

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ ve EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI**

Reyhan BAŞKENT

MEVLÂNÂ'DA KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY**

ERZURUM - 2011

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Vayis Bağcımanca danışmanlığında, Rıyhan Başkant..... tarafından hazırlanan bu çalışma 28. / 10... / 2011... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Doç. Dr. Dillal ve E. Z. Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Vayis Bağcımanca İmza:
Jüri Üyesi Prof. Dr. Hasan Çiftçi İmza:
Jüri Üyesi Doç. Dr. Selami E. Z. İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ.....	VI

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	1
1.1.1. Soyu	1
1.1.2. Doğumu ve Çocukluğu.....	1
1.1.3. Belh'ten Göçü	2
1.1.4. Babasının Vefatı	4
1.1.5. Şems-i Tebrîzî ve Mevlânâ	6
1.1.6. Kuyumcu Salâhaddin - Hüsâmeddin Çelebi.....	9
1.1.7. Mesnevî'nin Yazılışı	11
1.1.8. Vefatı ve Cenazesi (Şeb-i arûs).....	12
1.1.9. İlmî ve Fikrî Hayatı.....	13
1.1.10. Mevlânâ'nın Şiiri.....	15
1.1.11. Çağdaşları	15
1.2. ESERLERİ.....	16
1.2.1. Mesnevi.....	16
1.2.2. Divân-ı Kebîr	16
1.2.3. Fîhi Mâ Fîh	17
1.2.4. Mecâlis-i Seb'a.....	18
1.2.5. Mektûbât	19

İKİNCİ BÖLÜM

KADINA GENEL BAKIŞ

2.1. KADIN.....	20
2.1.1. Yahudilikte Kadın.....	20
2.1.2. Hristiyanlıkta Kadın	21
2.1.3. İslâmiyette Kadın	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MEVLÂNÂ'DA KADIN

3.1. MEVLÂNÂ VE KADIN.....	27
3.1.1. Kadının Doğası	29
3.1.2. Cariye Ve Güzel Olarak Kadın.....	31
3.1.3. Nefsine Düşkün Kadın	35
3.1.4. Kadın Ve Erkeğin Birbirine Benzemesi	38
3.1.5. Kadın Nefis, Erkek Akıl.....	42
3.1.6. Anne Olarak Kadın.....	50
3.1.7. Eş Olarak Kadın.....	54
3.1.8. Kadının Zaafı.....	57
3.1.9. Dünyalık Kadın	60
3.1.10. Kadın Ve Erkek.....	63
3.1.11. Ruhun Eril Veya Dişiliği.....	74
SONUÇ.....	77
DİZİN	79
KAYNAKÇA	82
ÖZGEÇMİŞ.....	84

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MEVLÂNÂ'DA KADIN

Reyhan BAŞKENT

Danışman: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

2011-Sayfa: 92

Jüri: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY (Danışman)

Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Doç. Dr. Selami ECE

Türk ve İran edebiyatlarının en önemli şair ve düşünürlerinden olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 6 Rebiülevvel 604 (30 Eylül 1207) tarihinde Belh'te doğmuş ve ailesiyle birlikte Anadolu'ya göç etmiştir.

İlk derslerini babasından alan Mevlânâ, babasının vefatından sonra Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî'den dersler almış ve kendini çok iyi yetiştirmiştir. Mânevî anlamda da kendini geliştirmek isteyen Mevlânâ, Şems-i Tebrizî'ye bağlanarak hayatını tamamen değiştirmiştir.

Mevlânâ, manevi aşk ve coşkuyu şiirleriyle dile getirmiştir. Onun inanca, sevgiye, hoşgörüye dayalı dünya görüşüyle yazdığı şiirleri, tasavvufla birleştirdiği eserleri, toplumları derinden etkilemiştir. Mevlânâ, 5 Cemaziyelahir 672 (17 Aralık 1273) Pazar günü, 66 yaşında Konya'da vefat etmiştir.

Mevlânâ'da Kadın adlı bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Mevlânâ'nın hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve çağdaşları hakkında kısa bilgi verildi. İkinci bölümde, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da kadın ve konumu kısaca anlatıldı. Üçüncü bölümde ise, Mevlâna'nın başta Mesnevî olmak üzere Fihi ma Fih, Mecalis-i Seb'a ve Divân-ı Kebîr'indeki kadınla ilgili görüş ve düşünceleri ele alınıp incelendi.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Mesnevi, Kadın.

ABSTRACT**MASTER THESIS
THE WOMAN IN MAWLANA****Reyhan BAŞKENT****Advisor: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY****2011-Pages 92****Jury: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY (Advisor)****Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ****Assoc. Prof. Dr. Selami ECE**

Mawlana Jalāl ad-Dīn Rūmī who is one of the most important poet and philosopher of Turkish and Iranian literature was born in the 6th of Rebiülevvel month, 604 (30th September 1207) in Balkh and migrated to Anatolia with his family.

After his father's death Mawlana who took his first lessons from his father, took some lessons from Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî and educated himself very well. Mawlana, who wanted to also improve himself spiritually, changed his whole life completely dedicating himself to Şems-i Tebrizî .

Mawlana expressed spiritual love and enthusiasm through his poems. His poems with his world view based on faith, love and tolerance, his works he associated with sufism affected societies deeply. Mawlana died on the 5th of Cemaziyelahir month, Sunday, 672 (17th December 1273) in Konya at the age of 66.

This work called Woman from the Perspective of Mawlana consists of three parts. In the first part, a brief information is given about Mawlana's life, literary personality, works and contemporaries. In the second part, woman and her role in Judaism, Christianity and Islam is mentioned briefly. And In the third part, Mawlana's views and opinions on woman are discussed and analysed notably in his Mathnawi and Fihi ma Fih, Mecalis-i Seb'a and Divân-ı Kebîr.

Key Words: Mawlana Jalāl ad-Dīn Rūmī, Mathnawi, Woman.

KISALTMALAR

DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (I- ...), İstanbul 1988-...
s.	: Sayfa
Çev.	: Çeviren
S.	: Sayı
b.	: Bin (oğlu)
Ölm.	: Ölümü
Hız.	: Hazreti
Bkz.	: Bakınız
Haz.	: Hazırlayan
Yay.	: Yayınevi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
b.	: Beyit
S.A.V.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem

ÖNSÖZ

Türk ve İran edebiyatlarının en önemli şair ve düşünürlerinden olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 6 Rebiülevvel 604 (30 Eylül 1207) tarihinde Belh'te doğmuştur. Babası, Sultanü'l-ulema lakabıyla anılan din bilgini, Bahaeddin Veled; annesi Mümine Hatun'dur. Bazı nedenlerden dolayı Bahaeddin Veled ailesi ve müritleriyle birlikte Belh'ten ayrılmıştır.

İlk derslerini babasından alan Mevlânâ, babasının vefatından sonra Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî'den dersler almış ve kendini çok iyi yetiştirmiştir. Mânevî anlamda da kendini yetiştirmek isteyen Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî'ye bağlanarak hayatını tamamen değiştirmiştir.

Mevlânâ, manevi aşk ve coşkuyu şiirleriyle dile getirmiştir. Onun inanca, sevgiye, hoşgörüye dayalı dünya görüşüyle yazdığı şiirleri, tasavvufu birleştirdiği eserleri, toplumları derinden etkilemiştir. Mevlânâ, 5 Cemaziyelahir 672 (17 Aralık 1273) Pazar günü, 66 yaşında Konya'da vefat etmiştir.

Kadın konusundaki yaklaşımlar çağlara, bölgelere ve dinlere göre farklılık göstermektedir. Kadın yüzyıllar boyunca erkeğin gölgesinden kurtulamamıştır. Kadın, eşi ve çocukları arasında kalmış, toplum içinde çağlar boyu geri plana itilmiştir. Eş ve anne görevi dışında meziyeti anlaşılmayan ve hak ettiği değeri bulamayan kadını Mevlânâ bütün gerçekliğiyle ele almıştır. Kadını toplumun temel unsurlarından biri olarak görmüş ve onun dışlanmasını ve meziyetlerinin göz ardı edilmesini hoş karşılamamıştır. Hayatın anlamını kavramış, her zaman iyiye ve doğruya yönelmiş, cinsiyet, din, dil, ırk ayrımı asla yapmamış olan Mevlânâ, dünyaya gelen ender şahsiyetlerden biridir. Ona göre, kadın ve erkek bir bütünün iki eşit parçasıdır. Birbirlerinin eksiklerini, kusurlarını tamamlamak için doğruyu ve güzeli birbirlerinde bulmak için yaratılmışlardır. Mevlânâ'nın tek hedefi, Hakk'a vuslattır. Bu anlamda onun muhatabı insandır. Onun tasavvuf düşüncesinde, insanın cinsiyetinden çok kişiliği vardır. Hikâyelerinde kadınla ilgili yargılarından, kadını yendiği düşünülse de; burada kadını değil insanı kötülüğe götüren nefsi ve onun doğurduğu kötü sonuçları anlatmaktadır.

Bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Mevlânâ'nın hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve çağdaşları hakkında bilgi verildi. İkinci bölümde, Hıristiyanlık,

Yahudilik ve İslamiyet'te kısaca kadından bahsedildi. Üçüncü bölümde ise Mevlânâ'nın özellikle Mesnevî'de ve diğer eserleri Mecalis-i Seba, Divân-ı Kebîr ve Fihi ma Fih'te geçen hikâye ve manzumelerdeki kadınla ilgili görüş ve düşünceleriyle kadın karakterleri anlatıldı.

Bu çalışma hazırlanırken Adnan Karaismailoğlu'nun Mesnevî Çevirisi, Abdülbaki Gölpınarlı'nın Mesnevî Tercümesi ve Şerhi'nden, Adnan Karaismailoğlu ve Derya Örs'ün Farsça Mesnevî çalışmasından ve yine Abdülbaki Gölpınarlı'nın Fihi ma Fih, Mecalis-i Seba ve Divan-ı Kebir çevirilerinden yararlanıldı.

Bu çalışmada, gösterilen tüm dikkat ve titizliğe rağmen eksiklikler, hatalar bulunabilir. Bunların da saygı değer hocalarımla yapıcı ve eğitici eleştirileri doğrultusunda düzeleceğine inanıyorum.

Ayrıca çalışmanın her aşamasında bana yön veren ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof.Dr. Veyis Değirmençay'a, araştırmanın tamamlanmasında beni maddi-manevi yönden destekleyen, her zaman yanımda olan aileme ve Murat Astam'a sevgi ve saygıyla sonsuz teşekkür ederim.

Erzurum – 2011

Reyhan BAŞKENT

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

1.1.1. Soyu

Eserlerinde verdiği bazı bilgiler dışında Mevlânâ ve çevresiyle ilgili bilgiler büyük ölçüde oğlu Sultan Veled'in İbtidânâme'si (Velednâme), müridlerinden Ferîdûn-i Sipehsâlâr'ın Risâle'si ve torunu Ulu Ârif Çelebi'nin müridi Ahmed Eflâkî'nin Menâkıbü'l-ârifîn'ine dayanmaktadır. Eflâkî'nin çağdaşı Abdülkâdir el-Kureşî de el-Cevâhirü'l-mudîyye adlı Hanefî ulemasına dair eserinde onunla ilgili kısaca bilgi vermektedir.¹

Risâle-i Sipehsâlâr'da Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled'in Hz. Ebû Bekir soyundan geldiği gösterilmekte ve el-Cevâhirü'l-mudîyye'de Hz. Ebû Bekir'e varan şecere kaydedilmektedir.² Bahâeddin Veled ayrıca, bilginler padişahı anlamına gelen *Sultânü'l-ulemâ* lakabıyla tanınmıştır. Bu lakapsa kendisine Hz. Peygamber tarafından rüyada verilmiştir.³ Sultanu'l-ulemâ Muhammed Bahâeddin Veled, zamanının ileri gelenlerinden, asrın allâmesi, Ahmed Hatîbî oğlu Hüseyin Hatîbî'nin oğludur.⁴ Bu sultan kızının kocası ve Mevlânâ'nın dedesi olan Hüseyin Hatîbî,engin bilgili bir âlimdir. Râziyüddîn Nişâburî, Bedr- i Ruûs ve Şeref-i Âkillî gibi ünlü talebelerinin de arasında olduğu üç bin talebesi vardır.⁵

Mevlânâ'nın annesi ise Belh emîri Rükneddîn'nin kızı olan Mümine Hatun olup Harzemşahlar Türk imparatorluk hanedanından bir prensesdir.⁶

1.1.2. Doğumu ve Çocukluğu

Şark-İslam tefekkür tarihinin en değerli mümessili Mevlânâ Celâleddîn, Belh'te doğmuştur. Sonraki kaynaklar, doğum tarihini 6 Rebiülevvel 604 (30 Eylül 1207) olarak

¹Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 441.

²Öngören, s. 441.

³Hüseyin Güllüce, *Mevlânâ ve Mesnevî Gerçeği*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 33.

⁴Ferîdûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr, *er-Risâle (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, (Çev.: Tahsin Yazıcı), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, s. 18; Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev.: Tahsin Yazıcı), MEB Yayınları, İstanbul 1989, I, 1.

⁵Emine Yeniterzi, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 2; Eflâkî, I, 4.

⁶Güllüce, s. 34.

gösterirlerse de kendisi, *Fîhi mâ-fih*'te, Hâzremşah'ın Semerkant'ı aldığı zaman orada bulunduklarını söylemekte ve Tanrı'ya dayanan pek güzel bir kadının, bu dayancı yüzünden hiçbir felakete uğramadığını anlatmaktadır. Hâzremşah, bütün tarihlerin kaydettiği gibi, Semerkant'ı 418 (1027)'de almıştır. Bu tarihte, Mevlânâ'nın gördüğünü anlayacak ve unutmayıp nakledecek bir çağda bulunması icap ettiğine göre Celâleddîn Muhammed, herhalde kaynakların kaydettikleri tarihten hiç olmazsa on yıl önce doğmuştur.⁷

1.1.3. Belh'ten Göçü

Tasavvuf mesleği, V. (XI.) yüzyıldan beri büyük bir rağbet görmüş, halk arasında yayılmıştı. Namılı beyler, ileri gelenler, hatta sultanlar şeyhlerin, tasavvuf büyüklerinin meclislerine gider, mühim işlerde onların dua ve hoşnutluğunu arar olmuşlardı.⁸ Ancak bu asırlarda yine felsefe de İslâm âlemine yayılmış ve medreselerde öğrenilmeye başlamıştı.⁹ Bu yüzden tasavvuf ve felsefe arasındaki çekişmeler hemen hemen her kesimde varlığını gösteriyordu. Belh'te Necmeddîn Kübra'nın halife ve müritlerinden olan Sultânü'l-ulemâ Bahâeddîn Veled¹⁰ de ilmî, ahlâki vaazları, kerametleri ve takvası yüzünden meşhur olmuş, pek çok talebe ve müridi bulunmaktaydı.¹¹

Esasen tasavvuf ehline iyi gözle bakmayan ve bunların Hâzremşah katında saygı görmelerini çekemeyen Fahreddin-i Râzî'nin¹² kendisine telkinleri sonucu Alâeddin Muhammed Harzemşah tasavvufa ve mutasavvıflara karşı cephe almış¹³ ve Bahâeddîn Veled'ten ülkeyi terk etmesini istemiştir. O da ailesiyle birlikte Belh'ten ayrılmak zorunda kalmıştır.¹⁴ Ancak kimi araştırmacılar da yaklaşan Moğol saldırısından duyulan endişenin bu göçün nedeni olduğunu belirtirler. Bahâeddîn Veled'in vatanını terk etmeye karar veriş nedenleri açık olarak bilinmese de yukarıda belirtilen hususların bu kararda etkisinin bulunma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Ayrıca Bahâeddîn Veled'in notlarından anlaşıldığına göre kendisi Belh'te huzurlu bir ortamdan yoksundur.

⁷ Abdalbaki Gölpınarlı, *Mevânâ Hayatı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Varlık Yayınları, İstanbul 2010, s.7.

⁸ Bedüzzaman Fîrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, (Çev.: F. Nafiz Uzluk), MEB Yay. İstanbul 1986, s. 16.

⁹ Güllüce, s. 36.

¹⁰ Fîrûzanfer, s. 13.

¹¹ Güllüce, s. 36.

¹² Hidâyetöğlu, A. Selâhaddin, *Hiz. Mevlânâ Hayatı ve Şahsiyeti*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2008, s. 16.

¹³ Güllüce, s. 37.

¹⁴ Öngören, s. 441.

Nedenler belli olmasa da sonunda Bahâ-i Veled, ailesi ve dostlarından oluşan kalabalık bir kabileyle 609 ya da 610 (1213-14) yılında Belh'ten ayrılır ve Horasan'a doğru yola koyulur. Bahâ-i Veled kimi nedenlerle Belh'ten ayrılmaya karar verdiğinde Mevlânâ beş ya da altı yaşındadır.¹⁵

Mevlânâ'nın babası müridleri ve ailesi ile birlikte yol üzerinde bulunan şehirlerde de bir müddet kalarak sonunda Bağdat'a varmış ve orada meşhur mutasavvıf Şihabüddin Sühreverdî tarafından karşılanmıştır. Bağdat'tan Kufe yoluyla Hicaz'a gitmek üzereyken ise Moğolların Belh'i işgal ettiği haberi kendilerine ulaşmıştır.¹⁶ Beraberindekilerle birlikte haccetmek maksadıyla Belh'ten ayrılan Bahâ-i Veled, Nişabur üzerinden Bağdat'a ve ardından da Mekke'ye varmıştır. Mevlânâ ile ilgili bilgi veren önemli kaynaklarda Bahâ-i Veled'in Nişabur'da ünlü mutasavvıf şair Attar'la görüştüğü belirtilir. Bu görüşme sırasında Attar'ın muhtemelen altı yaşında olan Celâleddin Muhammed'e ilgi gösterdiği ve ilerde büyük biri olacağı öngörüsünü belirterek kendisine *Esrârname* adlı eserini hediye ettiği de söylenmiştir. Bu son rivayet ihtiyatla karşılanmalıdır.¹⁷

Bahaeddin Veled, Hicaz'dan dönüşte Şam'a uğramış, oradan 614'te (1217) Malatya'ya, 616'da (1219) Sivas'a gelmiş, daha sonra Erzincan üzerinden Erzincan'ın Akşehir kasabasına geçerek kendi adına yaptırılan medresede dört sene ders vermiş, oradan Konya'ya bağlı Lârende (Karaman) kasabasına gitmiş, burada da kendisi adına yaptırılan medresede en az yedi sene müderrislik yaptıktan sonra Sultan Alâeddin Keykubat'ın daveti üzerine Konya'ya yerleşmiştir.¹⁸

Bahâ-i Veled ve ailesi, Lârende'de yedi yıl kadar kalmıştır. Mevlânâ, Lârende'de babasının rızâsı doğrultusunda, itibarlı bir kişi olan Semerkandlı Şerefeddin Lala'nın kızı Gevher Hatun'la evlenmiştir.¹⁹ 623 (1226) senesinde Sultan Veled bir sene sonra da Alâeddin isimli oğulları dünyaya gelmiştir. Eflakî'nin daha sonraki olaylarla ilgili verdiği tarihler dikkate alınırsa Mevlânâ'nın evlilik yaşının on yedi, senesinin de 621 (1224) olarak kabul edilmesi daha doğru olur.²⁰ Mevlânâ'nın evliliğinden kısa bir

¹⁵ Mevlânâ Celâleddin- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), Ekim Yay., İstanbul 2007, I, 20.

¹⁶ Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî", *Kültür Dergisi*, S. 5, (Kış 2006), s. 4.

¹⁷ Mevlânâ Celâleddin- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), I, 20-21.

¹⁸ Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî", *Kültür Dergisi*, s. 5.

¹⁹ Mevlânâ Celâleddin- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), I, 21.

²⁰ Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî", *Kültür Dergisi*, s. 5.

zaman sonra annesi, Sultânü'l-ulemâ'nın eşi, Mü'mine Hatun vefat etmiştir. Ondan kısa bir süre sonra da Mevlânâ'nın abisi Muhammed Alâeddîn vefat etmiştir. Her ikisi de Larende'ye defnedilmiştir.²¹ Mümine Hatun'unun defnedildiği yere daha sonra Karaman Mevlîhânesi inşa edilmiştir.²² Mevlânâ, ilk eşi Gevher Hatun'un ölümünden sonra Konyalı İzzeddin Ali'nin kızı Kira (Kerrâ, Gerâ) Hatun'la evlenmiştir. Dul olan ve Şemseddin Yâhya adında bir de çocuğu olan bu hanımdan Mevlânâ'nın Emir Muzafferüddin Âlim Çelebi ve Melike Hatun olmak üzere bir oğlu, bir de kızı dünyaya gelmiştir.²³

1.1.4. Babasının Vefatı

Bahâ-i Veled Lârende'de öğretim ve irşat faaliyetlerini sürdürürken ünü çevreye yayılmaya başlamış ve Anadolu Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubâd, kendisini hükümet merkezi Konya'ya davet etmiştir. Bahâ-i Veled, bu davet üzerine Konya'ya gelmiş Altunapa Medresesinde iki yıl müderrislik yaptıktan sonra 18 Rebiülâhîr 628'de (23 Şubat 1231) vefat etmiştir.²⁴ Bahâ-i Veled Konya'da ders okutmuş, sohbetler yapmış, halka İslamı öğretmiş ve onların ebedi saâdeti kazanmalarına vesile olmaya çalışmıştır. Bu arada pek çok insan da onun müridi olmuştur.²⁵ Babasını kaybettiğinde yirmi dört yaşında olan Mevlânâ, babasının vasiyeti ya da Bahâ-i Veled'in mürit ve dostlarının isteği üzerine babasının yerine geçerek vaaz, tedris ve fetva makamına oturmuştur.²⁶ Bir yıl sonra Bahâeddin Veled'in müridlerinden olan ve Mevlânâ'nın çocukluğu sırasında terbiyesi ile meşgul olan Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî şeyhini ziyaret etmek maksadıyla Konya'ya gelmiş, ancak burada şeyhin vefat ettiğini öğrenmiş ve Eflâkî'nin kayıtlarına göre Seyyid Burhâneddin Konya'ya gelmeden önce şeyhin vefatından haberdar olmuştur. Onun Konya'ya gelişinin sebebi, rüyasında Bahâeddin Veled'in oğlunu eğitmesi için bu şehre gitmesini söylemesidir.²⁷ O esnada

²¹ Güllüce, s. 46.

²² Öngören, *DİA*, XXIX, 442.

²³ Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî", *Kültür Dergisi*, s. 5.

²⁴ Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), I, 21.

²⁵ Güllüce, s. 47; Sultan Veled, *İbtidânâme*, (Çev.: Abdülbaki Gölpınarlı), Güven Matbaası, Ankara 1976, s. 242; Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, 27; Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 43.

²⁶ Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), I, 22; Öngören., *DİA*, XXIX, 442.

²⁷ Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî", *Kültür Dergisi*, s. 5.

Mevlânâ Larend'e'ye gitmiştir. Burhâneddîn Muhakkık-i Tirmizî²⁸ birkaç ay bekledikten sonra Mevlânâ'ya hikmetler dolu bir mektup yazmış, Konya'ya gelmesini, babasının mezarında bu bağı yanık garibi bulmasını, Larend şehrinin uzun zaman kalınacak bir yer olmadığını söylemiştir. Mevlânâ mektubu alınca önce üzölmüş, sonra da Seyyid'in gelmesine sevinerek mektubu gözlerine sürüp birkaç defa öpmüştür.²⁹

Buluştuklarında ona babasının hem zahir hem de hâl ilimlerinde kâmil bir şeyh olduğunu, kendisinin de zahir ilimlerinde elde ettiğı üstün dereceyi hâl ilimlerinde de kazanması gerektiğini söylemiştir. Bu tavsiye üzerine Mevlânâ, Seyyid Burhaneddin'e mürid olmuş ve dokuz yıl hizmet etmiştir. Eflâkî'nin belirttiğine göre Seyyid Burhaneddin buluştuklarından bir sene sonra Mevlânâ'yı zahir ilimlerinde daha da ilerlemesi için Şam'a göndermiştir. 630 (1233) senesinde gerçekleştiğı anlaşılan bu seyahat sırasında Mevlânâ 26 yaşında olmalıdır.³⁰ Kayseri'ye kadar şeyhi Burhaneddin Tirmizî ile beraber giden Mevlânâ, Tirmizî'nin Kayseri'de kalması üzerine yolculuğuna babasının birkaç müridi ile devam etmiştir.³¹ Halep'te Halâviyye Medresesi'nde kalmış ve meşhur Kemâleddin b. Amid'ten 660-661 (Ölm. 1262) okumuş, Şam'da Makdisiyye Medresesi'ne devam etmiş ve bu iki şehirdeki bilginlerle, sûfilerle görüşüp konuşmuştur.³²

Seyyid Burhâneddin Muhakkak, Mevlânâ'ya dokuz yıl mürebbilik etmiş, sonra Kayseri'de 637-638 (1240-1241) yıllarında ölmüştür. Mevlânâ, Burhâneddin'in ölüm haberini alınca Kayseri'ye gitmiş, Kitaplarını alıp tekrar Konya'ya gelmiş ve onu, ömrü boyunca unutmamış, münasebet düştükçe *Mesnevi*'de andığı gibi, *Fîhi mâ-fîh*'te de onun sözlerini nakletmiştir.³³

Mevlânâ'nın hayatında, oldukça önemli rolü bulunan, onun olgunlaşıp pişmesine sebep olan Seyyid Burhâneddin Muhakkık-i Tirmizî, Mevlânâ'nın küçükken

²⁸ Tirmiz şehrinin Hüseyinî Seyyidlerinden olan Burhâneddin'e "Seyyid-i Sırdan = Sırları Bilen Efendi" denmesinin sebebi, bilinmeyen yüce ve aşağılık şeyleri bilip söylemesiydi. "Muhakkık" denmesi de, onun ilimde tahkik mertebesine ulaşp, her ilmin aslını ve esasını bilmesindendi. Bkz. Sipehsâlâr er-Risâle (Mevlânâ ve Etrafındakiler), s. 117; Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, 56; Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 48-9.

²⁹ Güllüce, s. 50-51; Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, 57-8; Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 51-2.

³⁰ Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî", *Kültür Dergisi*, s. 6.

³¹ Eflâkî, I,80; Fûrûzanfer, s. 52; Güllüce, s. 52.

³² Gölpınarlı, s.10.

³³ Gölpınarlı, s.10.

atabekliğini yani lalâlığını yapmış, sonra da dokuz yıl içinde babasından aldıklarını ona vermiş, Bahâeddîn Vele'd'in "Maârif"ini ona defalarca okutmuştur.³⁴

Mevlânâ şeyhinin ölümünden sonra beş yıl boyunca Konya'da öğretim, irşat ve vaaz çalışmalarını sürdürmüştür. Mevlânâ'nın ders ve vaaz meclisleri o denli etkili olmuştur ki öğrenci ve müritlerinin sayısı yüzlerle ifade edilmiştir.³⁵

1.1.5. Şems-i Tebrîzî ve Mevlânâ

Seyyid Burhâneddin'in vefatından beş yıl sonra Mevlânâ'nın hayatında dönüm teşkil eden olay meydana gelmiştir. Mevlânâ Konya'da Şems-i Tebrîzî (Şemseddin Tebrîzî) ile karşılaşmıştır. Dönemin pirleri tarafından "Tebrizli Kâmil" diye çağrılan, birçok yer dolaştığı için uçan Şems anlamında "Şems-i Perende" diye anılan bu zat, ilk önce Tebriz'de Ebubekr-i Selebâf'ın hizmetinde bulunmuş, daha sonra birçok mutasavvıfla sohbet etmiştir.³⁶ Baba Kemal Cündî'den tarikat telkin ve terbiyesi görmüş, Şihâbuddîn Suhreverdi'den hırka giymiş, sonunda Kutb-i Zaman Rukneddîn Sicâsî ile sobette bulunmuş, sülûkunu tamamlamıştır.³⁷ Şemseddin Muhammed'in hayatını, tam olarak bilemiyoruz. Rivayete göre, bu zat, Melikdâd oğlu Ali'nin oğludur.³⁸ Şems bir müddet Erzurum'da oturmuş ve orada ilkokul öğretmenliği yapmıştır.³⁹

Eflâkî, Şems'in Konya'ya geliş tarihini 26 Cemâziyelâhir 642 (29 Kasım 1244) olarak kaydeder ki, bu Sultan Vele'd'in verdiği bilgi ile hemen hemen örtüşmektedir. Mevlânâ'nın hayatında Şems ile karşılaştıktan sonra çok önemli değişiklik olduğu konusunda kaynaklar ittifak etmekle birlikte, ilk karşılaştıkları sırada Mevlânâ'yı derinden etkileyen olay ve Şems'le aralarında geçen konuşmanın mahiyeti hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Sipehsâlâr, bir gece Konya'ya gelip Pirinççiler Hanı'na yerleşen Şems-i Tebrîzî'nin sabahleyin hanın önündeki sedirde otururken oradan geçmekte olan Mevlânâ ile göz göze geldiğini, ilk mânevî etkinin bu şekilde gerçekleştiğini, Mevlânâ'nın hemen karşısındaki bir sedire oturduğunu, uzun müddet

³⁴ Sultan Vele'd, *İbtidânâme*, s. 248; Güllüce, s. 57.

³⁵ Mevlânâ Celâleddin- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), I, 23.

³⁶ Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî", *Kültür Dergisi*, s. 6.

³⁷ Sipehsâlâr, *er-Risâle (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, s. 121; Güllüce, s.62-63.

³⁸ Gölpinarlı, s.10.

³⁹ Gölpinarlı, s.10; Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, II,110; Güllüce, s.63.

hiç konuşmadan birbirlerine baktıklarını, ardından Şems'in söze başlayarak Bâyezîd-i Bistâmî'nin, Hz. Peygamber'in kavunu nasıl yediğini bilmediği için ona bağlılığı sebebiyle ömrü boyunca hiç kavun yemediği halde, "Kendimi tesbih ederim, şanım ne yücedir; cübbemin içinde Allah'tan başka kimse yoktur" gibi sözler ettiğini, Hz. Muhammed'in ise, "Bazan gönlüm bulanır da o sebeple ben Allah'a her gün yetmiş defa istiğfar ederim" dediğini ve bunları nasıl yorumlamak gerektiğini sorduğunu kaydetmiştir. Mevlânâ, cevap olarak Bâyezîd'in kâmil velîlerden olmakla birlikte çıktığı tevhid makamının yüceliği kendisine gösterilince bunu yukarıdaki sözlerle ifade etmeye çalıştığını, Resûl-i Ekrem'in ise her gün yetmiş makam geçtiğini, ulaştığı makamın yüceliği yanında bir önceki makamın küçüklüğünü görünce daha önce o kadarla yetindiğinden dolayı istiğfar ettiğini söylemiş, bu cevabı çok beğenen Şems-i Tebrîzî ayağa kalkarak Mevlânâ ile kucaklaşmıştır.⁴⁰

Eflâkî'ye göre ise Şems-i Tebrîzî Konya'ya geldiğinde Şekerciler Hanı'na yerleşmiş; Mevlânâ, ders verdiği dört medreseden biri olan Pamukçular Medresesi'nden talebeleriyle birlikte ayrılıp katır üzerinde giderken Şems ansızın önüne çıkmış ve katırın gemini tutarak, "Ey dünya ve mâna nakitlerinin sarrafı, Muhammed hazretleri mi büyüktü yoksa Bâyezîd-i Bistâmî mi?" diye sormuş, Mevlânâ, "Muhammed Mustafa bütün peygamberlerin ve velîlerin başıdır" diye cevap verince Şems, "Peki ama o, "Seni tesbih ederim Allah'ım, biz seni lâıykıyla bilemedik" dediği halde Bâyezîd, "Benim şanım ne yücedir. Ben sultanların sultanıyım' diyor" demiş, bunun üzerine Mevlânâ, "Bâyezîd'in susuzluğu az olduğu için bir yudum su ile kandı; idrak bardağı hemen doluverdi. Hâlbuki Hz. Muhammed'in susuzluğu arttıkça artıyordu. Onun göğsü Allah tarafından açılmıştı (94 İnşirâh 1). Sürekli susuzluğunu dile getiriyor, her gün Allah'a daha çok yakın olmak istiyordu" diye cevap vermiş, Şems bu cevabı duyunca kendinden geçmiş, bir müddet sonra birlikte yaya olarak medreseye gitmişlerdir.⁴¹

Şems gelmeden önce Mevlânâ, olgun, ibadetle meşgul, kudretli bir sûfiydi. Medresede ders verir, camide vaaz eder, eli öpülür, duası alınır bir şeyhti. Bu zahit şeyhteki rintlik, tamamıyla gizliydi ve eğer Mevlânâ Şems'le buluşmasaydı, şüphe yoktu

⁴⁰ Öngören, *DİA*, XXIX, 442; Sipehsâlâr, *er-Risâle (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, s. 126-127.

⁴¹ Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî", *Kültür Dergisi*, s.7.

ki, ne tefekküründe ne de tefekkürünün mâkesi olan şiirinde, o coşkunluğu ve nihayet devrini çok aşan insani görüşü belirtemeyecekti.⁴²

Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled, *İbtidânâme*'de Mevlânâ'nın Şems'le buluşmasını, şariat sahibi büyük bir peygamber olan Musa'nın, Hızır peygamberle buluşmasına benzetir ve önce, Kur'an'daki bu hikâyeyi anlatır da sonra Musa'dan maksadının, Mevlânâ olduğunu, bütün erenlerden üstün olduğu halde, daima Tanrı erlerini aramakta bulunduğunu ve Tebrizli Şems'in ona Hızırlık ettiğini söylemiştir.⁴³

Mevlânâ, Şems geldikten sonra artık dersi, vaazı bırakmıştı. Onun emriyle müziğe ve raksa (semâa) koyulmuştu, halkla tamamen alakasını kesmişti.⁴⁴ Bu durum müritlerin şeyhlerini kendilerinden ayıran, kim olduğunu bilmedikleri Şems'e karşı kin beslemelerine sebep olmuştur.⁴⁵ Mevlânâ'nın vaazlarından mahrum olan halk arasında da çeşitli dedikodular yayıldı. Hatta bir araya gelerek Şems'in aleyhine büyük bir yürüyüş düzenlediler, tehdit ve ağır hakaretler ettiler.⁴⁶ Şems, işin çığırından çıktığını görünce, 644 (1246) Şubat'ının 15. günü, Konya'dan kayboluverdi. Şems gidince Mevlânâ'nın eski haline geleceğini umanlar aldanmışlardı. Bu ayrılık zamanında Mevlânâ, büsbütün halktan kesilmişti. Hiç kimseyle görüşmüyordu.⁴⁷ Bir müddet sonra gönderdiği mektuptan Şems'in Şam'da olduğunu öğrenen Mevlânâ, dönmesi için ona çok içli mektuplar yazdı. Sipehsâlâr'ın kaydına göre Mevlânâ son mektubunu oğlu Sultan Veled ile göndermiştir. Israrlı davet karşısında Şems gelmeyi kabul etmiş ve birlikte Konya'ya dönmüşlerdir.⁴⁸

Şems-i Tebrîzî, 645 yılının Muharrem ayında (Mayıs 1247) Konya'ya dönmüştür. Şems, Mevlânâ'nın evlatlığı Kimya Hatun'la evlenmiştir. Kısa süren huzur ve beraberlik ortamı, çok geçmeden yerini huzursuzluklara ve Şems'e karşı cephe alışlara bırakmıştır.⁴⁹ Dedikodular yoğunlaşınca Şems, bir daha dönmemesine ortadan kaybolmuştur. Bu ayrılık Mevlânâ'da büyük üzüntü yaratmıştır. Onun manevî ve ruhanî

⁴² Gölpınarlı, s. 12.

⁴³ Gölpınarlı, s. 12-13.

⁴⁴ Gölpınarlı, s. 15.

⁴⁵ Öngören, *DİA*, XXIX, 442.

⁴⁶ Öngören, *DİA*, XXIX, 442.

⁴⁷ Gölpınarlı, s. 16.

⁴⁸ Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî", *Kültür Dergisi*, s.8.

⁴⁹ Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), I, 24.

suretini gönlünde canlandırmış, bu coşkun aşk ile Divan-ı Kebir'deki “Şems” mahlaslı şiirlerini kaleme almıştır. Mevlânâ, Şems'e duyduğu özlemi şöyle dile getiriyor:

“Sevgili, o gariplik yurdunda neden bunca zamandır eğleşip kaldın? Bu gurbetten dön, gel gene, niceye dek bu pişmanlık yüzlerce mektup yolladım, yüzlerce yol gösterdim, ya yolu bilmiyorsun, ya mektubu okumuyorsun, gel gene, o hapishanede kimse kadrini bilmez.”⁵⁰

Şems'in kayboluşundan kırk gün sonra, Mevlânâ, başına duman renkli bir sarık sarmış, bundan sonra bir daha beyaz sarık sarmamıştır. Yemen ve Hint kumaşından bir farece yaptırmış ve ömrünün sonuna kadar onun elbisesi bu olmuştur.⁵¹

1.1.6. Kuyumcu Salâhaddin - Hüsâmeddin Çelebi

Salahâddin Ferîdün, Konya'nın Kâmil adlı bir köyünde doğmuştu. Babası, Yağıbasan adlı birisiydi. Köyleri göl kıyısında olduğundan, bu aile balıkçılıkla geçinirdi. Salâhaddin, Konya'da yerleşmiş, orada kuyumculuk öğrenmiş, Seyyid Burhâneddin'e intisap etmiş, ondan halifelik almış, şeyhinin Kayseri'ye gitmesinden ve ölümünden sonra yine köyüne çekilmişti. Bir gün, cuma namazı için Konya'ya gelmiş, Mevlânâ'nın vaazında bulunmuş, onun olgunluğunu görünce Mevlânâ'ya intisap etmişti.⁵²

Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî'den ümidini kestikten sonra oğlu Sultan Veled'i yanına çağırarak Şems'in yerine Konyalı Şeyh Selâhaddin-i Zerkûb'un geçtiğini, müritlerin ona uymalarını, kendisinin ise şeyhlik yapmayacağını söyledi.⁵³ Mevlânâ, Şeyh Selâhaddin'e yalnız manevi bir bağ ve içten gelen muhabbetiyle kalmamış, onun kızı hakkında: “Benim sağ gözüm” diyerek iltifatta bulunduğu Fatma Hatun'u, oğlu Sultan Veled'e almak suretiyle aralarında bir akrabalık bağı da kurmuştur.⁵⁴

⁵⁰A. Selâhaddin Hidayetoğlu, “Muhammed Celâleddin-i Rumî, Hayatı ve Sahsiyeti”, Erişim tarihi: 11.04.2011, <http://www.semazen.net>; Tokmak Tülay, *Mevlânâ Düşüncesinde Kadın*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2006.

⁵¹Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, II,105; Güllüce, s. 81.

⁵²Gölpınarlı, s. 17.

⁵³Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), I, 25; Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî”, *Kültür Dergisi*, s.9.

⁵⁴A. Selâhaddin, Hidayetoğlu, “Muhammed Celâleddin-i Rumî, Hayatı ve Sahsiyeti”, Erişim tarihi: 11.04.2011, <http://www.semazen.net>.

On yıl süren bu dostluk ve yakınlığın ardından Mevlânâ'nın halifesi Selâhaddin-i Zerkûb, uzun süren bir hastalığın ardından vefat etmiştir. Bundan sonra Mevlânâ kendine genç bir dost bulmuştur. Bu dost, Mesnevî'nin kaleme alınmasında çok büyük pay sahibi olan Hüsâmeddin Çelebi'dir. Asıl adı Hasan olan Hüsâmeddin Çelebi'nin ailesi Urumiye'den Konya'ya göç emiştir. Konya'da 622 (1225) yılında doğan Hüsâmeddin Çelebî, atalarının ahilik teşkilatına mensubiyetlerinden dolayı İbn Ahi Türk (Ahi Türk Oğlu) adıyla da anılmıştır.⁵⁵ Çelebi lakabını kendisine Mevlânâ vermiştir. Çelebi Hüsâmeddin on beş sene Mevlânâ'nın şerefli sohbetinde bulundu. Mevlânâ'dan sonra da dokuz sene irşad makamında, Mevlânâ'nın postunda oturdu. Mevlânâ, ancak Çelebi Hüsâmeddin'in bulunduğu mecliste rahat bulur, huzur duyar, coşup manalar saçır, hakikat ilminden bahisler açardı. Mevlânâ'nın kırk yıl samimiyetle hizmetinde, sohbetinde bulunan Sipehsâlâr, Risâle'sinde, Çelebi Hüsâmeddin'in değerini şu cümlelerle belirtiyor:

“Hakikatte Hüdâvendigâr Hazretlerimizin tam mazharı Çelebi Hüsâmeddin idi ve bütün Mesnevî-i Şerif onun ricası ile yazılmıştır. Bütün tevhid ve aşk ehli, kendilerine bahşedilen Mesnevi'nin yalnızca yazılması hususunda, kıyamete kadar Çelebi Hüsâmeddin'e teşekkür etseler, yine şükran borçlarını ödeyemezler.”⁵⁶

Çelebi Hüsâmeddin, Mevlânâ'ya candan inanmış bir adamdı. Bu inanç, onun şuuraltı hayatına kadar tesir etmiştir. Çelebi Hüsâmeddin 683 yılı Şaban ayının 12'nci Çarşamba günü (25 Ekim 1284) vefat etmiştir. Eflâkî, vefatına ait şu tafsîlâtı vermededir:

Çelebi, bir gün Meram'daki Hümam denilen bağına gidiyor. O gün bağda bütün Mevlânâ âşıkları toplanmıştır. Semâ' ve sohbet esnasında Konya'dan birisi gelip türbenin kubbesindeki âlemin düştüğünü haber veriyor. Bu haber, Çelebi'ye pek fena tesir ediyor. Birkaç kere elini dizine vurup ağlamaya başlıyor. Onun teessürü dostları da ağlatıyor. Bir müddet sonra Şeyh'in göçüşünden beri kaç yıl geçti, hesap edin diyor. On yıl geçti, on birinci yıla bastuk diyorlar. Çelebi'nin hali büsbütün değişiyor, tüyleri ürperiyor, beni eve götürün diyor, ömür kadehi doldu, göç zamanı yaklaştı. Evine

⁵⁵ Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), I, 26.

⁵⁶ A. Selâhaddin, Hidayetoğlu, “Muhammed Celâleddin-i Rumî, Hayatı ve Sahsiyeti”, Erişim tarihi: 11.04.2011, <http://www.semazen.net>.

götürüyorlar, birkaç gün hasta yattıktan sonra âlemin yerine konduğu gün vefat ediyor.⁵⁷

1.1.7. Mesnevî'nin Yazılışı

Mevlânâ'nın, Çelebî ile sohbeti tam on beş sene sürdü. Müritler ve dostlar bu sohbetlerden faydalı feyizler elde ediyorlardı. Mevlânâ'nın, Hüsâmeddin Çelebî ile olan sohbet günlerinin en güzel yadigârı, Şüphesiz Mesnevî'nin kaleme alınmasıdır. Mesnevî İran Edebiyatının en önemli eserlerinden ve İslâm tasavvufunun şüphesiz en yüksek, en büyük ve en önemli kitaplarından birisidir.⁵⁸

Eflâkî, Mesnevî'nin yazılıp tamamlanmasını anlattığı bahiste diyor ki:

“Mevlânâ Hazretleri, asil kişilerin sultanı Çelebî Hüsâmeddin'in cazibesi ile heyecanlar içerisinde sema ederken, hamamda otururken, ayakta, sükûnet ve hareket halinde daima Mesnevî'yi söylemeye devam etti. Bazen öyle olurdu ki, akşamdan başlayarak gün ağarınca kadar birbiri arkasından söyler, yazdırırdı. Çelebî Hüsâmeddin de bunu süratle yazar ve yazdıktan sonra hepsini yüksek sesle Mevlânâ'ya okurdu. Cilt tamamlanınca Çelebî Hüsâmeddin, beyitleri yeniden gözden geçirerek gereken düzeltmeleri yapıp tekrar okurdu.”⁵⁹

Gölpınarlı Mesnevî'nin ilk cildinin Salâhaddin hayattayken yani 655-657 (1258) yılından önce başladığını söyler. Bu takdirde Salâhaddin sağ iken Mevlânâ'nın kâtipliğini Çelebi Hüsameddin, daha o tarihte üstlenmiş olmalıdır. Eflaki de ikinci cildin tam iki yıl sonra yazıldığını nakleder. Çünkü Çelebi'nin hanımı vefat etmiştir. Mesnevî'nin sonuçlanması ise Mevlânâ'nın ölümünden kısa bir süre öncedir. Mesnevî 6 cilt olarak tamamlanmıştır. Her cildin başında bir ön söz vardır. Bu önsözlerde daima Çelebi Hüsameddin övülmüştür.⁶⁰ Çelebi Hüsâmeddin'in çabaları, teşviki ve Mevlânâ'nın bütün inancıyla içten çalışmaları sonucunda dünya edebiyatı, asırların kitabını kazanmıştır.

⁵⁷ Abdulbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2006, s. 257.

⁵⁸ Güllüce, s. 95.

⁵⁹ Hidâyetoğlu, s.38.

⁶⁰ Feyzi Halıcı, *Mevlâna Celâleddin (Hayatı ve Eserleri)*, Doğuş Ofset Yayınevi, Konya 1986, s. 101.

1.1.8.Vefatı ve Cenazesi (Şeb-i arûs)

Mevlânâ ömrünün son yıllarını, sükûn ve olgunluk içinde geçirmişti. En önemli eseri olan Mesnevî ile birlikte Divânı Kebîr, Fihi ma Fih, Mektuplar, Mecâlisi Seb‘a ve Rubaîlerini tamamlamıştı.⁶¹

Şems'in gelişiyle olağanüstü bir coşkunluğa, bir heyecana düşen, yıllarca aşkla kavru lan, ömrü boyunca yoksullukla hayat süren bu bünye, tahsil devresi, seyahatler, hele insanları benimseyiş ve sonsuz bir sevgiden doğan daimi tecessüs yüzünden iyice yıpranmıştı. Yaşı da seksene yaklaşıyordu Mevlânâ'nın. Nihayet yorgun bedeni, son hastalığın pençesine düşmüştü. Hararetler içinde yanıyordu Mevlânâ. O sıralarda Konya'da sık sık depremler oluyordu. Halk korkudan ona sığınınca Mevlânâ gülmüş ve “Yerin karnı acıktı, yakında yağlı bir lokma yer ve deprem biter” demişti. Bu deprem yüzünden, bir de gazel söylemişti.⁶²

Tabip Ekmeleddîn ve Tabip Gazanferî gece gündüz onun tedavisine çalışmışlarsa da, bir fayda vermiyordu. Mevlânâ'nın hastalığının şiddetlendiği son gece, akrabaları ile dostları, büyük bir ıstırap içinde idiler. Oğlu Sultan Veled, o günlerde sonsuz çalışıp didinmeden, üzüntüden, uykusuzluktan son derece zayıflamıştı. Daima ağlıyor, feryat ediyor, bir an bile babasının yanından ayrılmıyordu. Son gece Mevlânâ, ona: “Bahâeddîn, ben iyiyim, git yat, biraz dinlen.” buyurdular. Sultan Veled itaat edip gittikten sonra Mevlânâ, şu son gazelini söyledi, Çelebî Hüsâmeddîn ise kanlı gözyaşlarıyla onu yazdı. O gazel şudur:

“Git başını yastığa koy, beni yalnız bırak, geceleri dönüp dolaşan bu zavallıdan vazgeç.

Biz geceleri sabahlara kadar sevda dalgaları içindeyiz, istersen gel bize lütfeyle, istersen git, cefa eyle.

*Benden kaç, hiç olmazsa belaya giriftar olma, selamet yolunu bul, yürü, bela yolunu bırak.”*⁶³

⁶¹ Halıcı, s. 101.

⁶² Gölpınarlı, s.20-21.

⁶³ Bu beyitten de anlaşılacağı gibi, “âşıklık yolu”, “bela yolu”, “abidlik yolu” ise “selamet yolu”dur. Nitekim Mevlânâ, âşıklığı yüzünden, birçok bela, iftira ve zorluklarla karşılaşmıştır. Hâlbuki abidlerin hayatı rahat ve huzur içinde geçmektedir.

“Dün gece rüyamda, aşk diyarında bir ihtiyar gördüm, “bizim tarafımıza gel” diye eliyle işaret etti.”⁶⁴

Nihayet 5 Cemaziyelahir 672 (17 Aralık 1273) Pazar günü, güneş batarken o marifet güneşi bu fani âlemden gerçek âleme ve gerçek dosta doğru uçup gitti.⁶⁵

Mevlevîler, o geceye Şeb-i arûs derler. Ölüm Mevlânâ için sevgiliye kavuşma “şeb-i arûs”, “elest bezmi”ne, gurbetten sılaya dönüştür.⁶⁶ Sultan Veled, Mevlânâ’nın cenazesine her din ve mezhepten çok kalabalık bir insan topluluğunun katıldığını, Müslümanların onu Hz. Muhammed’in nuru ve sırrı, Hristiyanların kendilerinin Îsâ’sı, Yahudilerin de kendilerinin Musa’sı olarak gördüklerini söyler.⁶⁷ Eflâkî’ye göre Mevlânâ cenaze namazını Sadreddin Konevî’nin kıldırmasını vasiyet etmiştir.⁶⁸ Sipehsâlâr, namazı kıldırmak için tabutun önüne geldiği sırada Sadreddin Konevî’nin hıçkırıklarla kendinden geçtiğini, bu sebeple namazı Kadı Sicâreddin’in kıldırıldığını belirtmektedir.⁶⁹ Mevlânâ’nın cenazesini büyük bir hürmetle kaldırdılar, şimdiki Yeşil Türbe’ye defnettiler. Mevlânâ’nın kabri, babası Sultânü’l-ulemâ’nın yanındadır. Şimdiye kadar Mevlânâ’nın hanedanı ile dostlarından elliden fazla kişi bu kutsal türbeye defnedilmiştir.⁷⁰

1.1.9. İlmî ve Fikrî Hayatı

Mevlânâ kâmil mânada âlim, sûfî ve şairlik özelliklerine sahip bir şahsiyettir. Çocukluğunda babasının yanında başladığı öğrenimini gittiği Halep ve Şam’da sürdürmüştür. İlk tasavvufi eğitimini de yine babasından almıştır.⁷¹ İslamın başından, kendi zamanına kadar geçen yedi asırlık İslam kültürünün temel kitaplarını okumuş, ayrıca Yunan felsefesini de öğrenmiş, büyük âlimlere hoca olabilecek seviyeye

⁶⁴ Sipehsâlâr, *er-Risâle (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, s. 112-113; Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, 12-13; Güllüce, s. 98; Halıcı, s. 106.

⁶⁵ Güllüce, s. 96; Sipehsâlâr, *er-Risâle (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, s. 113-4; Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. II, 17; Öngören, *DİA*, XXIX, 442.

⁶⁶ Yeniterzi, s. 13.

⁶⁷ Sultan Veled, *İbtidânâme*, (Çev.: Abdülbaki Gölpınarlı), s. 153.

⁶⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, II, 593.

⁶⁹ Sipehsâlâr, *er-Risâle (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, s. 116; Öngören, s. 10.

⁷⁰ Güllüce, s. 100-102.

⁷¹ Öngören, *DİA*, XXIX, 445; A. Selâhaddin, Hidayetoğlu, “Muhammed Celâleddin-i Rumî, Hayatı ve Şahsiyeti”, Erişim tarihi: 11.04.2011, <http://www.semazen.net>.

gelmişti.⁷² Farsça ve Arapçanın yanı sıra Türkçe ve Rumca da bilen Mevlânâ, tasavvuf, kelam, tefsîr, hadîs ve fıkıhta da yed-i tûlâ sahibi olmuştu.⁷³

Mevlânâ'daki dinî-tasavvufî düşüncenin kaynağı Kur'an ve Sünnet'tir. "*Canım tenimde oldukça Kur'an'ın kölesiyim ben. Seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım...*" beytiyle bunu dile getirmiştir.⁷⁴ Mevlânâ'nın tasavvufunda gaye, kulluk ve yokluktur. Dolayısıyla hakîkî padişahlık; gerçek varlık makamına erişmektir.⁷⁵ Mevlânâ'nın tasavvufu, adeta tamamıyla reel bir tasavvuftur ve ameli-ahlaki bir sistem halindedir; insanın ve âlemin hayrını, iyiyi, güzeli ve gerçeği istihdaf eder. Mevlânâ'ya göre aşk, yaratıcının vasıflarındandır. İnsan, neyi ve kimi severse sevsin, bu sevgi, gerçek varlığıdır. Bu bakımdan o, insanı gerçek aşka götüreceği için geçici aşkı da hoş görmekte ve beşeri zaafı unutmamaktadır. Zaten onca hiçbir şey, mutlak olarak hayır olmadığı gibi mutlak olarak şer de değildir. Her birinin, yerinde faydası vardır, yerinde de zararı ve bilgi, bu bakımdan gereklidir. Adalet, her şeyi layık olduğu yere koymak, zulüm de layık olmadığı yere koymaktır. Yalnız Mevlânâ, gayri tabii sevginin, şiddetle aleyhindedir ve tasavvufun teviline kapılarak bu zevki hoş gören şeyhleri şiddetle kınar.⁷⁶

Tasavvufa getirdiği büyük açıklık, Allah karşısında insanın durumunu belirtmiş olmasıdır. Ona göre, yalnız insan, Allah'ı değil Allah da insanı sevmektedir. O halde insanoğlu, Hz. Muhammed'in Mahbûbullah oluşunu da misal edinerek Allah'ın sevgilisidir. İnsan, bu yüceliğini iyi bilmeli ve ona göre yaşayıp ona göre davranmalıdır. Hileci, zalim, döneke, cimri, bayağı, basit, tembel, kirli, olmak bir Tanrı sevgilisine yakışmayacağına göre insan bu düşüşlerden kurtulmalı ve yalnız Allah'ın kendisine bahşetmiş, kendisinde tecelli ettirmiş olduğu ölümsüz ve yüce vasıflara özenmelidir. Hakikî insan, Allah'ın kendisine bahşettiği bu aşk karşısında şımarmaz. Onu sevindirmek için, diğer insanlara da dost kardeş gözüyle bakar.⁷⁷

⁷² Sipehsâlâr, s. 40; Güllüce, s. 103-104.

⁷³ Sipehsâlâr, s. 40.

⁷⁴ Reşat Öngören, *DİA*, XXIX, s. 445; A. Selâhaddin, Hidayetoğlu, "Muhammed Celâleddin-i Rumî, Hayatı ve Sahsiyeti", Erişim tarihi: 11.04.2011, <http://www.semazen.net>.

⁷⁵ Hidayetoğlu, s. 46.

⁷⁶ Gölpınarlı, s. 29-32.

⁷⁷ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul 2002, II, 286.

1.1.10. Mevlânâ'nın Şiiri

Mevlânâ, Fîhi mâ Fîh'te, “Anadolu halkı, şiir sevdiği için şiir söylüyorum ben. Fakat Horasan’da kalsaydım, orada şairlik ayıp görüldüğünden, uzun zamanlar, türlü meşakkatlerle elde ettiğim bilgimle halkı faydalandırırdım, ders verirdim, kitaplar yazardım, zahitlik yapardım” der.⁷⁸ Aynı zamanda, bir zamanlar tekellüfle şiir söylemeye isteği olduğunu, onların, dinleyenlere tesir ettiğini, fakat sonra o isteğin azaldığını, ama yine de şiirlerinde o etkinin bulunduğunu bildirir.⁷⁹

Sultan Veled’e bakılırsa Mevlânâ, Şems’le buluştuktan sonra şiir söylemeye başlamıştır. Fakat Mevlânâ, Şems gelmeden öncede şiir söylediğini, şiir yazmaya düşkün olduğunu söyler. Bundan dolayı Mevlânâ, Şems’ten önce de şiir söylüyordu fakat diğer şairler gibiydi, şairane sözler söyleme peşindeydi ve mutlaka Şems’ten sonra kendisi gibi, düşünceleri, yaşayışı gibi şiirleri de değişmiştir. Bu yüzden Sultan Veled, Şems’ten önceki şiirlerinden söz etmemiştir. Gerçekten de Mevlânâ, Mevlânâ olduktan sonra şiiri, şiir söylemek için değil, insanlara bir şeyler anlatmak onlara yol göstermek için söyler ve bunları da bir münasebetle söylemiştir. Onun için, sanat, sanat için değildir, halk içindir, halkın faydası içindir. Bu ilişkiler, bazen baharın, yazın gelişi, kışın çöküşü, bayram, ramazan gibi ayların gelmesi gibi umumi ve tabi şeylerdir; bazen Moğol akını, halkın göçmesi, bir felaket, bir dostun sevinci ya da üzüntüsü gibi hayati şeylerdir; bazen de ileriye düşünüş, dünya görüşü ya da inanç gibi insani şeylerdir.⁸⁰

Mevlânâ, Şems’le buluştuktan sonra şiirlerinde “Şems” mahlasını kullanmıştır. O, ayrıca “Hamuş” mahlasını hatta Salâhaddin, Hüsameddin ve Senâî mahlaslarını da kullanmış, fakat bunların çoğu hitap mahiyetinde olmuştur.⁸¹

1.1.11. Çağdaşları

Selçuklu Sultanlarının hepsi O’na büyük bir saygıyla bağlandılar. Sultan İzzettin Keykavus II, Rüknettın Kılıç Aslan IV, Mevlânâ’nın fikir sohbetlerinde ve sema toplantılarında bulundular. Emir ve Vezirlerden Sahip Şemseddin-i İsfahani, Celaleddin

⁷⁸ Gölpınarlı, s. 37.

⁷⁹ Mevlânâ Celâleddin, *Divân-ı Kebîr*, (Haz.:Abdülbâkî Gölpınarlı), Kültür Bak. Yay., , Eskişehir 1992, I, LXXXII.

⁸⁰ Gölpınarlı, s. 38.

⁸¹ Mevlânâ Celâleddin, *Divân-ı Kebîr*, (Haz.:Abdülbaki Gölpınarlı), I, LXXXIII.

Karatay, Tacettin Mutez, Emir Süleyman Pervane O'nun müridi oldular.⁸² Baba Resûllullah diye anılan Baba İshak'ın en ileri gelen halifesi Hacı Bektaş da Mevlânâ'nın çağdaşlarındandır. Kudbeddin-i Şîrâzi de Mevlânâ ile çağdaştır. Türk Edebiyatının eşsiz şairi Yunus Emre de gençliğinde Mevlânâ'yı görmüştür.⁸³

1.2. ESERLERİ

1.2.1. Mesnevi

Mesnevî tarzında yazıldığı için bu adla anılan ve Mevlânâ tarafından birçok vasıflarla vasıflandırıldığı halde başka bir ad verilmeyen bu eser, altı cilttir. Hemen hemen dünyanın bütün dillerine çevrilen bu eser, 25618 beyittir.⁸⁴ Remel bahrinin “*fâilâtun fâilâtun fâilun (fâilât)*” vezniyle yazılmıştır.⁸⁵ Mevlânâ, Farsça olan bu eserinin ilk 18 beytini kendi eliyle yazmış, geri kalan kısmını ise, söyleyerek, halifesi Hüsameddin Çelebi'ye dikte ettirmiştir.⁸⁶ Tasavvufî düşüncenin bütün konularını içermekte ve İslâm kültürünün en önemli eserleri arasında sayılmaktadır.⁸⁷

Bu kitabında Mevlânâ, tasavvufî duyuş, düşünüş ve inanışlarını, Hak ve tarikat bilgilerini, iyi dikkat edilmiş hayat ve vakalarıyla, hikmetlerle, yer yer coşkun Allah sevgisiyle, bu arada türlü roman tarzında hikâyelerle birlikte anlatıp, manalandırmıştır. Mevlânâ'nın bu eseri İslâmî şark edebiyatına çok tesir etmiş, son asırlarda dünya ölçüsünde bir ilgi ve hayranlıkla karşılanmıştır.⁸⁸

1.2.2. Divân-ı Kebîr

Mevlânâ'nın gazel ve rubâilerinden meydana gelen bu eser çok geniş bir hacme sahip olduğundan Dîvân-ı Kebîr adıyla, gazellerde genellikle Şems, Şems-i Tebrîzî mahlasları kullanıldığından Dîvân-ı Şems veya Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî adıyla

⁸² Halıcı, s. 128.

⁸³ Mevlânâ Celâleddin, *Dîvân-ı Kebîr*, (Haz.:Abdülbaki Gölpınarlı), I, LXXIX-LXXX.

⁸⁴ Gölpınarlı, s. 45.

⁸⁵ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, MEB Yay., İstanbul 1971, I, 313.

⁸⁶ Güllüce, s. 130.

⁸⁷ Öngören, *Kültür Dergisi*, s. 10.

⁸⁸ Banarlı, I, 197.

anılmaktadır.⁸⁹ Divân'da yaklaşık olarak 21366 beyit, 2073 şiir ayrıca 1791 rubai vardır.⁹⁰ Şiirlerin çoğu Mevlânâ'nın Şems ile buluşmasından sonraki döneme aittir. Gazellerde mahlas olarak Selâhaddin (Selâhaddîn-i Zerkûb), Hüsâmeddin Çelebi isimlerine de rastlanır. Ayrıca "Hâmûş" mahlasının kullanıldığı şiirlerde vardır. Bunlardan daha çok zâhidâne olanlarının ilk dönemde söylendiği sanılmaktadır. Eserdeki rubailer ayrı bir kitap olarak da derlenmiştir.⁹¹

Mevlânâ'nın kendi işaretine ve Devletşâh'ın söylediğine göre bu gazeller, heyecan halinin neticesinden ibaret olup, çoğunlukla kararsızlık halinde sermestlik ile söylenmiş, müritleri ve dostları da onları yazmıştır. Bu gazellerde, mana yönü dikkate pek alınmamış; sıcaklık, yakıcılık, enginlik, coşkulu bir sevgi ve saygı sergilenmiştir.⁹²

1.2.3. Fîhi Mâ Fîh

Mevlânâ'nın sağlığında oğlu Sultan Veled veya bir müridi tarafından kaydedilen sohbetlerinin vefatından sonra derlenmesinden meydana gelmiştir.⁹³ Mevlânâ'nın konuşmalarından derlenmiş olan bu eserde altısı Arapça olmak üzere yetmişe yakın bölüm bulunmaktadır. Kimi bölümlerde zaman zaman Selçuklu veziri Muîneddin Pervâne muhatap olarak alınırken, kimi bölümlerinde de Şems-i Tebrîzî, Burhâneddin Muhakkık ve Hüsâmeddin Çelebî'nin söz ve hallerinden bahsedilir. Bu eser, diğer eserlerde olduğu gibi Mevlânâ'nın tasavvufî düşüncelerini ve dünya görüşünü yansıtan yanı sıra Mevlânâ'nın yaşadığı döneme de ışık tutmakta ve tasavvufun temel konularını işlemektedir.⁹⁴ Mevlânâ'nın diğer eserleri gibi Farsça olan bu kitabın birkaç bölümü Arapça'dır. Farsça'sı ise sohbet konularını içerdiği için konuşma diline oldukça yakındır. Mevlâna bu eserinde de diğer eserlerinde olduğu gibi bahsettiği konulara açıklık getirmek için başta ayet ve hadisler olmak üzere hikâye ve bazı tarihi

⁸⁹ Halıcı, s. 122; Güllüce, s. 127; Öngören, *Kültür Dergisi*, s. 10; Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), I, 28.

⁹⁰ Gölpınarlı, s. 46.

⁹¹ Öngören, *Kültür Dergisi*, s. 10.

⁹² Gölpınarlı, s. 128.

⁹³ Öngören, *DİA*, XXIX, 447.

⁹⁴ Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), I, 28.

olaylara değinir; bazen diğér şairlerden bazen de Mesnevî'sinden ve şiirlerinden beyitler nakleder.⁹⁵

1.2.4. Mecâlis-i Seb'a

Mevlânâ'nın vaaz ve sohbetlerinde yaptığı konuşmalardan oluşmaktadır. Bu konuşmalarda konuyla ilgili âyet ve hadislerin açıklanmasının yanı sıra Senâî, Attâr gibi şairlerin şiirlerine, Mesnevî'de anlatılan bazı hikâyelere ve Dîvân-ı Kebîr'den şiirlere de yer verilmiştir.⁹⁶ Yedi meclisten oluşan bu mensur eserin her bir meclisi Arapça bir hutbeyle başlar. Hutbenin ardından secili cümlelerden oluşan bir münâcat yer alır. Bu girişlerden sonra bir hadisin açıklanmasına başlanır ve kimi meclislerde konuya uygun hikâyeler anlatılır. Meclisler, Allah'a hamd, Peygamber'e ve ashabına selamla sona erer. Eserde ayet ve hadislerin yanı sıra şiirlere de yer verilmiştir.⁹⁷

Her Meclisinde farklı, dinî ve toplumsal olayların ele alındığı *Mecâlis-i Seb'a*'nın ana Meclis konuları şu şekildedir:

1.*Meclis* : Ümmetin bozguna düşmesi, Besmele-i Şerîf'in tefsiri, Peygamberin mucizesi (Ayın yarılması).

2.*Meclis* : Allah'a yöneliş, günahattan çekinme, gönül zenginliği, Besmele'nin *Be'si*.

3.*Meclis* : Zâhid-ârif, Padişah-kul ve inanç kuvveti.

4.*Meclis* : Halka rahmet olanlar, kulluk, gerçek tövbe.

5.*Meclis* : Abdü'l-muttalib'in yağmur duası, benlik, insanların grupları.

6.*Meclis* : Münacaat, Tevrat'taki öğüt ve dünya, «*Lâ-İlâhe*» nin tefsiri.

7.*Meclis* : Aklın şerefi, bilgi ve irfan, öz'den olan ve sonradan öğrenilen bilgi.⁹⁸

⁹⁵ Nuri Şimşekler, "Hz. Mevlânâ Eserleri Fîhi ma Fîf", Erişim tarihi: 29.09.2011, <http://www.semazen.net/>.

⁹⁶ Öngören, *DîA*, XXIX, 447.

⁹⁷ Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), I, 29.

⁹⁸ Nuri Şimşekler, "Hz. Mevlânâ Eserleri Mecâl-i Seb'a", Erişim tarihi: 29.09.2011, <http://www.semazen.net/>.

1.2.5. Mektûbât

Mevlânâ'nın değişik sebeplerle çeşitli kimselere yazdığı mektuplardan oluşmaktadır. Bunların arasında yakınlarına, çocuklarına ve müritlerine gönderilenler bulunmakla birlikte çoğu yöneticilere ihtiyaç sahiplerinin taleplerini bildirmek maksadıyla kaleme alınmıştır.⁹⁹ Mevlânâ'nın emir, vezir, dost ve akrabalarına yazdığı bu eser, 147 mektubu içeren bir kitap olup; onun ölümünden sonra bir araya getirilmiştir. Bu mektupların dördü Arapça olup diğerleri Farsça yazılmıştır. Mevlânâ, 147 mektubun seksen tanesini; Selçuklu Sultanı II. İzzettin Keykavus (9 adet) ve Emir Muineddin Pervâne (25 adet) gibi padişah, emir ve üst düzey devlet görevlisi olan kişilere yazmış ve bu mektuplarda çeşitli hayır ve yardım işlerinin yerine getirilmesi için onlara ricada bulunmuştur. Mektupların yedi adedi büyük oğlu Sultan Veled (2 adet), küçük oğlu Alâaddin Çelebi (3 adet), kızı Fatma Hatun (1 adet) ve diğer oğlu Âlim Çelebi (1 adet) ye yazılmış ve onlara çeşitli tavsiye, teselli ve öğütlerde bulunulmuştur. Mevlâna, üç mektup da halifesi ve yakın dostu Hüsâmeddin Çelebi'ye yazmış; bu mektuplarında onu övmüş ve Çelebi'nin söylediği sözlerin kendisi tarafından desteklendiğini vurgulamıştır. Mektupların kalanları da çeşitli vesilelerle günümüzde haklarında fazla bilgimiz olmayan şahıslara yazılmış; bazıları da Mevlânâ'ya gönderilen mektuplara cevap niteliği taşımaktadır. Birkaç mektubun da kime gönderildiği belli olmayıp muhatabın ismi “fulâneddîn” şeklinde anılmıştır.¹⁰⁰

⁹⁹ Öngören, *Kültür Dergisi*, s. 10.

¹⁰⁰ Nuri Şimşekler, “Hz. Mevlânâ Eserleri Mektubat”, Erişim tarihi:29.09.2011, <http://www.semazen.net/>.

İKİNCİ BÖLÜM

KADINA GENEL BAKIŞ

2.1. KADIN

Kadın, tarih boyunca bütün toplumlarda bir kenara atılmış ve toplum içindeki değeri göz ardı edilmiştir. Kadınlar fiziksel olarak erkeklerden daha zayıf, daha duygusal, daha az akıl gücüne sahip ve erkelere bağımlı görülmüşlerdir. Kadın çoğunlukla eksiklikleriyle zaaflarıyla yargılanmış, anne rolü ve toplum için faydalı olabilecek yetenekleri dikkate alınmamıştır. Fıtratındaki zayıflıklar kadını hak ettiği yerden daha alt seviyelere koymuştur.

Erkekler her zaman kadınlardan akıllı olduklarını iddia ederler. Bir hadiste kadınlar, “aklı eksik” olarak nitelenir. Mevlânâ ise bunun tam tersini düşünür ve şöyle der: “Hz. Muhammed’in huzurunda akı kurban et.” Aklın aciz kaldığı bir alanda akıl tam olmuş, eksik olmuş ne fark eder? Tam olduğu iddia edilen erkek aklının işe yaramadığı bir alanda kadınların aklen eksik oluşu neden bir kusur olsun? İlahî sırlara ve hakikatlere ulaşmanın yolu aşk, şevk, vecd, istiğrak, sevgi, sezgi ve ilham ise bu nitelikler daha güçlüdür. Temiz ruhlu, duygulu ve içli hanımların ilâhî huzura yolladıkları dua ve niyazlar en az erkeklerinki kadar etkilidir.¹⁰¹

Anne soyunun hâkim olduğu anaerkil aile tipinin varlığını savunanlara göre ise insan hayatının kaynağı olması, doğurganlığı ve verimliliği sebebiyle kadın ilâhlaştırılmış, tabiatla olan benzerliği sebebiyle tabiatın sembolü sayılarak verimlilik ilâhesi olarak tasvir edilmiş, bunun sonucu olarak bereket tanrıçası veya ana tanrıça kültü oluşmuştur.¹⁰²

2.1.1. Yahudilikte Kadın

Yahudilikte kadının rolü eski dönemlerden beri var olan ataerkil toplum yapısına uygun olarak şekillenmiş, sosyal işlevler cinsiyete göre kurulmuştur. Tevrat'ta kadının yaratılışıyla ilgili iki kıssadan birincisine göre kadın erkeğe eşittir ve ikisi de Tanrı'nın sûretinde yaratılmıştır.¹⁰³ İkinci kıssaya göre ise kadın, erkeğin kaburga kemiğinden ve

¹⁰¹ Süleyman Uludağ, *Sufi Gözüyle Kadın*, İnsan Yay. İstanbul 2007, s. 60.

¹⁰² Ömer Faruk Harman, “Kadın”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 83.

¹⁰³ 1/26-27, Tekvîn.

onun yalnızlığını gidermek üzere uygun bir yardımcı olarak yaratılmıştır.¹⁰⁴ Yahudilikte kadının birinci görevi ve varlık sebebi çocuk doğurmak ve yuvaya bakmaktır. Anne olarak kadının özel bir yeri vardır ve ona saygı gösterilmesi istenilmektedir. Dinî hukukta kadın, hakları, görevleri çeşitli kadınlık halleriyle özel bir hukukî konumdadır. İbadette kadının rolü erkeğe göre ikinci derecededir. Kadın din görevlisi olamaz, cemaatten sayılmaz ve cemaatle ibadet etmedikleri gibi cenaze merasimine de katılamaz. Klasik Yahudi edebiyatı kadınlarla ilgili geveze, kıskanç, açgözlü, güvenilmez ve baştan çıkarıcı gibi sıfatlar kullanmıştır.¹⁰⁵

Yahudilikte kadın, devamlı günah işlemeye meyilli olan bir yaratık olarak görülür. Yahudiler Hz. Âdem ve Havva'nın hikâyesini anlatırlar. Onlara göre Havva Âdem'i yasak meyveyi yemesi için tahrik edip kandırdı ve cennetten çıkardı. Sonra Allah Havva'ya şöyle dedi: "Sana hamilelik acısı vereceğim. Sancılanarak bebek doğuracaksın. Sen daima kocana karşı eğilimli olacaksın, o sana hükmedecek."¹⁰⁶

Yahudilikte cennetten kovulan Hz. Havva ile Hz. Âdem'e inanıldığı için asıl suçlu kişi Havva gösterilir. Bu yüzden kadına takınılan olumsuz tavırlar onu suçlu bir varlık olarak gösterir. Kadın cennetten çıkarıldığından beri erkeğe mutlak surette itaat etmek zorundadır. Bu görüş istenildiği kadar değiştirilmeye, kadına olumlu taraflar kazandırılmaya çalışılsa da mutlak gücün erkekte olduğu fikri hiçbir zaman değişmemiştir.

2.1.2. Hristiyanlıkta Kadın

Hristiyanlığın kadına karşı tavrı Yahudilikten daha ağır olmuştur. Bunun sebebi Yahudilikte inanıldığı gibi Havva'nın işlediği günahıdır. Hristiyanlığa göre kadın şeytanca kötülüklere meyilli bir varlıktır, erkeği yasak ağaca o götürür, Allah'ın emirlerini çiğner ve erkeğin ahlakını bozar. Kadın günahın anası; fesatlık ve fitnenin kaynağıdır. Onun var olması utanılacak bir durumdur. Hristiyan azizler "Hz. İsa'nın

¹⁰⁴ 2/21-22, Tekvîn.

¹⁰⁵ Harman, *DİA*, XXIV, 84.

¹⁰⁶ Rauf Pehlivan, *Büyük Kadın İlmihali (İslam Aile Hukuku)*, Motif Yay., İstanbul 2009, s. 40.

annesi Meryem dışında kalan tüm kadınların cehennem azabından kurtulamayacağını” söyler.¹⁰⁷

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde kadınlar sessizlik, iffetlilik, yardım severlik gibi yönleriyle ön planda iken daha sonraları melekleri baştan çıkarmak insan soyunu kötülüğe itmekle özdeşleştirilmişlerdir. Orta çağ boyunca Hristiyan dünyasında iki kadın ön planda olmuştur. Yaratılış hikâyesi temel alınarak kadınların bütün insanlığın düşüşüne sebep olduğuna inanılan Havva ile özdeşleşmesi, diğer yandan Havva’nın antitezi olarak Meryem ananın öne çıkarılıp onu tanrı anne olarak sunması yer almıştır.¹⁰⁸

2.1.3. İslâmiyette Kadın

İslâm toplumlarında kadının gerek aile hayatında gerek siyasî, hukukî, sosyal ve ekonomik alanlardaki konumunu bir yandan dinî kurallar, diğer yandan siyasî ve sosyal çevre, etnik yapı ve İslâm öncesinden gelen kültürel mirası etkileyip belirlemiştir. Bu nedenle kadının her yerde ve her dönemde aynı konumda olduğu söylenemez. Hatta aynı bölgede ve aynı zaman dilimi içerisinde yaşayan kadınlar arasında bile şehirde ya da kırsal kesimlerde bulunmalarına göre farklılıklar olmuştur. Fakat bu İslâm toplumlarındaki kadınların tamamen farklı kimlikleri temsil ettiği anlamına gelmez. Her dönemde ortak özelliklere sahip olmuşlardır.¹⁰⁹

Câhiliye dönemi içinde kadınlar erkek merkezli bir toplumun içinde oldukları için ikinci derecede bir yere sahip olmuşlardır. Bütün hakları erkeklerin elinde olmuştur. Evlenme çağına gelmiş kızlar dul kalmış kadınlar kendi başlarına evlenmez, kendi eşlerini seçemezler bu yetki her zaman bir velinin elinde bulunurdu. Câhiliye döneminde kadın-erkek ilişkilerini o toplumun göçebe ya da yerleşik olması belirlemektedir.

Hız. Muhammed ile birlikte gelen İslâm diniyle kadın gerçek kimliğini kazanmış, kadının mükemmel bir insan olduğunu, tüm haklara sahip bulunduğunu ilan etmiştir: *“Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir diğiden yarattık. Sizi milletler ve kabileler haline*

¹⁰⁷ Pehlivan, s. 41.

¹⁰⁸ Harman, *DİA*, XXIV, 85-86.

¹⁰⁹ M. Akif Aydın, “İslâm’da Kadın”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 86.

koyduk ki birbirinizi kolayca tanıyasınız. Şüphesiz, Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır.”¹¹⁰ “Kadın- erkek, fakir- zengin, siyah- beyaz, her ferd, istisnası olmadan, kıyamet gününde Allah’ın huzuruna tek başına ve mutlak bir kul olarak gelecektir, hiçbir ayırma olmayacaktır.”¹¹¹ “Ey insanlar, sizi bir tek candan yaratandan, ondan da yine onun zevcesini vücuda getiren ve ikisinden birçok erkek ve kadınlar türeten Rabbinizden korkun.”¹¹² “Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazı erkekler ve mütevazı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkekler ve Allah’ı çok zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”¹¹³ Bu ayetlerde de kadın ve erkeğin Allah katında kulluk sorumluluklarının ve akıbetlerinin eşit olduğu çok açık bir dille ifade edilmektedir. Allah’ın sevgili kulu ve İslâmın yüce peygamberi de kadın erkek eşitliğini ve kadına verdiği değeri Hadisi şeriflerinde şöyle ifade ediyordu:

“Kadın, Tanrı yolunda erdir, ona kadın demek reva değildir.”

“İnsanlar tarak dişleri gibi eşittir.”

“Cennet annelerin ayakları altındadır.”

“Sizin en hayırlınız; kadınlarına karşı en iyi ve en nezaketli olanınızdır.”

“Kadınlara kötü muamelede bulunmayın, Allah'tan korkun.”

“Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır.”

“Bağışta çocuklarınız arasında eşitliğe dikkat edin. Eğer bir tarafı üstün tutsaydım kadınları tutardım.”¹¹⁴

Hiz. Peygamber Veda Hutbesi’nde, “Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmeyi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz, kadınları Allah emaneti olarak

¹¹⁰ 49 Hucurat Suresi 13.

¹¹¹ 19 Meryem Suresi 93-95.

¹¹² 4 Nisa Sûresi 1.

¹¹³ 33 Ahzâb 33-35.

¹¹⁴ Aydın, DİA, XXIV, 86.

aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde, onların da sizin üzerinizde hakları vardır” ve ayrıca “En hayırlınız ehlinize hayırlı olanınızdır. Ben ehlime en hayırlı bir kişiyim; kadınları, ancak kerem sahibi kişi ulular; onları aşağılayansa ancak kötü kişidir” şeklindeki sözleriyle kadın haklarını gözetmeyi, onların Allah'ın bir emaneti olduklarını vurgulamış ve onlara karşı nasıl davranılması gerektiğini hayatında bizzat yaşayarak göstermiştir.¹¹⁵

Kızını her zaman ayakta karşılayan, ibadet edeceği vakit eşinden izin alma inceliğini gösteren yüce peygamberimiz, savaşa giderken eşlerinden birini yanlarında götürürlerdi.¹¹⁶

İslâm'da ilk kadın tarafından işlenen ve erkeğin de işlemesine sebep olunan aslî günah anlayışı yoktur. Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Âdem'le Havva'nın şeytan tarafından müştereken kandırıldığından bahseder.¹¹⁷ İslâm'da Hıristiyanlık ve Yahudilikte olduğu gibi ilk günah anlayışına dayanan kadın karşıtı bir söylem yoktur. Erkek olsun kadın olsun her doğan kişi günahsız doğar, sonradan işlediği davranışlardan sorumlu olur. Kur'ân-ı Kerim'de gerek yaratılış, gerekse hak ve sorumluluklar bakımından erkekle eşit haklara sahip olan bir kadın anlatılır. Kadın Allah'ın kulu olması yönünden erkekle eşit seviyededir.¹¹⁸ Fakat İslâm topluluklarının her zaman kadına saygı gösterdiği görülmemiştir. Yahudi geleneğinde “*Kadın kaburga kemiğinden yaratıldı, yapısında eğiklik vardır; fazla doğrultmaya kalkarsan kırılır*” anlayışı vardır. Bu sözü benimseyen İslam toplulukları içinde kadın ezilmiş, kendini ifade edememiş, belini doğrultamamış, haklı sebepleri olsa da erkeklerin sahip olduklarına ulaşamamış, erkeğin kendisini boşamasına boyun eğmiş, erkeğin kendini dövebileceğini kabullenmiş, toplumun kendisine yüklediği bütün haksızlıkları sırtlamış, bu yüzden kendini toplumun gerisine atarak her türlü mantıksız yaptırıma ve isteğe razı gelmiştir. Bu sadece erkekleri ön plana dinler için geçerli olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'in ikinci suresi yüzseksenyedinci ayetinde, “Kadınlar sizin için elbisedir, sizler de onlar için elbisesiniz” ifadesini

¹¹⁵ İsmail Yakıt, “Batı Düşüncesi ve Mevlânâ'da Kadın”, Erişim tarihi: 11.04.2011, <http://akademik.semazen.net/>.

¹¹⁶ Semih Sergen, *İslâm'da ve Hz. Mevlânâ'da Kadına Saygı*, 1. Millî Mevlânâ Kongresi, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yay., Konya 1985, s. 359.

¹¹⁷ 2 Bakara 34-36; 20 Tâhâ 121.

¹¹⁸ Aydın, “İslâm'da Kadın”, *DİA*, XXIV, 86; 3 Âl-i İmrân 195; 9 Tevbe 71.

kullanarak kadın ve erkek olmadan zıtlıkların bir bütünü oluşturabileceğinin olanaksız olduğunu belirtir.¹¹⁹

İslam, küçük ya da büyük olsun, evli olsun bekâr olsun, kadına her durumda miras hakkı vermiştir. Kadına da erkeğe verilen haklar gibi haklar verilmiştir. İslam, kadına mülk edinme hakkı verdiği gibi bazı sorumluluklar da vermiştir.¹²⁰ Kur'an bu hususta şu esası koyar: *“Erkeklere, kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır.”*¹²¹

İslam dünyasının çok erken dönemlerinden itibaren şair, mutasavvıf ve âlim kadınların yetiştiği bilinmektedir. İslam dünyasında ve tasavvuf ehlinde önde gelen sufi kadınlardan biri muhakkak Rabiâtü'l-Adeviyye'dir.¹²²

Rabia'nın kendisine ait olan şu dizeler onu çok iyi anlatır:

“Tamamıyla bir kalp bekçisi olmak üzere donatıldım.

Bunun için, içimdeki hiçbir şeyin dışarıya çıkmasına,

Dışarıdaki hiçbir şeyin içime girmesine izin vermem.

Eğer birisi girecek olursa, dosdoğru dışarı çıkar

Çünkü benim onunla yapacak hiçbir şeyim yoktur.

Ben kalp bekçisiyim, bir çamur parçası değil.”

“Allah'ı o kadar çok seviyorum ki,

*Şeytandan nefret etmek için zamanım yok.”*¹²³

Kadın, gerek aile içinde, gerekse toplum hayatında her zaman kocasının yanında, onun çalıştığı her işte çalışıp ona yardımcı olmuş, hem maddi hem manevi aileye destek sağlamıştır. Türklerin İslâmiyeti kabul etmesiyle bu birliktelik daha da artmıştır, çünkü

¹¹⁹ Özlem Kuşcan, *Kadının Kimlik Sorunu ve Virginia Woolf'un Feminizm Anlayışı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2001.

¹²⁰ Rauf Pehlivan, *Büyük Kadın İlmihali*, s. 57-58.

¹²¹ 4 Nisa Suresi 32.

¹²² Önde gelen sûfi kadınlardan biri olan Rabiâtü'l-Adeviyye'nin 717'de doğduğu, 801'de vefat ettiği tahmin edilmektedir. Basralı Rabia olarak bilinen, Rabiâtü'l-Adeviyye, sevgiye dayalı tasavvuf düşüncesini ilk savunanlardandır. Sûfîler arasında saygın bir yere sahip olan Rabiâtü'l-Adeviyye'nin birçok erkek sûfi yetiştirdiği de bilinmektedir. Bkz. Tülay Tokmak , *Mevlânâ Düşüncesinde Kadın*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2006.

¹²³ Camille Adams Helminski, *Sûfi Kadınlar-Saklı Bir Hazine*, Dharma Yay., İstanbul 2004, s. 68.

Türkler, İslâmiyeti kabul etmeden önce de kadınlarına büyük değer vermişler, eşlerini her zaman ön planda tutmuşlardır.¹²⁴

¹²⁴ Semih Seren, *İslâm'da ve Hz. Mevlânâ'da Kadına Saygı*, s. 360.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEVLÂNÂ'DA KADIN

3.1. MEVLÂNÂ VE KADIN

Mevlânâ, aşkla, müzikle, raksla ve şiirle oluşturduğu yolda kadına da büyük bir önem vermiş, kadını hayata almaya çalışmış ve insanlığın, kadınla bir bütün olduğunu savunmuştur. O, eserlerinde kadını birçok yönden ele almıştır. Kadının meziyet ve zaaflarını anlatarak, toplum ve aile hayatındaki rolünü belirlemiştir. Mevlânâ kadına anne olarak çok değer vermiştir.

Mevlânâ, “O, Hakk'ın ışığıdır; sevgili değil. O, sanki yaratıcıdır; yaratılmış değildir”¹²⁵ şeklindeki ifadesinde kadını, anne olarak yeni bir varlığı dünyaya getirmesi, ona can vermesi bakımından Allah Teala'nın yaratıcı kudretinin dünyadaki en mükemmel temsilcisi; yüce Yaratanın en büyük tecellilerinden biri olarak niteler. Mevlânâ'nın kadın hakkındaki düşüncelerinin temelini İslam dininin iki kaynağı olan Kur'an ve Hz. Peygamberin sünneti oluşturmaktadır. Mevlânâ, Kur'an ve Hz. Peygamber'in uygulamalarının özünü kavramış bir şahsiyettir. Kur'an'da: “*Allah sizi bir tek nefisten ve kendisiyle huzur bulsun diye eşini de aynı orijinden var edendir*”¹²⁶ ayeti ile Hz. Peygamber'in “Cennet anaların ayakları altındadır” hadis-i şerifi ve yine Hz. Peygamber'in Veda Hutbesi'nde: “Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmeyi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz, kadınları Allah emaneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde, onların da sizin üzerinizde hakları vardır.” şeklindeki sözleri ve ayrıca Hz. Peygamber'in, “Hayırlınız ehlinize hayırlı olanınızdır. Ben ehlime en hayırlı bir kişiyim; kadınları, ancak kerem sahibi kişi ulular; onları aşağılayansa ancak kötü kişidir” sözleri Mevlânâ'nın en önemli referanslarıdır.¹²⁷

Mevlânâ, kadının zorla kapatılıp örtülmesine ve bu hususta yapılan baskılara karşıdır. Mayasında kötülük bulunan kadının, bu kötülüğü mutlaka tatbik imkânı bulacağını söyler. Gizli her şeyin, insanın merakını uyandıracığından şehir sokakları ekmekle dolu olsa, köpekler dahi yemekten kaçınırsalar, sarılarak gizlenmiş, üstü

¹²⁵ Mevlânâ, *Mesnevi*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), Ankara 2004, I, 165 (b. 2437).

¹²⁶ 8 Araf 189.

¹²⁷ İsmail Yakıt, “Batı Düşüncesi ve Mevlânâ'da Kadın”, Erişim tarihi:11.04.2011, <http://akademik.semazen.net/>.

örtülmüş bir ekmeğin herkesin ilgisini çekeceğini ifade eder. Bu hususu *Fîhi mâ Fîh*'inde örneklendirerek şöyle anlatır.

“Kadın nedir, dünya ne? İster söyle, ister söyleme; o, neyse gene odur, yaptığını bırakmayacaktır o. Hatta söyledikçe daha da beter olur. Mesela bir somun al, koltuğuna koy, sakla, bunu kimseye vermeyeceğim de vermeyeceğim; vermek şöyle dursun göstermeyeceğim de. Ekmek, bolluğundan, ucuzluğundan yerlere dökülüp saçılmıştır, köpekler bile yemiyor ama vermemeye, göstermemeye kalkıştın mı bütün halk ona düşer; sakladığın, göstermediğin o ekmeği mutlaka göreceğiz diye yalvarmaya, seni kınamaya, sövmeye koyulur. Hele koltuğuna, yenine sakladığın, vermemeye, göstermemeye savaştığın o ekmeğe öylesine düşerler ki bu düşkünlük, haddi, sınırı aşar gider. Çünkü “İnsan menedildiği şeye düşer.” Kadına gizlen diye emrettikçe onda, kendini gösterme isteği çoğalır durur; halkta da o kadın ne kadar gizlenirse onu görmek isteği o kadar artar. Şu halde sen oturmuşsun, iki tarafın da isteğini kızıştırıyorsun. Sonra da bunu doğru-düzgün bir iş sanıyorsun; oysaki bu iş, bozgunculuğun ta kendisi. Mayasında kötü bir işte bulunmak varsa, yapma desen de, demesen de iyi huyuna, temiz yaratılışına uyacak, ona göre hareket edecektir o; bırak, işkillenme sen. Yok, tersine, mayası pisse gene kendi yolunu tutacaktır o. Gerçekten de yapma, etme, görünme demek, isteği arttırır ancak; başka şeye yaramaz.”¹²⁸

Mevlânâ, ünlü eseri *Mesnevi*'sinde birçok konuya yer verdiği gibi kadın ile ilgili de çeşitli görüş ve düşüncelerini ortaya koymaktadır. O, kadın konusundaki görüşlerini iki ayrı noktada toplamaktadır. Böylece kadının hem ulvî yönlerini düşünmüş ve kadını melek seviyesine kadar yüceltmış, hem de beşeri zaafını, ihtiraslarını kıskançlıklarını, paraya ve gösterişe düşkünlüğünü çok realist bir şekilde tasvir etmiştir. Mevlânâ, her şeyden önce eserlerinde kadına insan olduğu için ayrı bir önem vermiştir. Ona göre erkek kadın ayrımı bu dünyada vardır. Ruhlar âleminde şekil olmadığı için ikisi arasında bir ayrım yoktur.¹²⁹ *Mesnevi*'deki hikâyelerin çoğunda kadın; nefse benzetilmiş, nefsin peşinde koşan bir varlık olarak gösterilmiştir. Fakat kadın, kesinlikle aşağılanmamış, sadece duygularına çok çabuk yenik düştüğü için kınanmıştır. *Mesnevi*'deki hikâyeler de kadının tabiatını, temayülünü belirtmek için söylenmiştir.

¹²⁸ Gölpınarlı, s. 34; Mevlânâ, *Fîhi ma Fîh*, (Çev.: Abdulbaki Gölpınarlı), İnkılâp, İstanbul 2008, s. 34.

¹²⁹ Çelebi Celaleddin M. Bakır, “Hz. Mevlânâ'nın Eserlerinde Kadın Konusuna Kısa Bir Bakış”, *II. Milletler Arası Mevlânâ Kongresi*, 1990, S. 95, s. 105.

Eğer kadın, erkekten daha duygulu yaratılmasaydı, kalbi sevgi ve şefkatle dolu olmasaydı, dünyadaki insanlar çoğalmayacak, insan nesli devam etmeyecekti.

Mevlânâ, birkaç hikâyede bizzat kadından bahsetmiş; kadının bazı özelliklerine vurgu yapmış; başka hikâyelerinde ise konu gereği yer yer zayıflığı, iradesizliği, sabırsızlığı, kanaatsizliği, şükürsüzlüğü ve benzeri bazı özelliklerinden dolayı örnekleme olarak yer vermiştir. Kadın, hem cennetin ayakları altında olduğu, çok yüce ve kutsal bir varlık, bir annedir, hem de Allah'ın emirlerine bağlılıkta zayıf ve güçsüz, kötü ve çirkin işlere meyilli, şehvetine düşkün, nefs-i emmâresine kul ve köle; sıkıntı, yoksulluk ve fakirlik halinde sabırsız ve isyankâr, iffetli de olsa yaratılışı itibariyle kötülüğe meyledebilen; dizginlenmesi gereken, şeytan gibi hatta ondan da tehlikeli ve kötü, uzak durulması tavsiye edilen, zayıf yaratılışlı ve daha başka özelliklere sahip bir varlıktır.

Mevlânâ, her hangi bir konunun daha güzel anlaşılması için, Mesnevi'sinde yazmış olduğu hikâyelerdeki örnekleri somutlaştırır ve bazı mübalağalı sözler kullanır.

3.1.1. Kadının Doğası

Kadın yaratılışı gereği erkeğe göre farklıdır. Birçok eksiği olan kadını değiştirmek için erkek uğraşır. Fakat Mevlânâ, bunu zorla yapmamayı anlatır. Kadının eksik yönlerini düzeltmek için uğraşmaktansa, kendini onunla birlikte düzeltmeyi uygun görmüştür. Kıskançlık, erkeklere has bir duygu olsa da bunun aşırısının kötü sonuçlar doğuracağı bir gerçektir. Mevlânâ kadından bahsederken öncelikle kadının yapısı ve ruhu üzerinde durmaktadır. Kadın olsun erkek olsun, her insanın ruhunda bir hürriyet duygusunun varlığını dile getiren ve insan ruhunun derinliklerine inmeyi tavsiye eden Mevlânâ, kadının baskıyla, zorbalıkla ve tehditle değil, iyilik ve ikna yöntemiyle düzelebileceğini öngörmektedir. Kadınların karakterlerinde kötülük duygusu yoksa zaten yanlış hareketlerden kaçınacaklarını, iyi ve kötüyü ayırt edebilecek bir yapıya sahip olacaklarını belirtmektedir. Kadının veya erkeğin değil, insanın iyisinden veya kötüsünden bahsedilebileceğini Fihî ma Fîh'te şu şekilde ifade etmektedir¹³⁰:

¹³⁰ Kadir Özköse, "Mevlânâ Celâleddin-i Rumi'nin Düşüncesinde Kadın", Erişim tarihi: 03 Ağustos 2011, <http://www.hzmevlana.net/>.

“Gece gündüz uğraşıyor, kadının huylarını güzelleştirmeye çalışıyorsun. Kadının pisliğini kendinle temizlemedesin; kendini onunla temizlersen daha iyi olur; çünkü onu da kendinle beraber temizlemiş olursun. Kendini, onun için temizle; ona doğru git. Sence olmayacak bir söz bile söylese doğru söylüyorsun de. Kıskançlığı bırak. Kıskançlık, erkek huyudur amma şu bir tek iyi huyla birçok kötü huylar peydahlanır sende. Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Peygamber, bunun için “Müslümanlıkta keşişlik yoktur” buyurdu; keşişler yalnız yaşarlar, dağlara çıkarlar, evlenmezler, dünyadan vazgeçerler; bunlar yoktur Müslümanlıkta. Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Peygamber’e ince, gizli bir yol gösterdi yüce, büyük Tanrı. Nedir o yol? Kadınların cefalarını çekmek, olmayacak sözlerini dinlemek, onlara üst olmak, kendi huylarını temizlemek, güzelleştirmek için evlenmek. “Gerçekten de sen, pek büyük, pek güzel huylara sahipsin.”

İnsanların cefalarına, eziyetlerine dayanmak, kendi pisliğini onlara sürmek gibidir. Senin huyun, onların kötülüklerine dayanman yüzünden güzelleşir, iyileşir; onların huylarıysa bu saldırma, bu haddini aşma yüzünden kötüleşir. Bunu bildin ya, kendini temizlemeye bak. Onları, kendi pisliğini onunla temizlediğin bir çaput bil. Nefsini yenemezsen aklını başına devşir de tutalım, aramızda nikâh yok; başıboş bir sevgili o; istek üstün olunca yanına gidiyorum de; kızgınlığını, hasedini, kıskançlığını bu yolda yen, gider kendinden; onların cefasına dayanmak, olmayacak şeylerine tahammül etmek tadını alıncaya dek bu dersi ver kendine. Ondan sonra artık bu ders olmadan da dayanmaya başlarsın, kendine zulmetmeye alışır gidersin; çünkü artık faydanı, apaçık bunda görürsün.”¹³¹

Mevlânâ, önce de ifade edildiği gibi kadının gereğinden fazla, dikkat çekecek şekilde kapanıp örtünmesine karşıdır. Erkeğin eşini herkesten saklayıp örtmesine de karşıdır. Bunun daha çok dikkat çektiğini, kadının gösterme isteğini, dışarıdan bakan erkeğinse kadına bakma isteğini tetiklediğini vurgulamıştır. Böyle yapmanın daha günah olduğunu söyler. Mevlânâ’ya göre kadına baskı yapılmamalıdır. “İnsan, menedildiği şeye düşer” sözünden yola çıkarak kadının da yasaklanan şeye karşı, onda gösterme isteği doğacak ve göstermek isteyecektir. Erkekte ise onu görme isteği oluşacaktır. O yüzden erkeklerden kadınlarına baskı yapmamalarını istemiş, zaten kadının içinde varsa erkek söylese de söylemese de kadın onu yapacaktır. Ama

¹³¹ Mevlânâ, *Fihî ma Fih*, (Çev.: Abdülbaki Gölpınarlı), s. 34.

mayasında kötülük yoksa iyi huyuna uyup kendi yolunu bulacaktır. Baskı yapıp, kapan, açıl ya da yapma etme demek isteği arttırmaktan başka bir işe yaramaz.¹³²

“(Mevlânâ) buyurdu ki:

Tanrının öyle kulları vardır; çarşafa bürünmüş bir kadını gördüler mi, yüzünü aç da görelim derler; ne biçim kadınsın, neyin nesisin? Yüzü örtülü geçip gittin de seni görmedik mi, bu kimdi diye kuruntuya düşeriz. Yüzünü görünce sana fitne olacak, sana tutulacak adam değilim ben. Tanrı, çoktandır, beni sizden arıtmıştır, boş verdirmiştir size; sizi görünce siz de bana fitne olamazsınız; bundan da eminim ben; ancak görmezsem kimdi bu diye kuruntuda kalacağım. Bu hal, nefis ehli olan topluluğun tersine; onlar, güzellerin yüzlerini açık olarak gördüler mi, onlara kapılırlar, kararları kalmaz. Öyleyse onlara fitne olmamaları için güzellerin onlara yüzlerini göstermemeleri yeğdir; fakat fitneden kurtulmaları için gönül ehline yüzlerini açmaları yeğ.”¹³³

3.1.2. Cariye Ve Güzel Olarak Kadın

Mesnevi’de ilk hikâye olan padişah ve cariyede padişahın bir cariyeye olan aşkı anlatılmaktadır. Bir padişah güzel bir cariyeyi görüp ona âşık olur. Onu sarayına aldıktan bir müddet sonra cariyeye hastalanır. Buna çare arayan padişah, her yerden hekimler getirtir, fakat kızın durumu gün geçtikçe daha da kötüleşir. Buna çare bulamayan padişah bir gece rüyasında bir velinin geldiğini ve cariyeyi iyileştirdiğini görür. Bir müddet sonra rüya gerçekleşir. Bilge hekim, kızın derdinin geldiği yerden olduğunu anlar. Memleketinde bir kuyumcuya gönlünü kaptıran cariyeye sevgilisinden ayrıldığı için hastalanmıştır. Bilge hekim bunun geçici bir aşk olduğunu ispatlamak için o kuyumcuyu getirir ve cariyeye evlendirir. Sonra ilaç verir. Sevdiğinin günden güne çirkinleşip kötüleştiğini gören cariyeye ondan vazgeçer. Bir müddet sonra eşi vefat eder. Bunun geçici bir dünya sevgisi olduğunu anlayan kız iyileşir ve sonunda aşkın asıl hedefine, padişaha teveccüh eder.¹³⁴

¹³² Bkz. Gölpınarlı, s. 34; Mevlânâ, *Fihi ma Fih*, (Çev.: Abdülbaki Gölpınarlı), s. 34.

¹³³ Mevlânâ, *Fihi ma Fih*, s. 61.

¹³⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 44-54.

Her ne kadar bu hikâyenin ana fikri kadın olmasa da burada alınıp satılabilen bir cariye de olsa bir kadının güzelliği ve cazibesiyle padişah gibi en üst makamdaki kişileri bile kendisine âşık edecek şekilde etkilediği göze çarpmaktadır. Evet, kadın bir güzellik unsurudur. Güzelliği ve yaratılışıyla erkekleri daima etkiler.

Kadın yaratılışıyla, cazibesiyle ve güzelliğiyle erkekleri etkiler. Onları kendine âşık eder. Hatta başkalarına çirkin görünse de kendisini sevene güzel görünür. Mevlânâ, Leyla ve Mecnun hikâyesinde buna değinir:

گفت لیلی را خلیفه کآن توی کز تو مجنون شد پریشان و غوی
از دگر خوبان تو افزون نیستی گفت خامش چون تو مجنون نیستی

Halife Leyla'ya dedi: "O, sen misin? Mecnun senden dolayı mı perişan oldu ve kendini kaybetti?"

Sen diğer güzellerden üstün değilsin!" Leyla dedi: Sus! Zira sen Mecnun değilsin."¹³⁵

Fihi ma Fih'inde de Leyla ve Mecnun arasındaki aşka temas eder: "*Mecnun için dediler ki: Leyla'yı seviyorsa şaşılmaz buna; ikisi de daha çocukken bir mektepteydiler. Mecnun bu sözü duyunca bu adamlar dedi, akılsız. Hangi güzel vardır ki insan, onu sevmez, ona imrenmez? Hiçbir erkek var mıdır ki güzel bir kadına gönlü akmasın? Kadın da böyledir; hatta bu imreniş, onun aşkıdır; çünkü yiyeceğini, ağzının tadını onda bulur; anasının, babasının, kardeşinin yüzünü onunla görür; oğlunun güzelliğini, isteğin tadını, bütün tadı-tuzu onda bulur.*"¹³⁶ Kadın aşığının gözünde farklıdır. Onun gözünde her zaman çok güzeldir, değerlidir.

Mısır halifesi, Musul padişahı ve cariye hikâyesi de aynı konuya örnektir. Gammaz bir adam Mısır halifesine gelerek Musul padişahının sahip olduğu bir cariyenin resmini gösterir. Halife cariyeye âşık olur; "O ay gibi güzeli sana vermezse, o kapı ve dergâhı kökünden yık. Verirse, onu bırak ve ay gibi güzeli getir; yeryüzünde ayı kucağıma alayım ben" der ve bir kumandanı güçlü bir orduyla Musul'a gönderir.

¹³⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 62, (b. 408-409).

¹³⁶ Mevlânâ, *Fihi ma Fih*, s. 71.

Musul'a giren kumandan her yeri yakıp yıkmaya başlar. Musul padişahı savaşı görünce kumandana bir elçi gönderir ve durumu anlatır. Müslümanların kanı dökülmesin diye resimde görmüş olduğu cariyeyi halifeye hediye eder. Elçi cariyeyi getirince kumandanı ona âşık olur ve kızın güzelliğine, hırsına ve nefesine karşı koyamayan kumandan cariyeyle birlikte olur. Yaptığı hainlikten pişman olan kumandan cariyeye olup biteni halifeye söylememesi için tembihler. Halife, güzel cariyeyi görünce güzelliğinden sarhoş olur ve onunla birlikte olmak isteyince fare sesi duyarak korkar. Bunu gören cariyeye kendini tutamaz ve gülmeye başlar. Gülüşünden bir şeyler anlayan halife kızı tehdit eder. Ölmekten korkan cariyeye, “Bu gülüşün sebebini doğru söyle, yoksa seni öldürürüm” diye zorlamasıyla o sırrı halifeye ifşa eder. Padişah kendine geldiğinde, Musul padişahına kastedip, kan dökmesinin cezasının karşılığı olduğunu anlar ve kendi kendine şöyle der:

یاد جرم و زلت و اصرار کرد	شاه با خود آمد استغفار کرد
شد جزای ان به جان من رسان	گفت با خود آنچه کردم با کسان
بر من آمد آن و افتادم به چاه	قصد جفت دیگران کردم ز جاه
او در خانه مرا زد لا جرم	من در خانه کسی دیگر زدم
اهل خود را زان که قواد است او	هر که با اهل کسان شد فسق جو
چون جزای سیه مثلش بود	زانکه مثل آن جزای آن شود

“İnsanlara yaptığının cezası, başıma geldi.

Makamım nedeniyle başkalarının eşine niyetlendim; o da, bana geldi ve kuyuya düştüm.

Bir başkasının evinin kapısını çaldım; o da şüphesiz benim evimin kapısını çaldı.

Başkalarının ailesine karşı kötülük kuran kişi, bil ki kendi ailesi için kavattır.

*Çünkü onun benzeri, cezası olur; zira kötülüğün karşılığı benzeridir*¹³⁷ sonunda kumandanına bir bahane bularak cariyeyi ona verir.¹³⁸

Bu hikâyede; yapılan zulmün, düşmanlığın ve kötülüğün elbet bir gün yapan kişinin de başına geleceği vurgulandığı gibi kadınınla ilgili, fikirlerde yer almaktadır. Kadın; güzelliğiyle herkesi kendine âşık eder, onun yüzünden savaşlar çıkabilir, ihanetler yaşanabilir. Ayrıca birbirleriyle özel bir bağı olmayan kadın ile erkeği, ateş ve pamuğa benzeten Mevlânâ; ateş ile pamuğun bir arada bulunamayacağı gibi kadın ile erkeğin de bir arada bulunmalarını hoş karşılamaz.

هیچ کس را با زنان محرم مدار که مثال این دو پنبه ست و شرار

*“Hiç kimseyi kadınlara mahrem/yakın etme; çünkü bu ikisinin örneği, pamuk ve kıvılcımdır.”*¹³⁹

Mevlânâ, Mesnevî’de anlattığı hikâyelerde, bir gerçeğin altını çizmektedir. Birçok cinayetler, kötülükler, kadın yüzünden meydana gelmektedir. Mevlânâ, bütün kadınları suçlamamakta, kadının düzenine ve hilesine meyleden, kadına uyan erkeğin karşılaşacağı sonuçları dile getirmektedir. Nitekim Hz. Âdem yasak ağaçtan meyveyi İblis’e uyan Havva’nın kendisine teşvikiyle yemiştir. Yine, ilk kan Hâbil ile Kâbil arasında bir kadın yüzünden dökülmüştür.

چند با آدم بلس افسانه کرد چون حوا گفتش بخور آنگاه خورد
اولین خون در جهان ظلم و داد از کف قاییل بهر زن فتاد
نوح جون بر تابه بریان ساختی واهله بر تابه سنگ انداختی
مکر زن بر کار او چیره شدی آب صاف وعظ او تیره شدی

¹³⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 418, (b. 3995-3999).

¹³⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 410-420, (b. 3830-4023).

¹³⁹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 412, (b. 3871).

قوم را پیغام کردی از نهان که نگه دارید دین زین گم‌رهان
مکر زن پایان ندارد رفت شب قاضی زیرک سوی زن بهر دب

“İblis, Âdem’e ne kadar efsane okudu; ama Havva, “ye” deyince ona, o zaman yedi.

Zulüm ve adalet dünyasında ilk kan, kadın için Kâbil’in elinden döküldü.

Nuh tavada kebab yaparken, Vâhile tavaya taş atardı.

Kadının hilesi, onun işine baskın geliyordu; öğüdünün temiz suyunu bulandırıyor.

“Bu yolunu kaybetmişlerden dininizi koruyun” diye kavmine gizlice haber veriyordu.

Kadının hilesinin sonu yoktur; gece akıllı buluşmak için kadının evine gitti.”¹⁴⁰

3.1.3. Nefsine Düşkün Kadın

Yoksul bir Bedevînin hikâyesi ve darlık ve yoksulluğu nedeniyle karısının onunla macerası. Bu hikâye bir Bedevî ve onun kanaatkâr olmayan eşini anlatır. Bir gece kadın eşine söylenir, durumlarından şikâyetçi olur. Kocasını fakirliklerinden dolayı üzer, sıkıntılara katlanamadığını söyler, kocasına cefa eder. Bedevî karısını teselli etmeye çalışır, ona sabır buyurmasını, yoksulluğun ve sabrın faziletini anlatır; fakat kadın dinlemez, akıllanmaz. Sonunda adam kızıp öfkelenince kadın eşinden korkar. Bu kez kadın eşini yumuşatmaya, alttan almaya başlar. Kadın en büyük silahı olan gözyaşını kullanır. Gönül sahibi olan eşi karısının gözyaşına dayanamaz ve eşinin bu isteğini Hakk’ın bir işareti olarak görür ve eşine boyun eğer. Kadın, eşine Bağdat’ta bulunan bir padişaha yağmur suyu götürmesini, kuraklıktan dolayı bu suyun onlar için kıymetli olacağını, karşılığında padişahın onu zengin edeceğini söyler, adama inandırır. Bedevî adam eşinin sözlerle hareket eder ve padişahın huzuruna çıkar. Yoksulları, himayesizleri

¹⁴⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 659-660, (b. 4468-4471).

gözeten gönül sahibi padişah, Dicle'den habersiz olan Bedevî'yi küçümsemez hediyesini kabul eder.

Yukarıda kısaca özetlemiş olduğumuz bu hikâyede Bedevî'nin hanımına sabır buyurması, ona baskı yapmaması, sabır ve yoksulluğun faziletini hanımına anlatması ve kadının doğasında olan sabırsızlık ve başkaldırış öne çıkarılırken; erkeğin kadına tahammül etmesi, onun beğenilmeyen huylarını güzelleştirmek için çaba göstermesi vurgulanıyor. Büyük bir direnişten sonra kadının kocasına uyması, sözünden dolayı af dilemesi anlatılırken, erkeklerin hükmetme konusunda kadınlara olan zaafının çok eskilere dayandığını, erkeğin kadın karşısında nasıl aciz olduğunu, ona karşı boyun eğdiğini, kadının gözyaşını silah olarak kullandığını, erkeğin buna dayanamadığını, kadının aklı ve güzelliğiyle erkeğe galip geldiğini görmekteyiz.

Diğer taraftan bakıldığında ise kadının evlilikteki sorumluluğu ön plana çıkmakta ve kadının meziyeti de anlatılmaktadır. Eşinin sıkıntısını gidermek için çareler arayan, onu yönlendiren bir kadın görüntüsü de yer almaktadır. Kadın doğasından gelen bir güçle evlilikte eşini yönlendirir. Bu da kadının evlilik kurumunda üstlendiği sorumluluğu gösterir.

Ayrıca Mevlânâ bu hikâyede kadınların maddiyat için eşlerini üzmemeleri ve onları kötü duruma düşürmemeleri nasihatini vermiştir. Kadınların eşlerini Karun gibi zengin yapabileceği veya çok fakirleştirebileceği de anlatılıyor:

بس کسی از مکسبی خاقان شده دیگری زآن مکسبه عریان شده

بس کس از عقد زنان قارون شده بس کس از عقد زنان مدیون شده

“Nice kişi kazançla hakan olmuştur; bir başkası o kazançla çırılçıplak olmuştur.

Nice kişi kadınlarla evlenmekten Karun olmuştur; nice kişi de kadınlarla evlenmekten borçlanmıştır.”¹⁴¹

Erkek bazı yönlerle kadından üstün görünmesine rağmen, kadının güzelliği ve gözyaşıyla erkekler üzerinde kurduğu mutlak hâkimiyetten söz edilmiştir. Mevlânâ, bu

¹⁴¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 620, (b. 3686-3687).

bağlamda Peygamber efendimiz (s.a.v.)’in “Gerçekte kadınlar, akıllı olanlara üstün olurlar ve cahillerse onlara üstün olur” hadisini aktarır ve şöyle anlatır:

گفت پیغمبر که زن بر عاقلان	غالب آید سخت و بر صاحب دلانگف
باز بر زن جاهلان چیره شوند	زآنکه ایشان تند و بس خیره روند
کم بودشان رقت و لطف و وداد	زانکه حیوانی است غالب بر نهاد
مهر و رقت وصف انسانی بود	خشم و شهوت وصف حیوانی بود
حق توپر است آن معشوق نیست	خالق است آن گویا مخلوق نیست

Peygamber dedi: “Kadın akıllılara ve gönül sahiplerine tam galip gelir.

Yine de cahiller kadına üstün olur, çünkü onlar sert ve serkeş davranırlar.

İncelik, letafet ve insaf onlarda az bulunur, çünkü tabiatlarında hayvanlık galiptir.

Sevgi ve incelik, insanlık vasfıdır. Öfke ve şehvet, hayvanlık vasfıdır.

O, Hakk’ın ışığıdır; sevgili değil. O, sanki yaratıcıdır; yaratılmış değildir.”¹⁴²

Bu beyitlerde kadının gönül sahibi, Allah inancı ve korkusu olan kişilere karşı galip geldiği anlatılır. Eğer bir erkekte Allah korkusu varsa eşine karşı ihtiyatlı davranır ve ona değer verir. Ona yaratılışı gereği nasıl davranılmak emrediliyorsa öyle yaklaşır. Onu her türlü kötülükten koruyup kollar, incitmez. Kadın, erkeğin bu iyi niyetini bazı durumlarda kendi lehine çevirerek kullanır ve bu yüzden erkeğe galip gelir. Cahil kişilerse; kadına Allah’ın onlara buyurduğu gibi davranmaz; onu kırar, incitir. Ona karşı sert davranır. Kadına nasıl davranılması gerektiğini bilmediği için onu hırpalar, ezer. Bu yüzden de kadın cahil erkeklerin karşısında mağlup olur. Aynı hikâyede eşlerin birbirine benzemesi ve uygun olmasından bahsediliyor. “Erkeğin kadına sevgi ve acıma gibi insani duygularla değil de, hiddet ve şehvet gibi hayvani duygularla yaklaştığında kadınlar üzerinde hâkimiyet kurabilecekleri vurgulanmıştır.

¹⁴² Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 164-165, (b. 2433-2437).

Hayvani duygularla yaklaşan erkekler ise sert ve kaba olarak değerlendirilerek, cahil olarak görülmüş ve bu davranış biçimi tasvip edilmemiştir.”¹⁴³

3.1.4. Kadın Ve Erkeğin Birbirine Benzemesi

Kur’ân-ı Kerim’de “...Kadınlar sizin için, siz de kadınlar için birer elbisesiniz...”¹⁴⁴ buyrulduğu gibi eşlerin birbirleriyle uyumu, evlilik kurumunda çok önemlidir. Yine Bedevî ve eşi hikâyesinde; Bedevî, zorluk ve sıkıntılar karşısında sabırlı ve kanaatkâr olurken, eşi öyle değildir. Bedevînin davrandığı gibi davranmamaktadır. Bedevî şükrederken kadın fakirlikten dolayı isyan eder. Mevlânâ evlenecek kadın ve erkeğin birbirine uygun olması gerektiğini savunur, onları bir bütünün eşit parçaları olarak görür; bunun tam tersi olduğunda, evliliğin iyi bir evlilik olmayacağını belirtir ve şöyle der:

جفت باید بر مثال همد گر در دو جفت کفش و موزه در نگر
گر یکی کفش از دو تنگ آید به پا هر دو جفتش کار ناید مر ترا
جفت در یک خود و آن دیگر بزرگ جفت شیر بیشه دیدی هیچ گرگ
راست ناید بر شتر جفت جوال آن یکی خالی و سوی شاعت می روی

“Eş birbirinin örneği üzere olmalı; ayakkabı ve çizmenin iki eşine bak.

İki eşinden biri ayağa dar gelince, iki eş de senin işine yaramaz.

Kapının eş kanatları; biri küçük, diğeri büyük?

Hiç orman aslanının eşini kurt gördün mü?

Deve üzerinde biri boş, diğeri malla dolu çift çuval dengeli olmaz.”¹⁴⁵

¹⁴³ Nüket Saracel, “Mevlevî Geleneğinde Kadının Yeri ve Önemi”, Erişim tarihi: 09.08.2011, <http://akademik.semazen.net/>.

¹⁴⁴ 187 Bakara.

¹⁴⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 158, (b.23009-2312).

هر کسی را جفت کرده عدل حق پیل را با پیل و بق را با جنس بق

“*Hakk’ın adaleti, herkese eş yapmıştır; file fil ve sivrisineğe sivrisinek cinsi.*”¹⁴⁶

Bilindiği gibi İslâm’ın evlilikte şart koştuğu husus, “küfüv” yani kadın ile erkeğin evlilikte bazı değerler açısından birbirleriyle eş ve denk olmasıdır. Bu denklik görgüde, eğitim ve kültürde, terbiyede, yetiştirme çevresi ve tarzında, hatta fizikî yapıda ve güzellikte bile olmalıdır. Bu husus ailede geçim için en önemli şarttır. Eğer bu olmazsa, eşlerden birinde aşağılık duygusu oluşurken diğerinde büyüklük kompleksi baş gösterir. Mevlânâ, bu dengenin korunmasını karı koca arasında doğabilecek sıkıntıların yaşanmaması için arzu etmiştir. Evlilikte yaşanacak sıkıntıları bekâr ve dul kavramları olarak da ele alır ve kadınları Mesnevî’de bir yerde üçe ayırır.

گفت می خواهم در این کوچه زنی	کیست لایق از برای چون منی
گفت سه گونه زنند اندر جهان	آن دو رنج و این یکی گنج روان
آن یکی را چون بخواهی کل تراست	و آن دیگر نیمی ترا نیمی جداست
و آن سیم هیچ او ترا نبود بدان	این شنودی دور شو رفتم روان
راند سوی او و گفتش بکر خاص	کل ترا باشد ز غم یایی خلاص
و آنکه نیمی آن توییوه بود	و آنکه هیچ است آن عیال با ولد
چون ز شوی اولش کودک بود	مهر و کل خاطرش آن سو رود

-İstekli- “*Bu sokakta bir kadın istiyorum; benim gibi biri için lâıyk kimdir?*” dedi.

-Zeki- dedi: “*Dünyada üç tür kadın vardır. İkisi eziyettir, biriye bitmez hazine.*

O birini istediğinde bütün senindir. Diğerininse yarısı senindir, yarısı ayırdır.

¹⁴⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 530, (b.1894).

O üçüncüsü bil ki senin hiç değildir. Tam kız, bütün olarak senin olur; kederden kurtulursun.

Yarısı senin olan, duldur; hiç olansa çocuklu hanımdır.

İlk kocasından çocuğu olduğu için, sevgisi ve bütün gönlü o tarafa gider.”¹⁴⁷

Buyurarak yine eşlerin birbirleriyle uyumlu olması gereğine vurgu yapar. Eşlerin birbirine bağlılığı da çok önemlidir. Eşlerden biri nerdeyse diğer eş koşa koşa gelir. Mevlânâ, bunu da şöyle dile getirir:

گفت ان عدتم كذا عدنا كذا	نحن زوجنا الفعال بلجزا
چونكه جفتى را بر خود آورم	آيد آن جفتش دوانه لاجرم
جفت كرديم اين عمل را با اثر	چون رسد جفتى رسد جفتى دگر
چون ربايد غارتى از جفت شوى	جفت مى آيد پس او شوى جوى

“... Dedi: "Dönerseniz, biz de döneriz"¹⁴⁸. Biz, filleri cezayla eşleştirdik.

Bir eşi yanıma getirsem, o diğer eş çaresiz koşarak gelir.

Bu ameli, eseriyle eşleştirdik; bir eş gelince diğer eş de varır.

“ Bir yağmacı, çiftten kocayı kapıp götürse, onun ardından kocasını arayan eş gelir”¹⁴⁹

Bu beyitlerde eşlerin birbirlerinden kopamayacaklarını, bir eş nereye giderse, diğer eşin onu yalnız bırakmayacağı anlatılır. Bu yüzden Mevlânâ, evlilikte eşleri bir bütünü tamamlayan iki eşit parça olarak görmüştür. Fihi ma Fîh'te de kadınla erkeğin bir bütünün parçaları olup birbirleri için gerekli oldukları vurgulanır:

¹⁴⁷ Karaismailoğlu, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), II, 364-365, (b.2392-24001).

¹⁴⁸ Kur'ân-ı Kerim, İsrâ, 17/8.

¹⁴⁹ Karaismailoğlu, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 583, (b.2872-2874).

“Kadın dedin mi, çaresiz ona bir erkek gerek. Hâkim dedin mi çaresiz bir mahkûm gerek.”¹⁵⁰

Hintli köle hikâyesinde ise; yine evlilikte eşlerin birbirlerine denk olmasına vurgu yapılmıştır. Bir efendinin bir kölesi vardır. Bu köle evin güzel kızına âşık olur fakat babası kızını bir büyük kişinin oğluna nikâhlar. Bu haberi alan Hintli köle üzüntüden hastalanır, zayıflar. Koca, karısından yalnızken kölenin halini sormasını ister. Hanım, kocasını dinler ve köleye şefkatli bir anne gibi yaklaşır, derdini sorar. Köle, hanımına kızlarını başka birine vereceğini ummadığını söyleyince kadın öfkelenir. Kocasına kölenin söylediklerini anlattığında adam, hanımına bundan dolayı köleye eziyet etmemesini ona sabretmesini, köleyi bu sevdadan vazgeçireceğini söyler. Kadın kocasının sözünü dinler ve kocasının emrettiği gibi köleyi karşısına alıp kızını ona vereceğini bunun için sabretmesi gerektiğini söyler. Bunu duyan köle iyileşir, hastalığından kurtulur. Efendi, köleyi kızıyla evlendireceğini halka açıklar. Düğün gecesi kızın yerine bir erkeği gelin gibi süslerler. Köle, kıza yaklaştığında gelin kılığına giren erkek köleyi sıkıştırır. Sabah olunca adet gereği hamama giden kölenin ardından kadın, kızını süsler odaya koyar. Köle kızını gördüğünde şöyle der:

گفت کس را خود مبدا اتصال با چو تو ناخوش عروس بدفعال
روز رویت روی خاتونان تر کیر زشت شب بتر از کیر خر

“Kimse, senin gibi nahoş kötü huylu bir gelinle evlenmesin.

Gündüz yüzün, taze hatunlar gibi; gece çirkin aletin, eşeğin aletinden beter.”¹⁵¹

Bu hikâyede Mevlânâ'nın insanları ayırdığı düşünülse de böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü Mevlânâ, herkesi eşit görür. Mevlânâ'ya göre erkek kadın, fakir zengin, Müslüman Hıristiyan, renk, dil, din ayrımı yoktur.

Mevlânâ'nın anlattığı bu halk hikâyesinde, İslâm'ın, evlenmede şart koştuğu küfüv vardır. Güzellikte, görgüde, terbiyede, yetiştirme muhitinde ve tarzında, hatta boyda posta bile erkekle kadının eşit olması gerektir ve bu, mutlu bir evlilik için en önemli

¹⁵⁰ Mevlânâ, *Fihî ma Fih*, s.55.

¹⁵¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 452, (b.314-315).

şarttır. Eşler arasında bu olmazsa birinde aşağılık duygusu, öbüründe aşağı buluş kaygısı baş gösterir ve bağ çözülür gider.¹⁵²

Eşlerin uyumuna başka bir örnek olan bir baba ve kızı hakkında olan hikâyede; çok güzel bir kıza sahip olan bir baba zaruretten dolayı kızını dengi olmayan birine verir. Kızına, “Bu yeni damattan kendini koru, gebe kalma. Çünkü bu yoksula nikâhlanman zaruretten oldu. Garip sayılan bu adamın vefası olmaz. Ansızın kalkıp sıçrar, her şeyi terk eder, çocuğu senin başına dert kalır” diye tembihler. Ancak kızı bir süre sonra hamile kalır, bunu fark eden babası kızına kızar. Kızı; “Baba! Nasıl sakınayım ben? Şüphesiz erkek ve kadın ateş ve pamuk gibidir. Pamuğun ateşten korunması nasıl mümkün olur? Ya da ateş içinde korunma ve sakınma nasıl olur?” diye cevap verir.¹⁵³ Eşlerin uyumuna değinildiği gibi kadın ve erkeğin yan yana bir yerde kalamayacakları, onların yanında üçüncünün de şeytan olacağı anlatılmaktadır. Böyle bir duruma olanak vermemek için birbirleriyle özel bir bağı olmayan kadın ve erkeğin yalnız bir yerde kalmamaları gerekir. Şerhine bakıldığında ise, “Ateş-pamuk” Türkçede de erkekle kadın hakkında, “Ateşle pamuk bir arada durmaz” atasözü vardır.¹⁵⁴

Mevlânâ, Hz. Peygamber’in bir hadisinden yola çıkarak kadının yalnız başına bir erkekle kalamayacağını, aksi halde üçüncü kişinin şeytan olacağını anlatır ve kadınları hareket ve davranışlarıyla erkekle bir arada bulunmaları bakımından sınırlandırır: Esenlik ona, Peygamber dedi ki: “*Bir kadın, bir konakta bir erkekle beraber kaldı mı, üçüncüleri şeytandır onların.*”¹⁵⁵ Bir kadın, bir yerde bir erkekle beraber kalınca şeytan, onların aracısı olur.

3.1.5. Kadın Nefis, Erkek Akıl

Bedevî ve karısının anlatıldığı hikâyeye temsilidir. Kadın nefsin, bedevî ise aklın sembolüdür. Hayatta iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırt edebilmek için ikisi de gereklidir. Mevlânâ, kadını nefse benzetir; sıkıntı ve darlık olarak niteler, onda hayvanlık vasfının bulunduğunu, renge ve kokuya meyilli olduğunu, sonu iyi göremediğini söyler:

¹⁵² Abdülkâki Gölpinarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, İnkılâp Kitabevi, Ankara 1985, VI, 40.

¹⁵³ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 404, (b.3715-3735).

¹⁵⁴ Gölpinarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, V, 574.

¹⁵⁵ Mevlânâ, *Mecalisî Seb‘a*, (Çev.: Abdülkâki Gölpinarlı), İnkılâp Yay. Ankara 2010, s. 20.

هست مادر نفس و بابا عقل راد اولش تنگی و آخر صد گشاد

“Anne nefis, baba cömert akıldır. İlki, darlıktır ve sonraki yüz genişlik.”¹⁵⁶

وای آنکه عقل او ماده بود	نفس زشتش نر و آمده بود
لا جرم مغلوب باشد عقل او	جز سوی خسران نباشد نقل او
ای خنک آن کس که عقلش نر بود	نفسزشتش ماده و مضطر بود
عقل جزوی اش نر و غالب بود	نفس انشی را خرد سالب بود
حمله ماده به صورت هم جری است	آفت او همچو آن خر از خری است
وصف حیوانی بود بر زن فزون	زانکه سوی رنگ و دارد رکون
رنگ و بوی سبزه زار آن خر شنید	جمله حجتها ز طبع او رمید

“Akli dişi olup, nefsi erkek ve hazırlıklı bulunana vay!

Şüphesiz onun akli mağlup olur; ancak hüsrana doğru çeker.

Akli erkek, çirkin nefsi dişi ve zavallı olana ne mutlu!

Onun parça akli, erkek ve galip olursa akıl dişi nefsi yener.

Kadının hamlesi de görünüşte güçlüdür; onun afeti, eşek gibi eşekliğindendir.

Kadında hayvanlık vasfı çoktur; çünkü renge ve kokuya meyli vardır.”¹⁵⁷

بی گهر جانی که رنگین سنگ را	بر گزیند پس نهد شاه مرا
پشت سوی لعبت گل رنگ کن	عقل در رنگ آورنده دنگ کن

¹⁵⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 508, (b.1437).

¹⁵⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 340, (b. 2460-2465).

اندر آدر جو سبو بر سنگ زن آتش اندر بو و اندر رنگ زن
گر نه ای در راه دین از رهزنان رنگ و بو میر ست مانند زنان

“Ben gözümlü padişahı çevirmiyorum; ben müşrik gibi taşla yönelmem.

Renkli taşı seçen değersiz ruh, benim padişahımı sonraya bırakır.

Gül renkli oyuncağa sırtını dön; aklını renk verene tak.

Irmağa gir, testiye taşla çal. Kokuyu ve rengi ateşe ver.

Din yolunda yol kesicilerden değilsen, kadınlar gibi renge ve kokuya tapma.”¹⁵⁸

Bu beyitlerde, kadının zahiri güzelliğe daha düşkün olduğu ve bir şeyin özüne değil şekline önem verdiği anlatılıyor.

Bir başka örnekte de anne-nefis ve baba-akıl benzerliğine yer verilir:

هین بجه زین مادر و تیای او سیلی بابا به از حلوای او
هست مادر نفیس و بابا عقل راد اولش تنگی و آخر صد گشاد

“Kendine gel, bu anadan, onun merhametinden kaç. Babanın sillesi, onun helvasından yeğdir.

Ana nefistir. Baba da cömert akıl. Akla uyan önce daralır, ama sonunda yüzlerce genişliğe uğrar.”¹⁵⁹

Bu beyitlerde de her isteğine kavuşmayı isteyen nefis, “kör şefkat” derecesinde aşırı merhamet sahibi olan anneye benzetilirken, babanın otoritesi ile aklın baskıcı denetimi arasında bağlantı kurulmuştur. Evet, annenin şefkati ve merhameti ilk başta babanın sillesinden daha iyi gelir; ancak acısı ve zararı daha sonra ortaya çıkar. Nefsin istekleri de ilk anda güzel görünür; her isteği yapılmak istenir; ama sonunda birçok

¹⁵⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 423, (b.4077-4081).

¹⁵⁹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 508, (b.1436-1437).

sıkıntı ve sorunla karşılaşılır. Onun için akıl gibi olan babanın tokadı, helva gibi olan annenin merhametinden yeğdir.

Ayrıca Mevlânâ, kadınların akıllarının eksik, canlarının zayıf ve ahmak olduklarını, rüyalarının, düş ve düşüncelerinin boş olduğunu, bir değerinin olmadığını, onlara itibar etmemek gerektiğini vurgular ve “akılsızın rüyası nedir? Hava” diyerek onların düşlerini boş bir havaya benzetir. Onlardan kaçınmayı, uzak durmayı öğütler:

خواب زن کمتر ز خواب مرد دان از پی نقصان عقل و ضعف جان
خواب ناقص عقل و گول آید کساد پس ز بی عقلی چه باشد خواب باد

“Kadının rüyasını, akıl eksikliğinden ve can zayıflığından dolayı erkeğin rüyasından daha aşağı bil.

Aklı eksiğin ve ahmağın rüyası değersizdir; o zaman akılsızın rüyası nedir? Hava.”¹⁶⁰

Neticede kadın-nefis ve erkek-akıl benzetmelerinin, kadınların nefse ait kötü sıfatları taşıması veya erkeklerin akla ilişkin üstünlüklere sahip olmasıyla ilgisi yoktur. Bu benzetmelerde iki cinsten birini alçaltma, diğerini yüceltme amacı da güdülmemiştir. Ayrıca Mevlânâ’nın, Mesnevî’de birkaç kez; *Kadınlarla istişarede bulunun, ama ne derlerse aksini yapın* şeklinde bir hadise yer verirken de; hadiste belirtilen kadın ile nefsi anlamamız konusunda ikazı bu mahiyettedir. Nitekim Mesnevî’nin dördüncü cildinde yer alan bir hikâye bu görüşü teyit eder mahiyettedir. Bu hikâyede Hz. Musa, Firavun’a;

“-Musa dedi:- Haydi! Benden bir şey al ve yerine getir; o zaman benden karşılık dört şey al.” diyerek iman teklifinde bulunur. Firavun, Hz. Musa’ya inanma konusunda eşi Asiye’ye danışır. Asiye; “Bu sözlerde ne büyük inayetler var. Ey iyi huylu padişah, durma, hemen bunları elde et! Ne mutlu sana! O kerem sahibi, seni böyle bir lutf, böyle bir ihsana çağırdı da nasıl tahammül ettin? Şaşılacak şey! Kim böyle bir alışverişi elde edebilir? Bir gülle gül bahçesini satın alıyorsun! Bir taneye karşılık yüzlerce

¹⁶⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 652, (b.4317-4319).

ağaçlık, bir habbeye karşılık yüzlerce maden!” sözleriyle Firavun’u iman etmesi için teşvik eder. Ancak Firavun, bir de veziri Hâmân’a danışmak ister. Asiye; “Bu sırrı Hâmân’a söyleme. Kör kocakarı, doğanın kıymetini ne bilir?” derse de, Firavun onu dinlemez ve Hâmân’a danışır. Hâmân, bu teklifi duyunca naralar atar, ağlar. “Bir efendinin kula tapmasındansa binlerce defa ateşe atılması daha hoş! Buna imkân yok! Ey Çin ülkesini bile hükmü altına alan padişahım, önce beni öldür de seni bu halde görmeyeyim!” tarzındaki sözleriyle Firavun’u Hz. Musa’ya inanmaktan alıkoyar.¹⁶¹

Mevlânâ’ya göre; erkelerin, kadınlara karşı üstünlüğü maddi açıdan ve güçten dolayı değildir. Ona göre erkeklerin kadınlara kıyasla sonuçları daha iyi görebilecek akla sahip olmalarıdır. Güç ve kuvvet onun için üstünlük değildir. Eğer güçle üstünlük olmuş olsaydı hayvanlar insanlardan üstün olurdu. Bizi, hayvanlardan ayıran en önemli özellik aklımızdır.

فضل مردان بر زنان ای بو شجاع	نیست بهر قوت و کسب و ضیاع
ورنه شیر و پیل را بر آدمی	فضل بودی بهر قوت ای عمی
فضل مردان بر زن ای حالی پرست	ز آن بود که مرد پایان بین تراست
مرد کاندرا عاقبت بینی خم است	او ز اهل عاقبت چون زن کم است

“Ey yiğit! Erkeklerin kadınlara üstünlüğü kuvvet, kazanç ve mal yönünden değildir.

Ey kör! Yoksa kuvvet yönüyle aslanın ve filin, insana üstünlüğü olurdu. Ey yalnız bu anı gören!

Erkeklerin kadına üstünlüğü, erkeğin sonu daha iyi görmesindendir.

Sonu görmekte kambur olan, kadın gibi sonu görenlerden aşağıdır.”¹⁶²

Mevlana yine kadınları nefse ve tamaha benzeterek onunla istişare edildiğinde, dediğinin aksini yapmak gerektiğini, onlara isyan etmeyen helak olacağını, karanlığa

¹⁶¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 142-155, (b.2508-2777).

¹⁶² Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), IV, 99, (b.1617-1620).

sürükleyip inkârcı hale getireceklerini; Allah yolundan saptırdıklarını, namaz ve oruç gibi asli ibadetleri yapmayı salık verse bile bunda da bir hilelerinin olduğunu anlatır ve “Nefis ve isteğinle dost olma. Çünkü Allah yolundan, seni saptırır” der ve ayetten delil getirir:

نفس خود را زن شناس از زن بتر	زآنکه زن جزوی است نفست کل شر
مشورت با نفس خود گر می کنی	هرچه گوید کن خلاف آن دنی
گر نماز و روزه می فرمایدت	نفس مکار است مکاری زایدت
مشورت با نفس خویش اندر فعال	هرچه گوید عکس آن باشد کمال

“Kadına ve kadının işine gönül bağlıyorsunuz; noksan akıl ve de o zaman itimat?”

“Nefsini kadın bil; kadından da beter. Çünkü kadın parçadır, nefsinse, şerrin bütünü.

Nefsinle meşveret edersen, ne derse, o alçağın tersini yap.

Sana namaz ve oruç emretse de nefis hilekârdır; sana bir hile doğurur.

İşlerde nefsine danışmak, ne derse onun aksini yapmak olgunluktur.”¹⁶³

عقل را شو دان و زن این نفس و طمع این دو ظلمانی و منکر عقل شمع

“Akıllı koca bil, şu nefis ve tamah ise kadın. Bu ikisi karanlığa ait ve inkârcıdır; akıl ise mum.”¹⁶⁴

شاوروهن و آنکه خالفوا ان من لم یعصهن تالف

¹⁶³ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), II, 358, (b. 2260-2263).

¹⁶⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 189, (b.2902).

با هوا و آرزو کم باش دوست چون یضلك عن سبيل الله اوست

“Nefislere danışın ve sonra aksini yapın. Onlara isyan etmeyen helak olur.

Nefis ve isteğınle dost olma. Çünkü Allah yolundan, seni saptırır.”¹⁶⁵

Nefis ve kadının anlatıldığı diğerk bir hikâye ise, carıye ve hanımı hikâyesidir. Bu hikâyede, bir carıye aşırı şehvetinden dolayı hanımının eşeğini kendine alıştırır. Ve onunla birlikte olmaya başlar. Eşegin gitgide zayıfladığını gören evin hanımı bunun sebebini öğrenmek ister. Cariyesini takip eden kadın bunun sebebini öğrenir ve bu işe tamah eder. Cariyeyi bir yere gönderir; hırsı ve şehveti yüzünden carıyenin yaptığı çirkin işi yapmak ister. Sonunda ise hırsının kurbanı olur.¹⁶⁶ Bu kadın ve hizmetçisi hikâyesinde, Mevlânâ kadını aşağılayıp küçültmemiştir aslında; nefisine yenik düşen ve kötü işler yapan kadının küçüldüğünü, şehvetin ve kötü hırsın neler doğurabileceğini, insanı nasıl küçülttüğünü örneklemeye anlatmıştır. Kadın, hanımefendi de olsa, carıye de olsa kadındır; her an nefisine yenik düşebilir. Onun için nefsi dizginlemek gerekir. Hırs ve şehvet insanları yoldan çıkarır, çirkinini güzel, kötüyü iyi gösterir. Mevlânâ, aynı hikâyede kötü hırsı anlatarak nefsin boyunduruğu altına girmenin sonucunu gösterir ve şöyle der:

زشتها را خوب بنماید شره نیست چون شهوت بتر ز آفات ره

صد هزاران نام خوش را کرد ننگ صد هزاران زیر کان را کرد دنگ

“...Hırs çirkinleri güzel gösterir; yol afetlerinden şehvet gibi daha kötüsü yoktur.

Yüz binlerce güzel adı utanç yaptı; yüz binlerce zeki kişiyi sersem etti...”¹⁶⁷

Mevlâna, başka bir beyitte ise yine kadının nefisine düşkünlüğünü dile getirir.

¹⁶⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 191, (b.2955-2956); Kur’ân-ı Kerîm, 38 Sâd 26.

¹⁶⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 281-286.

¹⁶⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 283, (b.1368-1369).

ای بسا قاضی جبر نیک خو شومی فرج و گلو رسوا شده

“Hayret; nice örtü altında gizlenmiş kadın, hayâ yeri ve boğazının uğursuzluğuyla rüsva olmuştur.”¹⁶⁸

Mevlânâ'nın müstehcen hikâyelere yer vermesini yadırgayan kesimler olmuştur elbet. Ancak Mevlânâ bu tür konulara yer vererek bütün kadınları kastetmemektedir; kötü nefsin girdabına kapılan ve kendisiyle birlikte erkeği de peşinde sürükleyen kadını ele almıştır. Mevlânâ'nın kadınlara olan sevgisi ve saygısı başkadır. Özellikle müritlerini kadınlardan seçen, meclislerine kadınları davet eden bir âlimden kadınları alçak gören bir tutum sergilemesi söz konusu bile olamaz. Mevlânâ, insanlara aktarmak istediklerini çarpıcı hikâyelerle dile getirerek bunların akılda daha kalıcı olmasını hedeflemiştir.

Çirkin yüzüne cendere ve allık yapan, ama düzelmeyen ve beğenilmeyen koca karı hikâyesinde; doksan yaşındaki yüzü kırışıklıkla dolu olan kadının kendini güzelleştirmek ve beğendirmek için süslenmesi ve bunun sonucunda düştüğü komik durum anlatılır.¹⁶⁹ Bu hikâyede de nefis ön plana çıkarılır. Her yaşta nefse yenik düşülebileceği ve bunun doğuracağı kaçınılmaz sonuçlar işlenir:

عشق شوی و شهوت و حرصش تمام عشق صید و پاره پاره گشته دام
مرغ بی هنگام و راه بی رهی آتشی پر در بن دیگ تهی
عاشق میدان و اسپ و پای نی عاشق زمر و لب و سرنای نی

“...Koca aşkı, şehveti ve hırsı tamamdı; av aşkı vardı, ama tuzağı parça parça olmuştu.

Zamansız –öten- kuş ve yolsuz oldu; boş tencerenin altında bol ateş.

¹⁶⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 524, (b.1696).

¹⁶⁹ Mevlânâ, *Mesnevi*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 497-500.

*Meydan ve at âşığı, ama ayağı yok; düdük aşığı, ama dudak ve zurnası yok...*¹⁷⁰

*“O çarşaf ve peçe altında çok güzel bir kadın gibi görünür. Hâlbuki o, binlerce kocadan arta kalmış çirkin bir ihtiyar kadındır.”*¹⁷¹

*“Üzerinde yaşadığımız şu aşağılık dünya çaresiz kalarak kötü yollara düşen ve para karşılığında kendilerini satan talihsiz kadınlara benzer.”*¹⁷²

Mevlânâ, hikâyede anlatılan doksan yaşındaki kocakarıyı; insanları renk ve kokuya esir eden geçici dünyaya benzetmiştir.

3.1.6. Anne Olarak Kadın

Mevlânâ'nın anne ve eş olarak kadından bahsettiği hikâyelerde mevcuttur. Kadın; bu hikâyelerde yeri geldiğinde yufka yürekli bir anne, yeri geldiğinde ise kocasını aldatan ya da kocası tarafından hor görülen bir eştir. İlâhi yaratılışta annelerin çocuklarına sevgileri, yüce bir görevden kaynaklanır. Anne çocuklarından hiçbir karşılık beklemeden hep vermenin ve içtenlikle sevmenin sembolüdür. Anne yaratılışı itibariyle erkeklere oranla çok daha farklıdır. Yapı olarak daha hisli yaratılmışlardır. Merhamet, şefkat, acıma ve sevmeye duyguları erkeklere göre çok daha fazladır. Sıkıntılar konusunda daha hassas, korku ve ürkeklikte ise daha duyarlı, fizikî yönden ise erkelere muhtaç durumdadırlar. Eğer böyle kutsal bir görev olan annelik vasfı; yüce Allah tarafından kadına verilmemiş olsaydı, insan nesli devam edemezdi. Mevlânâ, "Cennet annelerin ayakları altındadır"¹⁷³ hadisine Mesnevi'de de yer vererek annelerin ne kadar üstün bir varlık olduğunu dile getiriyor.

Mevlânâ, *“O, Hakk'ın ışığıdır; sevgili değil. O, sanki yaratıcıdır; yaratılmış değil”*¹⁷⁴ diyerek kadının anneliğini kutsal bir yere koymuştur. Büyük eseri Mesnevi'de de anne rolünde kadını övmüş, fakat tabiatındaki zayıflıktan dolayı yer yer acizliğini dile getirmiştir.

Kadın, yaratılışı itibariyle eş ve anne statüsündedir. Eş olarak kocasının, anne rolüyle de çocuklarının ihtiyaçlarına koşmaktadır.

¹⁷⁰ Mevlânâ, *Mesnevi*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 499, (b.1225-1227).

¹⁷¹ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, (Haz.: Abdülbaki Gölpınarlı), Ankara 1992, I, 279 (Gazel:268).

¹⁷² Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, (Haz.: Abdülbaki Gölpınarlı), I, 232, (Gazel:218).

¹⁷³ Mevlânâ, *Mesnevi*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 257, (b.884).

¹⁷⁴ Mevlânâ, *Mesnevi*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 165, (b. 2437).

“Mal, karı, elbise... Dünyanın her şeyi, bir başka şey için gerektir, özü, kendisi gerek değildir bunların. Görmez misin? Yüz bin dirhem olsa, sen de aç kalsan, hiç de ekmek bulamazsan o paraları yemen, onlarla geçinmen mümkün mü? Kadın, çocuk meydana getirmek, isteği gidermek için gerek. Elbise soğuktan korunmak için gerek.”¹⁷⁵

Kadın, eşinin karşısında eş ve anne konumunda olduğu için çok değerlidir. Erkek, eşi ve çocukları için her türlü meşakkate katlanır. Onların mutluluğu için uğraşır.

“İnsan bir çocuğu, bir kadını sevse neler yapar, ne düşkünlüklere katlanır; onu kandırmak için malını-mülkünü feda eder, varını-yoğunu verir de gönlünü eder; gece-gündüz vazgeçmez ondan, usanmaz-bezmez; fakat ondan başka herkesten usanç gelir ona.”¹⁷⁶

İsa dininin yok olmasına çalışan başka bir Yahudi padişahının hikâyesinde Yahudi bir padişah İsa dini yok olsun diye zorla herkesi puta taptırır. Tapmayanı ateşe atmakla tehdit eder; orada bulunan bir annenin kucağından çocuğunu alır ve ateşe atar. Kadın, çocuğunun ateşe atılmasından korkar ve imanındaki zayıflığından dolayı kararsız kalır.¹⁷⁷ Kadının bu hikâyede anneliğinden çok, olaylar karşısındaki zayıflığı ve güçsüzlüğü vurgulanıyor.

Buna benzer çocuğu yaşamayan kadının hikâyesinde ise Mevlânâ kadının yine anneliğini ve dinde zayıflığını anlatırken; çocuklarını kaybeden annelere çok acımakla birlikte, onların bir şartı yerine getirdikleri takdirde Cennetle müjdelenecekleri haberini verir ve hikâyeyi anlatır: Bir kadın her yıl çocuk doğurur fakat doğan çocukların hepsi ölür. Kadının bu şekilde yirmi çocuğu da mezara girince içine ateş düşer ve Allah’a yalvarır. Bir gece rüyasına o iyi dinli kadına cennet ve ölen çocukları görünür.¹⁷⁸

بعد از آن گفتند کین نعمت وراست که به جان بازی به جز صادق نخاست
خدمت بسیار می بایست کرد مر ترا تا بر خوری زین چاشت خورد
چون تو کاهل بودی اندر التجا آن مصیبتها هوض دادت خدا

¹⁷⁵ Mevlânâ, *Fihi ma Fih*, s. 39.

¹⁷⁶ Mevlânâ, *Fihi ma Fih*, s. 37.

¹⁷⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 79-86.

¹⁷⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 610-611.

“Bu nimet ancak sadakatle can vermeye kalkanlarındır.

Bu kahvaltıyı yemeğe lâıyk olman için senin çok hizmet etmen gerekiyordu.

*Sen Hakk'a sığınmada çok tembel olduğun için Hak, sana bu musibetleri karşılık olarak verdi.”*¹⁷⁹

Yaptığı hatayı anlayan kadın şöyle der: *“Ya Rabbi! Yüz yıl ve daha fazla bunu bana ver, kanımı dök.”*¹⁸⁰ Kadın, bu hikâyede Allah'a sığınmada tembel ve acılar karşısında hemen pes eden bir varlık olarak gösterilir.

Mevlânâ, *“-Yaratıcı- çocuklara süt verdi, besledi; her kadının göğsünü pınar yaptı”*¹⁸¹ annenin olduğu kadar anne sütünün de önemini vurgulamıştır.

Ayrıca, *“Nitekim çocuğun kulağı annesinin sesiyle dolar ve çocuk konuşmaya başlar”*¹⁸² beyitinde annenin çocuk üzerindeki etkilerinin daha bebeklikten başladığını ve çocuğun anneyi örnek alarak büyüdüğünü ve ondan aldığı terbiyenin bebeklik dönemlerine dayandığını, çocuğun ondan öğrendiği üslupla konuştuğunu belirterek annenin çocuğun eğitimindeki rolünü de gösterir. Ama çocuklarına kızdıklarında *“geber”* diye bağırarak anneleri eleştirirken bir yandan da onları anne oldukları için kayırır ve *“Annen sana, ölesin derse o, huyun ve kötülüğün ölümünü ister”*¹⁸³ diyerek annelerin çocuklarının kötülüğünü asla istemeyeceklerini, onlara bir zarar gelmesinden korktuklarını vurgular.

Bu beyitlerde de her isteğine kavuşmayı isteyen nefis, *“kör şefkat”* derecesinde aşırı merhamet sahibi olan anneye benzetilirken, babanın otoritesi ile aklın baskıcı denetimi arasında bağlantı kurulmuştur.

Kadın ve erkekle ilgili bir diğer benzetme de yeryüzü, dünya ve gökyüzüne dairdir:

آسمان مرد و زمین زن در خرد هر چه آن انداخت این می پرورد

¹⁷⁹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 610, (b.3410-3412).

¹⁸⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 610, (b.3413).

¹⁸¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 297, (b.1633).

¹⁸² Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 168, (b.3036).

¹⁸³ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 641, (b.4016).

“Gökyüzü aklen erkektir, yer kadın. Onun verdiği bu besler, yetiştirir.”¹⁸⁴

هست سر گردان فلک اندر زمن	همچو مردان گرد مکسب بهر زن
وین زمین کدبانویها می کند	بر ولادت و رضاعش می تند
پس زمین و چرخ را دان هوشمند	چونکه کار هوشمندان می کنند
گر نه از هم این دو دلبر می مزند	پس چرا چون جفت در هم می خرنند
بی زمین کی گل بروید و ارغوان	پس چه زاید ز آب و تاب آسمان
بهر آن میل است در ماده به نر	تا بود تکمیل کار همدگر
میل اندر مرد و زن حق ز آن نهاد	تا بقا یابد جهان زین اتحاد
میل هر جزوی به جزوی هم نهاد	ز اتحاد هر دو تولیدی زهد

“Kadına nail olmak için kazancının etrafında dönüp dolaşan erkek gibi felek de zamanede dönüp dolaşmaktadır.

Bu yeryüzü, hanımlıklar etmekte, doğurduğu çocukları emzirip yetiştirmektedir.

Şu halde yerle göğün de akı var; böylece bil. Çünkü akıllıların işlerini işliyorlar.

Bu iki güzel, birbirlerinden süt emmeseler, birbirlerini sevip koçmasalar nasıl olur da birbirlerinin muradına dolanırlardı?

Yer olmasa güller, erguvanlar nasıl biter, gökyüzünün suyu, harareti olmasa yerden ne hâsıl olur?

Dişinin erkeğe meyli, ikisinin de işi tamamlansın diyer.

¹⁸⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 660, (b.4403).

Bu birlikte âlem bekâ bulsun diye Allah erkekle kadına da birbirlerine karşı bir meyil verdi.

Her cüz'e de, diğer bir cüz'e meyil verdi. İkisinin birleşmesinden bir şey doğar, bir şey vücut bulur.”¹⁸⁵

Bu örneklerde de kadın-yeryüzü ve erkek-gökyüzü benzetmelerinin; kadının annelik, erkeğin de babalık görevlerine dayandığı belirtilmektedir. Ancak üzerinde durulan diğer hususlar da kadın ve erkeğin ailedeki sorumluluğu ortaklaşa paylaştıkları, birbirlerine ihtiyaç duydukları ve sevgi yoluyla birliği sağladıkları zaman elde edecekleri kazançtır.

3.1.7. Eş Olarak Kadın

Mesnevî'de kadın, bazı hikâyelerde kocasını aldatan kötü bir eş olarak karşımıza çıkarken bazen de aşırı kıskanç bir varlık olarak kendini tanıtır. Onun şehvet meraklısı ve iradesizliği hep nefisine yenik düşmesinden kaynaklanır. Mevlânâ, bunu açık bir dille söyler. Bu erkek içinde geçerlidir. Burada kadın asla kötülenmez; sadece akıl erkek ile nefis ise kadınla eş tutulduğu için kadının küçümsendiği düşünülür. Mevlânâ gibi büyük İslâm âliminin, kadını aşağıladığını düşünülmesi tamamen yanlış bir düşüncedir.

Hikâye: Bir kadının kocasına: “Eti kedi yedi” dedi. Kocasını kediyi teraziye tarttı. Kedi yarım batman geldi. “Ey kadın! Et yarım batman aşkındı. Bu etse, kedi nerede? Bu kediyse et nerede?” dedi.

Bir adam evine misafirleri için et getirir. Eşi düşüncesizlik eder ve kocasının getirdiği eti yer. Adam eve geldiğinde etin olmadığını görünce ete ne olduğunu karısına sorar. Kadın, kedinin eti yediğini söyler. Adam bunun üzerine kediyi tartar ve kadının yalanını ortaya çıkarır.¹⁸⁶ Mevlânâ, bu hikâyede hilekâr, şakacı ve düşüncesiz bir eş rolünde olan kadının sözüne itimat edilmemesini vurgular. Kadınların çıkarları için her türlü yalanı söylemeye meyilli olduklarını, onlara itaatın pişmanlık olduğunu anlatır. Kadın ayrıca boğazına düşkünlüğüyle de dikkat çeker. Hatta buna örnek olarak başka bir beyitte Mevlâna şöyle söylemiştir.

¹⁸⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 661, (b.4408-4415).

¹⁸⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 389-390.

ای بسا قاضی جبر نیک خو شومی فرج و گلو رسوا شده

“Hayret; nice örtü altında gizlenmiş kadın, hayâ yeri ve boğazının uğursuzluğuyla rüsva olmuştur.”¹⁸⁷

Zahid ve kıskanç eşi hikâyesinde kadının aşırı kıskançlığı ve bunun doğurduğu ilâhi sonuçlar anlatılır. Kadın evdeki cariyeyi eşinden kıskanır. Onları hiç yalnız bırakmaz. Ama Allah’ın takdiriyle zahidin aklı cariyeye kayar. Kadın, cariyeyi bir iş için eve gönderir. Cariye, kadının eşiyle uzun zamandır yalnız kalmak istediği için eve koşa koşa gider. Evde yalnız olan zahid kızla beraber olur. Kadının cariyeyi gönderdikten sonra kıskançlığı aklına gelir ve korku içinde eve gider. Evin hanımının geldiğini gören iki âşık acele ve şaşkınlıkla bir şeyler yapar. Kadın neler olduğunu anlar. Bu hikâyede kadın kıskançlığıyla ortaya çıkar. Aşırı kıskançlık evliliği bozar. Kadın yapısı gereği duygularına engel olamadığı için erkeğe göre, olaylar karşısında daha fazla tepkiler verir, olayları büyütür. Kadın kıskançlık konusunda da yine nefesine yenik düşer.¹⁸⁸

Kadınlar erkeklerine karşı sadakat yönünden eksiktirler. Kötülüğe daha çok meyilli, yanlış davranışlarda bulunmaya daha elverişlidirler. Mevlânâ bunu bir rivayetle bağlamıştır. Erkekler kadınlarını doyurmak, giydirmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için bin bir türlü sıkıntıya katlanır, cefalar çeker. Bu yol Muhammed’in yoludur.

“Rivayet etmişlerdir; Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Peygamber, sahabeyle bir savaştan gelmişti. Bu gece şehrin dışında yatacağız, yarın gireceğiz şehre diye davul çalın buyurdu. A Tanrı elçisi dediler, sebebi ne? Olabilir ya dedi, kadınlarınızı yabancı erkeklerle buluşmuş görürsünüz; canınız sıkılır; bir fitnedir, kopar. Sahabeden biri dinlemedi; kalkıp gitti; karısını bir yabancıyla buldu. Peygamber’in yolu buydu: Kıskançlığı, öfkeyi gidermek için zahmet çekmek; kadını doyurmak, giydirip kuşatmak için zahmet çekmek; yüz binlerce hadsiz-hesapsız zahmetler tatmak; böylece de Muhammed’lik âlemi yüz gösterinceye dek dayanmak, İsa’nın yolu, çabalamak, yalnızlık, isteğe uymamaktı; esenlikler ona, Muhammed’in

¹⁸⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 524, (b.1695).

¹⁸⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 324-327, (b.2162-2225).

yoluysa kadının ve insanların derdini-cefâsını çekmek. Mademki Muhammed'in yoluna gidemiyorsun, bâri İsa'nın yoluna git de bir uğurdan yoksun kalma. Sende bir arılık varsa yüz sille yersin, meyvesini, karşılığını ya görürsün yahut da göreceğine inanırsın; mademki buyurmuşlardır, haber vermişlerdir, elbette böyle bir şey var, sabredeyim de zamanı gelir, birdenbire o haber verdikleri şey bana da ulaşır dersin; ulaştığını da görürsün. Değil mi ki bu zahmetler yüzünden şu anda hiçbir şey elde edemedim, amma sonunda defineler bulacağım diyorsun. Bunu gönlüne koymuşsun; definelere ulaşırsın, beklediğinden, umduğundan fazlasını elde edersin. Bu söz, şimdi tesir etmez, amma bir zaman sonra daha pışkin, daha olgun bir hale gelirsin, o vakit adam-akıllı tesir eder sana."¹⁸⁹

Kadınlara karşı ihtiyatlı davranmak gerekir. Önce öğüt verilmeli, dinlemezse dövülmeli, gene dinlemezse kendinden uzaklaştırılması gerektiğini savunan Mevlânâ, Kur'ân'da ki bir ayeti delil olarak göstermiştir.

Kur'ân'da da deniyor ya¹⁹⁰: "*Kadınlara öğüt verin, yataklarınızı ayırın onlardan, dövün onları.*"¹⁹¹

Şeyh Hasan-ı Harekânî ve müridi hikâyesinde¹⁹² kadının huysuzluğuna değinilmiştir. Eğer bir kadın çok önemli bir şeyhin eşi de olsa onun içinde kötülük varsa düzelmez, hainliğe devam eder. Bu hikâyede, Ebu'l-Hasan-i Harekânî'nin şöhretini duyan bir derviş, Tâlekân şehrine o şeyhi görmeye gider. Yolda bin bir türlü sıkıntı yaşayan genç sonunda şeyhin evini bulur. Yüz hürmetle kapıyı çalan gence şeyhin karısı kapıyı açar ve ne istediğini sorar. Ziyaret amacıyla geldiğini söyleyen dervişe kadın güler. Buraya boşuna geldiğini, akılsızca bir iş yaptığını söyler. Bu olaydan sonra o mürit, üzülür ve ümitsizliğe kapılır. Gözünden yaşlar akarak o tatlı padişahın nerede olduğunu sorar. Kadın kocası hakkında ileri geri konuşmaya başlayınca, genç dayanamaz ve kadını azarlar, şeyhini korur: "Ey kocakarı! Hakk'ın mumuna üflüyorsun. Ey ağzı kokulu! Sen hem kendini, hem ruhunu yakıyorsun..."¹⁹³ Ondan sonra o, şeyhin evinden ayrılır ve herkese şeyhi sorar. Şeyhin ormana odun toplamaya gittiğini öğrenen mürit, şeyhini bulmaya gider. Yolda; "Böyle bir kadını bu din şeyhi niçin evinde yar ve

¹⁸⁹ Mevlânâ, *Fihi- ma Fih*, s. 34.

¹⁹⁰ Mevlânâ, *Fihi- ma Fih*, s. 37

¹⁹¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerîm Türkçe Meâli*, Nisa Suresi, 34. Ayet.

¹⁹² Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 538-543, (b.2044-2152).

¹⁹³ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 539, (b.2078).

arkadaş tutuyor? Zıddın, zıtlı dostluğu nasıl olur? Maymun, insanların önderiyle birlikte nasıl olur?”¹⁹⁴ diye düşünür. Mürit, şeyhinin eşiyle ilgili bu düşünceleri kafasından geçirirken ünlü şeyh bir aslanın üzerine binmiş olarak önüne çıkar. Kükreyen bir aslanın odunu taşıdığını, o kutlu kişinin de odunların üstünde oturduğunu ve elinde kırbaç gibi bir yılan tuttuğunu görür. O ulu padişah, gelen müridinin şimdiye kadar yolda onun başından geçenleri birer birer okur, gönlünde olanları bilir. Sonra o güzel söyleyen, kadının inkârı meselesi hakkında ağzını açar:

گر نه صبرم می کشیدی بار زن کی کشیدی شیر نریگار من

“Sabrım, kadının yükünü çekmeseydi erkek aslan beni karşılıksız çeker miydi?”¹⁹⁵

Bu hikâyede, çok ünlü bir şeyhin karısının itaatsizliği, huysuzluğu, eşinin yüceliğiyle dalga geçmesi, eşine inanması anlatılmaktadır. Kadın ne kadar geçimsiz olursa olsun erkek, kadının bütün huysuzluklarına katlanır. Bunun sonucunda da kadının cefasına katlanmanın mükâfatını, Allah muhakkak verir. Mevlânâ'nın mutlu bir evliliği olmasına karşın birkaç hikâyede, kadınla birlikte yaşamının çok sabır gerektirdiğini vurgulamıştır. Bu beraberlik insanın kendisini olgunlaştırıp iyileştirmesi için bir vasıttır. Tıpkı elleri kirden temizlemek için bir havluyla silmek gibidir. Hayatta asıl olan, evlilik ve onun zahmetine katlanmaktır.¹⁹⁶

3.1.8. Kadının Zaafı

Kadının zaafı konusunda Mesnevî'de pek çok hikâye mevcuttur. Kadınların beşerî zaaflarını anlatmakla Mevlânâ, onları hor görmemiş, aşağılamamıştır. Ancak hislerine erkeklere oranla daha çabuk kapılan, nefsanî duygudan kendini kurtaramayan kadınların nasıl küçüldüklerini verdiği örneklerle anlatır. Kadınların bu zaaflarından istifa eden, onların duygularına düşkün oluşlarından yararlanmak isteyen erkekleri de kınamakta ve aşağılamaktadır. Nitekim birkaç hikâyede şöyle anlatılmaktadır:

¹⁹⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 541, (b.2119-2120).

¹⁹⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 542, (b.2138).

¹⁹⁶ Mehmet Demirci, “Mevlânâ'nın Kadına Bakışı”, Erişim tarihi:13.11.2011, <http://akademik.semazen.net/>.

Hâkimin, Cuha'nın karısına tutulması ve sandıkta kalması; hâkim vekilinin sandığı satın alması; Cuha'nın karısının ikinci yıl önceki oyun arzusuyla tekrar gelmesi; hâkimin, "Beni özgür bırak ve başka bir kimseyi ara" demesi; hikâyesinde, Cuha yoksulluktan kurtulmak için karısına güzelliğini kullanmasını söyler ve kadın hâkime şikâyete gider. Hâkim, kadının güzelliğine âşık olur. Onunla birlikte olmak ister. Kadın, eşinin evde olmadığını söyler ve hâkimi eve çağırır. Kadın, hâkime güzel sofraya ve meze hazırlar. Hâkim evdeyken Cuha gelir. Hâkim telaşlanır ve korkudan kaçış yeri arar. Bir sandıktan başka bir şey göremeyen Hâkim, sandığın içine saklanır. Cuha içeri girer ve eşine sitem etmeye başlar. Halkın o sandığın içinde altın olduğunu düşündüğünü ve bu asılsız zanlarından dolayı onlara yardım etmediklerini, sabah çarşının ortasında o sandığı yakacağını söyler. Kadın, eşine ne kadar dil dökse de durduramaz. Cuha sabah erkenden bir hamal getirir ve sandığı çarşıya götürür. Sandıktan gelen sesi duyan hamal, sandığı açtığı anda hâkimi görür. Hâkim, hamaldan mahkemeye gidip vekiline olanları anlatmasını ve bu sandığı altın vererek almasını tembihler. Çarşıya gelen vekil altın vererek o sandığı Cuha'dan alır. Cuha ve karısı ikinci yılda darlığa düşerler ve yine Cuha karısından hâkime gitmesini ister. Hâkim, kadını dinledikten sonra eşini de çağırır. Cuha'yı sesinden tanıyan hâkim, o hileyi ve tuzağı anlar. *"Benim sıram geçti; bu yıl o kumarı başka biriyle oyna, elini benden çek."* der ve ikisini de gönderir.¹⁹⁷

Kadın bu hikâyede güzelliği ve şeytanlığıyla dikkat çekmektedir. Güzelliğini kullanarak en üst makamdakini bile kendine âşık etmekte, aklını çelmekte ve neticede o kişiyi rezil ve rüsva etmektedir.

چونکہ خوبی زنان فا او نمود	که ز عقل و صبر مردان می فزود
پس زد انگشتک به رقص اندر قتاد	که بده زوتر رسیدم در مراد
چون بدید آن چشمهای پر خمار	که کند عقل و خرد را بی قرار
و آن صفای عارض آن دلبران	که بسوزد چون سپند این دل بر آن
رو و خال و ابرو و لب چون عقیق	گویا حق تافت از پرده رقیق

¹⁹⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 658-663, (b.4447-4535).

دید او آن غنچ و بر جست سبک چون تجلی حق از پرده تنک

“Allah, erkeklerin akıl ve sabrını aşan kadın güzelliğini gösterince,

O zaman “...Hemen ver, muradıma eriştim” diye parmaklarını şıkırdatıp raksa başladı;

Aklı ve zihni kararsız eden o mahmur gözleri görünce,

Bu gönlün, çörek otu gibi üzerinde yandığı dilberlerin yanağındaki berraklığı,

Yüz, ben, kaş ve akık gibi dudağı. Sanki ince perde ardından Hak parladı.

Şeytan o eda ve yavaşça sekmeyi, ince perde arkasında Hakk'ın tecellisi gibi gördü.”¹⁹⁸

Bu beyitlerde, İblis'in, insanları kandırıp onları doğru yoldan çıkarmak için Tanrı'dan isteklerde bulunduğu, kendisine gösterilen bütün şeyleri küçümsediği, kadınlar gösterilince oynamaya başladığı bildirilmektedir. Evet, böylece kadın şeytanın erkeklere kuracağı tuzakta başrolü üstlenmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v) *“Dünyadan sakının; kadınlardan sakının; çünkü İblis, insanları avlamak için pusudadır. Temiz ve çekinen kişileri avlamak için kadınlardan daha fazla güvendiği yoktur”* buyurmuşlardır. Ankaravî, bu hadisten başka, kadınların, insanları avlamak için Şeytan'ın ipleri olduğuna dair bir hadisla, *“Benden sonra sizin için en korktuğum şey, kadınların fitnesidir; onların yüzünden uğrayacağınız imtihandır; kadınlardan sakının”* mealinde bir hadis naklediyor. Ayrıca, İblis'in yarabbi, Âdemoğullarının evleri var ve seni o evlerde anıyorlar, benim evim neresi; yarabbi, sen onlara Kur'an verdin, benim Kur'anım nedir sorusuna, senin Kur'anın şiiirdir buyurduğu; yemeğinin, Tanrı adına kesilmeyen hayvanların etleri, içeceğinin, sarhoşluk veren şeyler, av aletlerinin ise kadınlar olduğuna dair de bir hadis zikrediliyor.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 261, (b. 955-961).

¹⁹⁹ Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, V, 170-171.

چند با آدم بلیس افسانه کرد چون حوا گفتش بخور آنگاه خورد
اولین خون در جهان ظلم و داد از کف قابیل بهر زن فتاد

“İblis, Âdem’e ne kadar okudu; -ama- Havva, “Ye” deyince ona, o zaman yedi.

Zulüm ve adalet dünyasında ilk kan, kadın için Kâbîl’in elinden döküldü”²⁰⁰

Bu beyitlerde kadının fitneye ve belaya sebebiyet verdiği, cennetten kovulmanın ve ilk kanın dökülmesinin yine kadın yüzünden olduğu anlatılır. Mevlânâ, burada kadınla ilgili bir gerçeği anlatmaktadır. Birçok cinayetler, kötülükler, cinsî meseleleri halledilmemiş toplumlarda sorunlar kadın yüzünden meydana gelmektedir. Fakat Mevlânâ bu yüzden bütün kadınları suçlamamaktadır.²⁰¹

Mesnevî’deki başka bir karı koca hikâyesinde ise kötü niyetli bir kadının eşinin gözü önünde kocasını aldatması anlatılır. Ahmak bir eşi olan kadın dostuyla eşinin gözü önünde birlikte olmak ister. Eşini kandırmak için bir armut ağacına çıkar ve eşinin yanında bir kadın gördüğünü söyler. Adam bunu inkâr eder. Kadın aşağı inip kocasını ağaca çıkarır. Onun gözü önünde dostuyla birlikte olur. Adam karısına yanındaki adamı sorduğunda kadın kimse olmadığını, o armut ağacında bir terslik olduğunu, kendisinin de yukarıdayken farklı gördüğünü ve kocasına aşağı inmesini söyler. Adam aşağı indiğinde kadını yalnız görünce; ahmaklığından dolayı o ağaçta bir şey olduğuna inanır.²⁰²

Her ne kadar bu hikâyenin şerhinde kadın anlatılmasa da kadının zekiliği ve şeytanlığına değinilir. Kadın kötü düşüncesiyle, akla hayale gelmeyecek söz ve davranışlarıyla, muradına erebilmek için erkeği aldatabilir.

3.1.9. Dünyalık Kadın

Dünyalık kadın konusu da Mesnevî’de sıkça geçer. Onun, dünyaya aşırı düşkünlüğüne, zenginliğe ve süse tamahına dikkat çekilir. Bunun yanı sıra kadın,

²⁰⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 659, (b.4468-4469).

²⁰¹ Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, V, 171.

²⁰² Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), IV, 194, (b.3544-3574).

erkekler tarafından bir güzellik unsuru olarak değerlendirildiği için alınıp satılan bir eşya olarak anlatılır.

بد محالی جست کو دنیا بجست نیک حالی جست کو عقبی بجست
مکرها در کسب دنیا بارد است مکرها در ترک دنیا وارد است
مکر آن باشد که زندان حفره کرد آنکه حفره بست آن مکرى است سرد
این جهان زندان و ما زندانیان حفره کن زندان و خود را وا رهان
چیست دنیا از خدا غافل بدن نی قماش و نقده و میزان و زن

“Dünyayı isteyen, olmayacak kötü şey istedi. Öteki dünyayı isteyen iyi bir durum istedi.

Dünyayı kazanmakta düzenler soğuktur. Dünyayı terk etmede düzenler uygundur.

Düzen, zindanda çukur kazanın işidir. Çukur dolduranın işi ise soğuk bir düzendir.

Bu dünya bir zindandır ve bizse zindandakiler. Zindanda çukur kaz ve kendini kurtar.

Dünya nedir? Allah’tan gafil olmaktır; kumaş, para, tartı ve kadın değil”²⁰³

Bu beyitlerle Mevlânâ, dünya diye yerilen şeyin Tanrı’dan gaflet olmak olduğunu, yoksa malın, mülkün, evladın, kadının dünya olmadığını söyleyip dünya hakkındaki görüşünü açıklamaktadır.²⁰⁴ O, dünyayı zindan olarak görür, insanları da oraya hapsolmuş mahkûmlara benzetir. Oradan kurtulmak ve Allah’a yaklaşmak için dünyanın yalancı ve geçici güzelliklerine aldanmamayı, onlara yenilmemeyi salık verir.

قبله باطن نشینان ذوالمنن قبله ظاهر پرستان روی زن

²⁰³ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 91, (b.980-984).

²⁰⁴ Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, I, 170.

“...iç dünyada oturanların kiblesi, lütuflar sahibi Allah; zahir perestlerin/dış yüzü sevenlerin kiblesi kadın”²⁰⁵

Mevlânâ; yine burada kadını dünyalık, geçici bir varlık olarak değerlendirir. Mevlânâ, diğer eserlerinde de kadına değinmiş, onunla ilgili görüş ve düşüncelerini dile getirmiştir. O, kadınları oğullar, altınlar gibi, değerli ve süslü, ama geçici olan dünya nimetlerine benzetmiştir. Bunların geçici güzellikte olduklarını, onların altın suyuna batırılmış eşyalar gibi değerlerinin olmadıklarını anlatır. Mevlânâ’ya göre asıl olan erkektir. Allah, ilk olarak erkeği yaratmıştır:

“Kadınları, oğulları, yüklerle altınları-gümüşleri, damgalanmış cins atları, davarları, ekinleri isteyip özleyiş sevgisi, bunlara ait sevgi, insanlar için bezenmiş, süslenmiştir. Bezenmiş, süslenmiştir buyurdu ya, demek ki o güzel değildir. Güzellik, eğretidir onda, başka bir yerdendir. O, altın suyuna batırılmış, yaldızlanmış kalp paradır; yani bir köprücükten ibaret olan şu dünya kalptir, kadri, değeri yoktur; fakat biz onu altınla kaplamışız; çünkü insanlar için bezenmiştir, süslenmiştir.

Üstün ve yüce Tanrının öylesine kulları vardır ki onlar, hikmet, bilgi ve anlayış, ululuklar elbiselerini giyinirler. Halkta onları görecektir görüş yoktur, ama onlar, pek kışkanç olduklarından bu elbiseleri giyerler de kendilerini gizlerler. Hani Mütenebbî,

Kadınlar ipekli elbiseleri süslenmek için değil,

Güzelliklerini korumak için giyindiler

der ya, tıpkı onun gibi işte.”²⁰⁶

“... Bu bakımdan dünyada herkes, bir başka işle uğraşır. Birincisi kadın sevgisine düşer, öbürü mal sevdasına. Biri kazanca düşer, öbürü bilgiye. Herkes, dermanım, zevkim, hoşluğum, rahatım ondadır der, buna inanır. Bu, Tanrı’nın bir rahmetidir. İnsan dilediği, aradığı şeye yönelir; fakat bulamayınca geri döner. Bir an durur, düşünür de der ki: O zevk, o rahmet, aranası bir şey; galiba iyi aramadım, tekrar

²⁰⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 531, (b.1900).

²⁰⁶ Mevlânâ, *Fihî ma-fih*, s. 4.

arayayım. Gene arar, fakat –bulamaz. Böyle aranır- dururken ansızın rahmet, perdesiz olarak yüz gösterir. Ondan sonra anlar bilir ki yol, o değilmiş.”²⁰⁷

Kadın geçici dünya zevklerinden biri olarak görülmüştür. Allah için ibadet etmek varken, mal, mülk, kadın ve çocuk gibi geçici değerlere meyledilir de Allah unutulur. Sonunda Allah'tan başka ilgilenilecek bir varlığın olmadığı anlaşılınca Allah'a yönelinir.

“İnsanın üç hali vardır. İlki şudur: Adam, Tanrı çevresinde çizginmez; herkese ibadette, hizmette bulunur. Kadına, erkeğe, mala, mülke, çocuğa, taşta, toprağa ibadet eder de Tanrıya ibadet etmez. Derken insanda bir bilgi, bir anlayış belirir, Tanrıdan başkasına hizmet edemez olur. Derken bu halde de ileri gittikçe gider; öyle bir hale gelir ki ne Tanrıya tapı kılıyorum diyebilir, ne tapı kılmıyorum diyebilir; bu iki mertebeyi de aşmıştır artık. Bu topluluktan bir ses bile duyulmaz. Bir adam, mallı mülklü bir kadın alır; kadının sürüleri, yıkları, daha da birçok malı, mülkü vardır. Adam, o koyunları görür gözetir, atları tımar eder, bahçeleri, bağları sular. Bu hizmetlerle oyalanır, ama bu işlerden, o kadının varlığıyla tat alır. Kadın aradan kalksa o işlerin de tadı-tuzu kalmaz, hepsi de ölür gider; cansız görünür adama. Dünyadaki bütün zanaatlar, bütün bilgiler, her şey, arifin zevk ışığından dirilik bulur, hoşluğa erer, sıcak görünür. Onun zevki olmasa, onun varlığı olmasa bütün bu işlerde ne zevk kalır, ne tat. Hepsi de ölü görünür insana.”²⁰⁸

3.1.10. Kadın Ve Erkek

Mevlânâ, Mesnevi'sinde kadını ele alırken, onun başlıca görev ve sorumluluklarını belirlemiştir. Kadının yapısının hassas, kırılgan ve narin oluşunu, tabiatı gereği duygulu ve korkak oluşunu göz önünde bulundurup onu erkekten farklı bir yere oturtmuştur. Yeri geldiğinde ise erkekleri anlatırken kadını kullanmış, onların zayıflıklarını kadına benzetmiştir. Bazı yönlerden ise erkeğin kadından daha farklı olmasını savunmuştur. Bir beyitinde erkeğin sadakatinin kadının sadakatinden az olmaması gerektiğini, erkeğin sevgisi kadınınkinden daha aşağıysa, bunu karından daha aşağıda kabul etmekte ve hoş karşılamamaktadır.

²⁰⁷ Mevlânâ, *Fihi ma-fih*, s. 11.

²⁰⁸ Mevlânâ, *Fihi ma-fih*, s. 76.

ای برادر خود بر این اکسیر زن کم نباید صدق مرد از صدق زن
آن دل مردی که از زن کم بود آن دلی باشد که کم ز اشکم بود

"

"Ey kardeş! Sen kendini bu iksire yakınlaştı; erkeğin sadakati kadının sadakatinden az olmamalı.

*Kadıninkinden aşağı olan erkek gönlü, karından daha aşağıdır."*²⁰⁹

Mevlânâ, kadın erkek arasındaki farklılıkları gösterirken, kadını asla erkekten ayırt etmemiştir. Birinin diğerine üstünlüğünü savunmamış aksine bir bütünün iki eşit parçası olarak kadın ve erkeği ele almıştır. Mevlânâ düşüncesinde kadın erkek ayrımı hiç yoktur. O, Allah'ın insanları eşit şekilde yarattığına inanır ve kadını Hak nuru olarak görür ve öyle değerlendirir. Mesnevî'nin ilk on sekiz beyitinde kadını erkekten ayırmadığı erkekle eş değerde tuttuğu açıkça görülür.

بشنو این نی چون شکایت می کند از جداییها حکایت می کند
کز نیستان تا مرا بیریده اند در نفیرم مرد و زن نالیده اند

"Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor; ayrılıkları nasıl anlatıyor.

*Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadıyla kadın erkek herkes ağladı"*²¹⁰

diyerek kadınla erkek arasında ki eşitliği dile getirmiştir.

خلق خود را بعد از آن بی خویشتن می فکندند اندر آتش مرد و زن

*"Halk, kadın erkek kendini bundan sonra kendinden geçerek ateşe atıyorlardı"*²¹¹

²⁰⁹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 596, (b.3128-3129).

²¹⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 43, (b.1-2).

²¹¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 82, (b.805).

صد هزار اندر هزار از مرد و زن پس چرا محروم ماندند از زمن

“Kadın, erkek yüz milyonlar öyleyse niçin zamandan mahrum kaldılar?”²¹²

هر چه می کوشند اگر مرد و زن است گوش و چشم شاه جان بر روزن است

“Erkek ve kadın ne çalışsa, can padişahının kulağı ve gözü –gözlemek üzere- pencerededir”²¹³

خیره گویان خیره گریان خیره خند مرد و زن خرد و کلان حیران شدند

شهر هم همزنگ او شد اشک ریز مرد و زن درهم شده چون رستخیز

“Şaşkınca söylüyor, şaşkınca ağlıyor, şaşkınca gülüyordu; erkek ve kadın, küçük ve büyük şaşırdı.

Şehir de onun gibi olup gözyaşı döktü; erkek ve kadın kıyamet gibi birbirine karıştı”²¹⁴

در همه عالم اگر مرد و زنند دم به دم در نزع و اندر مردند

“Bütün dünyada –ne kadar – erkek ve kadın varsa, anbean can çekişmede ve ölmededir”²¹⁵

Bu beyitlerden anlaşılan odur ki; gerek yaşadığı dönemde, gerekse Mevlâna'nın toplumsal hayat anlayışında kadın ve erkek bir bütünün iki eşit parçası konumundadır.

²¹² Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 89, (b.950).

²¹³ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 133, (b.1824).

²¹⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 676, (b.4713-4714).

²¹⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 474, (b.761).

Hayat, kadın ve erkeğin varoluşuyla devam etmektedir. Bu iki cins; birbirinden ayrılmayan ve birbirine ihtiyaç duyan iki eşit parçadan oluşur.

Kadın ve erkek yaratılışlarından dolayı birbirlerine maddi ve manevi olarak ihtiyaç duyarlar.

*“Kadın dedin mi, çaresiz ona bir erkek gerek. Hâkim dedin mi, çaresiz bir mahkûm gerek.”*²¹⁶

Mevlânâ, kadın ile erkeği değerlendirirken olumlu ve olumsuz yönlerini de ele almıştır. "Kusursuz kul olmaz" atasözünde de çok açık dile getirildiği gibi, insanoğlu hatalardan uzak değildir. İnsanın kişiliğine veya ahlâkına damga vuran, tekrar edilen hatalardır. Bu anlamda, kadınların veya erkeklerin ön plana çıkan zaafırları veya meziyetleri olması gayet doğaldır. Mevlânâ, her iki cinsin meziyetlerinden söz ettiği gibi kusurlu yönlerine de işaret eder:

این زنانی که همه مشفق تراند از حسد تا در کدامین منزلند

تا که مردانی که خود سنگین دلند بر دریدی هر کسی جسم حریف

“Bu kadınlar herkesten daha şefkatlidir; ama iki kuma kıskançlıkla kendini yer.

*Bu durumda, bizatihi taş kalpli olan erkeklerse kıskançlıkta hangi duraktadır?”*²¹⁷

حمله زن در میان کارزار نشکند صف بلکه گردد کار زار

*“...Savaş ortasında kadının saldırması saf yarmaz, hatta zayıf iş olur...”*²¹⁸

Bu beyitte kadının zayıflığı anlatılmaktadır. Onun erkek karşısındaki güçsüzlüğü vurgulanır kadının meziyetlerinin farklı olduğu gösterilir.

²¹⁶ Mevlânâ, *Fihî ma fih*, s. 55.

²¹⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 274, (b.1207-1208).

²¹⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 339, (b.2459-2466).

کار ترکان است نی ترکان برو جای ترکان هست خانه خانه شو

“...Savaş Türklerin işidir; kadınların değil. Git, kadınların yeri evidir; eve git.”²¹⁹

Buradaki Türk ve Terk; terk, kızıoğlan kız anlamına gelir; Mevlânâ, Arapların alfabetiyle aynı tarzda yazılan bu iki sözü, beyitte anarak hem bir söz sanatı yapmakta,

hem de savaşın, Türklerin işi olduğunu, kadınların harcı olmadığını bildirmektedir.²²⁰

آن چنان کس را بیاید چون زنان دور بودن از مصاف و از سنان

“... Öyle kişi, kadınlar gibi savaş alanından ve mızraktan uzak olmalıdır.”²²¹

Bu beyitlerde güçsüz erkekler anlatılır. Onların zayıf ve hoş görülme-yen yönleri kadına benzetilir.

Eziyete sabretmenin, sevgilinin ayrılığına sabretmekten daha kolay bir iş olduğunu anlatan hikâyede; kadın ile erkek arasındaki fark anlatılmıştır. Kadın eşine fakirlikten dolayı isyan eder. Kocasının çalışmasından ve ona karşı ilgisizliğinden şikâyetçi olur. Eşi fakir olduğunu ve geçim için çare aradığını söyler. Bu durumun kötü olduğunu, fakat eşinden ayrılmanın bu durumdan daha kötü olduğunu açıklar.²²²

Bu hikâyenin şerhinde “Mezid, karısına bir gömlek almıştı. Kadın, gömleği giyince kalın ve kaba bulup şikâyet etti; o da, seni boşamamdan da kötü mü görüyorsun dedi”²²³ anlatılmaktadır. Şerhinde de kadın, zorluklar karşısında hemen pes eden, erkeğe maddi ve manevi muhtaç olan, olaylar karşısında yaratılışından dolayı duygularına yenik düşen bir varlıktır. Erkekse; kadına göre çok daha güçlü, sabırlı ve birçok olay

²¹⁹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 407, (b.3778).

²²⁰ Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, V, 575.

²²¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 409, (b.3803).

²²² Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 524, (b.1758-1775).

²²³ Gölpınarlı, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, VI, 281.

karşısında kanaatkârdır. Çünkü erkek, aklın sembolüdür ve kadına kıyasla her bakımdan güçlüdür.

Mevlânâ, verdiğimiz örneklerde kadın ile erkeği bir bütünün iki eşit parçası olarak görmüştür. Fakat erkeğin egemen ve kadından daha üstün görüldüğü bir toplum anlayışı, geçmişten günümüze kadar devam etmiştir. Mevlânâ, bu toplumsal anlayışa katılmaz. Erkek fizîken güçlü olmasına ve doğuştan gelen üstünlüğüne rağmen, en güçlü olan bile, kadın karşısında gücünü, dolayısıyla üstünlüğünü kaybetmektedir. Bu da tabiidir, çünkü iki eş arasında üstünlük savaşı değil; sevgi, saygı, hoşgörü ve birbirlerine ihtiyaç duyma ön plana çıkar:

“İnsanlara süslü kılındı”²²⁴, Hak süsledi. Hakk'ın süslediğinden nasıl kaçılabilir?

Madem onu “Onunla sakinlik bulur”²²⁵ için yarattı, Âdem Havva’dan nasıl ayrılabilir.

Sözüyle âlemin mest olduğu kişi, “Ey Hümejrâ! Benimle konuş” derdi.²²⁶

Mevlânâ'nın bu beyitlerinde; ilk insan ve peygamber Hz. Âdem, efsanevî güç sahibi Zâloğlu Rüstem, Uhud savaşında şehitliğe erişen İslâm tarihinin yiğitlik sembolü Hz. Hamza ve âlemlerin sevgilisi ve övüncü yüce Peygamber de istisna edilmeden; her erkeğin evlilikteki sevgi ve paylaşma, dolayısıyla iki cinsin karşılıklı ihtiyacına ve ayrılmaz birlikteliğine işaret edilmektedir. Ancak bu beraberlik kadının lehine olmakta, beden gücü saf dışı bırakılınca, duygusal yönden ön plana çıkan kadın, üstünlüğü ele almaktadır. Mevlânâ, bu hususu şöyle izah etmektedir:

آب غالب شد بر آتش از نهیب	ز آتش او جوشد چو باشد در حجاب
چونکه دیگی حایل آمد هر دو را	نیست کرد آن آب را کردش هوا
ظاهرا بر زن چو آب ار غالبی	باطنا مغلوب و زن را طالبی
این چنین خاصیتی در آدمی است	مهر حیوان را کم است آن از کمی است

²²⁴ Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân, 3/14.

²²⁵ Kur'an-ı Kerim, A'râf, 7/189.

²²⁶ Mevlânâ, Mesnevî, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 164, (b.2425-2428).

“Su üstünlükte ateşe galip gelir. Kapta olduğunda ise ateşle kaynar.

Kazan ikisi arasına ayırıcı olarak girdiğinde, ateş suyu yok eder, hava yapar.

Görünüşte, su gibi, kadına galipsen de içerde mağlupsun ve kadını istemektesin

Böyle bir özellik insanda vardır. Hayvanın sevgisi azdır, bu da eksikliktendir.”²²⁷

Mevlâna, Mesnevî’de Hz. Süleyman’a iman ederek saltanatını terk eden Saba Melikesi Belkıs için, “Belkıs’a yüzlerce rahmet olsun. Allah, ona yüzlerce erkeğin aklını vermişti”²²⁸ sözleriyle erliğin cinsiyetle değil, kişilikle kazanıldığını belirtir. Buna göre, bedenın veya görünüşün bir parçası olan cinsiyet, insan olma konusunda pek bir önem taşımaz. Çünkü “merdî” kelimesiyle ifade edilen; erlik veya insanlık sakalla, bıyıkla olmaz:

مردی این مردی است نی ریش و ذکر ورنه بودی شاه مردان کیر خر

حق کرا خواندست در قران رجال کی بود این جسم را آنجا مجال

“Adamlık, bu adamlıktır; sakal ve alet değil; yoksa eşeğin aleti, erlerin şahı olurdu.

Hak Kur’ân’da kime, “Erler” dedi? Bu cismin orada hiç yeri olur mu?”²²⁹

“Kısaca, her erkeklik aletinden erkeklik olmaz. Dikkat et! Bilgiliysen, bilgisizden kork.”²³⁰

گر به ریش و خایه مردستی کسی هر بزی را ریش و مو باشد بسی

²²⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 164, (b.2429-2432).

²²⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), II, 325, (b.1593).

²²⁹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 404, (b.3710-3711).

²³⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 507, (b.1430).

“Bir kimse sakal ve hayâyla adamsa her keçinin de çokça sakalı ve kılı var.”²³¹

ور اشارتهاش را بینی زنی مرد پنداری و چون بینی زنی

“İşaretlerine burun kıvrırsan, kendini adam mı sanırsın? Görürsen, sen kadınsın.”²³²

یک سواری با سلاح و بس مهیب	می شد اندر بیشه بر اسپ نجیب
تیر اندازی به حکم او را بدید	پس ز خوف او کمان را در کشید
تا زند تیری سوارش بانگ زد	من ضعیفم گرچه زفتستم جسد
هان و هان منگر تو در زفتی من	که کم در وقت جنگ از پیرزن
گفت رو که نیک گفתי ورنه نیش	بر تو می انداختم از ترس خویش
بس کسان را کالت پیگار کشت	بی رجولیت چنان تیغی به مش
گر پوشی تو سلاح رستمان	رفت جانت چون نباشی مرد آن

“Silahlı ve çok heybetli bir süvari, soylu bir atın üzerinde ormanda gidiyordu.

Tesadüfen bir okçu onu gördü, sonra korkusundan yayını çekti,

Ok atmak için. Atlı ona seslendi: “Bedenim iriyse de, ben zayıfım.

Sakın, sakın! Benim iriliğime bakma, savaş zamanında yaşlı kadından daha aşığım.”

-Okçu- "Git, iyi ki söyledin; yoksa korkumdan sana ok atıyordum" dedi.

Nice kişileri savaş aleti, er olmadıklarından avuçlarında öyle bir kılıç varken öldürdü.

²³¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 385, (b.3344).

²³² Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 89, (b.945).

*Sen Rüstemlerin silahını kuşansan da, silahın adamı olmayınca canın gider.*²³³

در میان همدگر مردانه اند در غزا چون عورتان خانه اند

*“Kendi aralarında yiğitçedirler; savaşta ev kadınları gibidirler.”*²³⁴

Erlik, adamlık veya insanlık diye adlandırılan vasıf; nefsin elinden kurtulmak, akıl sahibi olmak, kötü ahlâktan arınmak ve ruha hak ettiği değeri vermekle kazanılır. Bu özelliklere sahip olan kişi, erlik gücüne sahiptir; kadın veya erkek olması önemli değildir:

گر بدش سستی نری خران	بود او را مردی پیغمبران
ترک خشم و شهوت و حرص آوری	هست مردی و رگ پیغمبری
نری خر گو مباش اندر رگش	حق همی خواند الغ بگلر بگش
مرده ای باشم به من حق بنگرد	به از آن زنده که باشد دور و رد
مغز مردی این شناس و پوست آن	آن برد دوزخ برد این در جنان

“Onun eşek erliği güçsüz idiyse de onda peygamberlerin erliği vardı.

Öfke, şehvet ve hırslı oluşu terk etmek erliktir ve peygamberlik damarıdır.

Onun damarında eşek erliği olmasın; Hak ona ulu beylerbeyi der.

Bir ölü olsam Hak, bana baksın; uzak ve reddedilmiş olan diriden daha iyidir.

*Erliğin özünü, bu ve onu da kabuk bil. O, cehenneme götürür; buysa cennetlere.”*²³⁵

²³³ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), II, 402-403, (b.3149-3155).

²³⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 640, (b.4002).

²³⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), V, 420, (b.4024-4028).

İnsanlık şuuruna ulaşmak, gerçek anlamda insan olmak er kişilerin harcıdır. Ancak bu erlik cinsiyetle değil, şahsiyetle elde edilir. Mevlâna'nın bu konudaki görüşü, "Er vardır, hatun kişidir; hatun vardır, er kişidir" şeklindedir:

چون غزا ندهد زنان را هیچ دست	کی دهد آنکه جهلد اکبر است
جز به نادر در تن رستمی	گشته باشد خفیه همچون مریمی
آنچنان که در تن مردان زنان	خفیه اند و ماده از ضعف جنان
آن جهان صورت شود آن مادگی	هر که در مردی ندید آمادگی
روز عدل و عدل داد در خور است	کفش آن پا کلاه آن سر است

"Madem kadının savaşma mecburiyeti yoktur; büyük savaş sorumluluğu hiç olur mu?"

Ancak nadir olarak kadının bedeninde Meryem gibi gizli bir Rüstem bulunur;

Erkeklerin bedeninde gönül zayıflıklarından kadınlar ve dişi, gizli olduğu gibi.

Erliğe hazırlık yapmayan kişideki dişilik, o dünyada suret olur.

Adalet günüdür ve adalet, yaraşan hükümdür; ayakkabı ayağındır, külah da başın."²³⁶

Mevlânâ, Mesnevi'deki bir hikâyede erkeğin kadın karşısındaki gücüne, kadının da bu güç karşısında çaresiz kaldığına değinmiştir. Bir padişah ve bir bilginin hikâyesi şöyledir.

Bir padişah bir bilgini zorla meclise getirir. Bilgine şarap ikram eder. Bilgin yüzünü ekşitir, somurtur. Padişah; sakiye, bilgine şarap içirtmesini söyler. Bilgin, sonunda sunulan şaraptan içer ve sarhoş olur. Su dökmek için ayakyoluna giderken padişahın bir cariyesini görür. Uzun zamandır bekâr olan bilgin o güzel cariyeye sahip olmak ister, hor kullanır. Bilgini merak eden padişah, bakmak için gittiğinde o ikisini

²³⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 530, (b.1883-1887).

birlikte görür. Sarhoş bilgini kendine getirmelerini emreden padişah, daha sonra cariyeyi o bilgine verir.²³⁷

Bu hikâyede; kadına karşı sert ve kaba olmamayı, kadının erkeğin gücü ve istekleri karşısında çaresizliği anlatılır. Bu örnek kadın hakkında olduğu gibi koca için de söylenir. Kadına kötü davranılmaması vurgulanır.

زن به دست مرد در وقت لقا	چون خمیر آمد به دست نازبا
بسرشد گاهیش نرم و گه درشت	زو بر آرد چاق چاقی زیر مشت
گاه در پهنش واکشد بر تخته ای	درهمش آرد گهی یک لخته ای
گاه در وی ریزد آب و گه نمک	از تنور و آتش سازد محک
این چنین پیچند مطلوب و طلب	اندر این لعند مغلوب و غلوب

Kadın erkeğe teslim olmuş durumdadır. Buluşma anında sanki fırıncının elindeki hamur gibidir. Erkek, onu dilediği gibi yoğurur; çünkü erkek galiptir, kadın mağlup:

“Kadın, buluşma anında erkeğin elinde fırıncının elindeki hamur gibidir.

Bazen yumuşak, bazen sertçe onu yoğurur; avucunun altında ondan çak çak ses çıkarır.

Bazen tahtanın üzerinde genişçe açar, bazen onu birlikte bir parça yapar.

Ona bazen su, bazen tuz döker; tandırdan ve ateşten ona denek taşı yapar.

İstenen ve isteyen böyle sarılır; bu oyunda mağlup ve galiptirler.”²³⁸

شوی و زن را گفته شد بهر مثال	که مکن ای شوی زن را بد گسیل
آن شب گردک نه ینگا دست او	خوش امانت داد اندر دست تو

²³⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 631-634, (b.3912-3977).

²³⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 632, (b.3944-3948).

کآنچه با او تو کنی ای معتمد از بد و نیکی خدا با تو کند

“Koca ve kadın örnek için söylendi. Ey koca! Kadına kötü davranma.

O gerdek gecesi yenge, onun elini senin eline güzel bir emanet olarak vermedi mi?

Ey güvenilir kişi! Sen, ona kötülük ve iyilikten ne yaparsan, Allah, onu sana yapar.”²³⁹

3.1.11. Ruhun Eril Veya Dişiliği

İnsana insan olma vasfını kazandıran, diğer canlılardan üstün sayılmasına sebep olan değer; aklın ve gönlün efendisi olan ruhtur. İnsanı, yeryüzündeki halifesi olarak yaratan Cenab-ı Hak, Hz. Âdem'in su ve toprak karışımından oluşan balçıktan cesedine kendi ruhundan üfleyerek hayat vermiştir.²⁴⁰ Kulluk sorumluluğunun emanet edildiği insan; Mevlâna'nın, melek cinsinden latif varlıklar olarak nitelediği akıl, gönül ve asıl olarak da ruhun varlığıyla gerçek mahiyetini bulur. İlahî bir kaynaktan gelen ruhun da erkeği veya dişisi yoktur.²⁴¹

“Ey canı bizden, benden kurtulmuş olan! Ey erkek ve kadındaki ruh latifesi!

Erkek ve kadın bir olunca, o bir sensin. Birler yok olunca, orada sen varsın.”²⁴²

لیک از تانیث جان را باک نیست روح را با مرد و زن اشراک نیست

از مونث وز مذکر برتر است این نه آن جان است کز خشکوتر است

²³⁹ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 633, (b.3952-3954).

²⁴⁰ Hicr, 15/29.

²⁴¹ Emine Yeniterzi, “Mevlâna'nın Kadın-Erkek Değerlendirmesi ve İnsana Bakışı”, Erişim tarihi: 29.09.2011, <http://akademik.semazen.net/>.

²⁴² Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 132, (b.1785-1786).

این نه آن جان است کافزاید ز نان یا گهی باشد چنین گاهی چنان
 خوش کننده ست و خوش و عین خوشی بی خوشی نبود خوشی ای مرتشی
 چون تو شیرین از شکر باشی بود کآن شکر گاهی ز تو غایب شود

Fakat dişillikten canın korkusu yoktur. Ruhun erkek ve kadınla ortaklığı yoktur.

Dişilikten ve erillikten daha üstündür. Bu kurudan ve yaştan olan can değildir.

Bu ekmekle artan can değildir veya bazen böyle bazen öyle olmaz.

Hoş yapandır, hoş ve hoşluğun aynısıdır. Hoşluksuz, hoşluk olmaz. Ey rüşvetçi!

*Sen şekerden tatlı olsan, şeker bazen senden kaybolabilir.*²⁴³

چون زنی از کار بد شد روی زرد مسخ کرد او را خدا و زهره کرد
 عورتی را زهره کردن مسخ بود خاک و گل گشتن نه مسخ است ای عنود
 روح می بردت سوی چرخ برین سوی آب و گل شدی در اسفلین
 خویشان را مسخ کردی زین سفل زآن و جودی که بد آن رشک عقول
 پس ببین مسخ کردن چون بود پیش آن مسخ این به غایت دون بود

“Bir kadının yüzü kötü işten dolayı sarardığında, Allah onun suretini değiştirdi ve Zühre yaptı.

Bir kadını Zühre yapmak, suretini değiştirmektir. Ey inatçı toprak ve çamur olmak, suret değiştirmek değil midir?

Ruh seni yüce âleme doğru götürüyordu, en aşağıda su ve çamur oldun.

²⁴³ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 141, (b.1975-1979).

Bu aşağılıktan dolayı akılların kısılandığı varlığının şeklini değiştirdin.

Sonuçta bak, bu şekil değiştirmek nasıldır? O suret değiştirmenin yanında bu son derece aşağıdır.”²⁴⁴

حس اسیر عقل باشد ای فلان عقل اسیر روح باشد هم بدان

“Ey filan! Duygu akla esiridir; yine bil ki akıl da ruha tutsaktır.”²⁴⁵

کو مبدل گشت و جنس تن نماند هر که را حق در مقام دل نشاند

“...Çünkü o değişmiştir; Hakk’ın, gönül makamına oturttuğu kişinin ten cinsi kalmaz.”²⁴⁶

جان چه باشد با خبر از خیر و شر شاد با احسان و گریان از ضرر

چون سر و ماهیت جان منبر است هر که او آگاه تر با جان تر است

“Can nedir? Hayır ve şerden haberli, ihsanla mutlu, zarardan ağlayan.

Madem canın sırrı ve mahiyeti haberdir, -öyleyse- daha haberli olan, daha canlıdır.”²⁴⁷

²⁴⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), I, 69, (b.536-540).

²⁴⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 530, (b.1823).

²⁴⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), III, 567, (b.2561).

²⁴⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), VI, 444, (b.148-149).

SONUÇ

Bu araştırma, Mevlânâ'da kadın konusunu belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, Mevlânâ'nın eserlerinden başta Mesnevî olmak üzere Divân-ı Kebîr, Fihi ma Fih ve Mecâlis-i Seb'a adlı eserleri incelenmiş, Mevlânâ'nın kadına bakış açısı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kadın bir insanlık gerçeğidir. Değişik toplumlarda, milletlerde ve inançlarda kadın toplumun dışına itilmiştir. İslâm dışındaki diğer dinler, Havva'nın Adem'e zorla günah işlettiğine ve cennetten kovulmasına sebep olduğuna inanır. Bu inanın olduğu toplumlarda kadın dışlanmış, erkekten aşağı görülmüştür. Hak ve özgürlükleri kısıtlanmıştır. Kadın, çoğunlukla eksiklikleriyle ve zaaflarıyla yargılanmıştır.

İslâm toplumunda da kadın her yerde ve her dönemde farklılık göstermiştir. İslâm'da ilk kadın tarafından işlenen ve erkeğin de işlemesine sebep olunan aslî günah anlayışı yoktur. Sadece Câhiliye dönemi içinde kadınlar, erkek merkezli bir toplumun içinde oldukları için ikinci derecede bir yere sahip olmuşlardır. Bütün hak ve özgürlükleri erkeklerin elinde olmuştur. Hz. Muhammed ile gelen İslâm diniyle kadın, hak ettiği gerçek kimlik ve değerini kazanmıştır.

Araştırmanın ana konusu Mevlânâ'da kadına gelince; başta Mesnevî olmak üzere Mevlânâ'nın eserlerini temel alarak yapmış olduğumuz bu çalışmada, onun kadına bakış açısı, toplum içinde ve aile hayatında kadın hakkındaki görüş ve düşünceleri ortaya konuldu.

Yaşadığı toplumla bütünleşen Mevlânâ, bütün yaşam tecrübesini ve öğretisini insana hitap ederek gerçekleştirmiştir. Onun için asıl olan insandır. İnsanın cinsiyeti, milliyeti, dini onu ilgilendirmemektedir. Çünkü Mevlânâ'ya göre Allah katında cinsiyet farkı yoktur. Bu yüzden kadını da insan olarak ele alıp değerlendirmektedir.

Onun eserlerinin temelini insan oluşturmaktadır. İnsanı Allah tarafından yaratılan en değerli varlık olarak ele almıştır. Cinsiyet ayrımına karşı olan Mevlânâ, kadın ve erkeğin her zaman birbirine ihtiyaç duyduklarını, birbiri için gerekli olduklarını vurgulamıştır. Her ikisini de bir bütünün iki eşit parçası olarak ele almıştır. Kadına yaklaşırken onun duygularını bilerek yaklaşılması gerektiğini belirtmiştir.

Mevlânâ, eserlerinde kadını, erkekten daha duygulu, daha hassas, daha merhametli, daha sabırlı nitelemiştir. O, kadına baskı yapılmamasını, baskıyla kusurlarının düzeltilemeyeceğini, aksine kadındaki kötü huylara katlanan erkeğin daha iyi bir yere varacağını, kadına karşı iyi ve yumuşak davranılması gerektiğini savunmuştur.

Yine Mevlânâ'ya göre erkeklerin kadınlara hükmetme konusunda zaafının olduğunu, erkeğin kadın karşısında aciz olduğunu, kadının bazı durumlarda gözyaşını kullanarak erkekleri alt ettiğini, kadının Allah korkusu olan kişileri yendiğini, kadının akıllı ve güzelliğini kullanarak erkeğe karşı galip geldiğini görmekteyiz. Ona göre; bir kadın güzel ise her mevkiden erkeği kendine âşık edebilir.

Aile kurumuna çok önem veren Mevlânâ, evlilikte eşlerin birbirleriyle uyumuna ve kadının anne rolüne dikkat çekmektedir. Çocuğun daha doğmadan anne karnında annesinin kanıyla beslendiğini, doğduktan sonrada annesinden faydalandığını ve anne sütünün çocuk için önemini vurgulamıştır.

Mevlânâ, kadının yüceliği yanında beşerî ve nefsanî zaaflarını da ele almıştır. Kadın, erkeğe göre daha çabuk duygularına yenik düşmektedir. Bu da onu daha kolay kötülüğe yönlendirmektedir. Onun bazı hikâyeleri müstehcen olarak da yorumlanmıştır. Ancak o, açıklamak istediği her konuyu, kendine has bir tarzda ve dilde anlattığı için böyle anlaşılmıştır.

Sonuç olarak kadın ve erkeği bir bütün olarak ele alan Mevlânâ, kadını anlatırken onun hem eşsiz yönlerini düşünmüş ve kadınlık vasfını yüceltmış, hem de yaratılışındaki zaaflarını çok gerçekçi bir ifadeyle tasvir etmiştir.

DİZİN

- Abdülkâdir el-Kureşî, 2
Adnan Karaismailoğlu, VI, 27, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 82, 83
Ahmed Eflâkî, 2
Ahmed Hatîbî, 2
Ahmet Kabaklı, 15
Ahzâb, 24
Akşehir, 4
Alâaddin Çelebi, 19
Alâeddin, 3, 4, 5
Ali, 5, 7
Allah, 8, 15, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 37, 46, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 57, 59, 61, 62, 64, 68, 73, 75, 77, 78
Anadolu Selçuklu, 5
Ankara, 2, 5, 27, 42, 50, 82, 83
Arapça, 18, 19
Asiye, 45
Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 25, 82, 84
Attar, 4
Attâr, 18
Baba İshak, 16
Baba Kemal Cündî, 7
Bağdat, 4, 35
Bahâeddin Veled, 2, 5
Bakara, 25, 38
Bâyezîd-i Bistâmî, 7, 8
Bedevî, 35, 36, 38, 42
Bedüzzaman Fîrûzanfer, 3
Bedr- i Ruûs, 2
Belh, I, III, V, 2, 3, 4
Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî, 5
Celâleddîn Muhammed, 3
Cemâziyelâhir, 7
Cuha, 57
Çelebi Celaledin M. Bakır, 28
Çelebi Hüsâmeddin, 11, 12
Derya Örs, VI, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 17, 18, 82, 83
DİA, 1, 2, 5, 8, 9, 13, 14, 18, 21, 22, 23, 25, 82, 83
Divânı Kebîr, 12
Ebubekr-i Selebâf, 7
Eflâkî, 2, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14
el- Cevâhirü'l-mudîyye, 2
el-Cevâhirü'l-mudîyye, 2
Emir Muzafferüddin Âlim Çelebi, 5
Erzincan, 4
Erzurum, VI, 7, 25, 82
Esrârname, 4
Farsça, VI, 14, 16, 18, 19, 84
Ferîdûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr, 2
Ferîdûn-i Sipehsâlâr, 2
Fîhi ma Fih, III, IV, VI, 12, 28, 30, 31, 32, 41, 51, 77, 82
Fîhi mâ-fih, 3
Fîhi mâ-fih, 6
Firavun, 45
Gevher Hatun, 4
Gölpınarlı, VI, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 28, 30, 31, 42, 50, 59, 60, 61, 67, 82, 83
Güllüce, Hüseyin, 2, 82
Hakk, V, 27, 35, 37, 39, 50, 52, 56, 59, 68, 76
Halep, 6, 14
Halıcı Feyzi, 12
Hâmân, 46
Hanefî, 2
Hârzemşah, 3
Harzemşahlar, 2
Havva, 22, 23, 25, 34, 35, 59, 68, 77
Helmski, Camille Adams, 26, 82
Hicaz, 4
Hicr, 74
Hidâyetoğlu, A. Selâhaddin, 3, 82
Hucurat Suresi, 23
Hüseyin Hatîbî, 2
Hz. Âdem, 22, 25, 34, 68, 74
Hz. Ebû Bekir, 2
Hz. Muhammed, 8, 13, 15, 23, 77
Hz. Peygamber, 2, 8, 24, 27, 59
Hz. Süleyman, 68
İblis, 34, 35, 59
İbtidânâme, 2, 5, 7, 9, 14, 83
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 3, 82
İnşirâh, 8
İslam, III, 3, 14, 22, 25, 26, 27, 83

- İslâm, 1, 3, 12, 17, 23, 25, 26, 39, 41, 54, 68, 77, 82, 83
İsmail Yakıt, 24, 27, 82
İstanbul, 1, 2, 3, 4, 11, 15, 16, 21, 22, 23, 26, 28, 82, 83
Kâbil, 34, 35
Kadir Özköse, 29, 82
Karaman, 4, 5
Kasım, 7
Kira, 5
Konya, III, IV, V, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 25, 82, 83
Kufe, 4
Kur'ân-ı Kerim, 25, 38, 40
Kuşcan Özlem, 25
Kültür, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 15, 16, 17, 19, 82, 83
Lârende, 4, 5
M. Akif Aydın, 23, 25
Maârif, 7
Malatya, 4
Mayıs, 9, 82
Mecâlisi Seb'a, 12
Mecnun, 32
Mehmet Demirci, 57
Mekke, 4
Mektuplar, 12
Melike Hatun, 5
Menâkıbü'l-ârifîn, 2
Meryem, 22, 23, 72
Mesnevî, I, III, VI, 2, 10, 11, 12, 16, 18, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 82
Mevlânâ, I, III, V, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 82, 83
Mezid, 67
Mısır halifesi, 32
Moğol, 3, 16
Musul padişahı, 32
Mümine Hatun, V, 2, 5
Necmeddîn Kübra, 3
Nihad Sami Banarlı, 16
Nisa Sûresi, 24
Nişabur, 4
Nuh, 35
Nuri Şimşekler, 18, 19, 20, 83
Nüket Saracel, 38, 83
Ömer Faruk Harman, 21, 22, 23
Pamukçular Medresesi, 8
Pirinççiler Hanı, 7
Rabiatü'l-Adeviyye, 26
Rauf Pehlivan, 22, 25
Râziyüddîn Nişâburî, 2
Rebiülâhir, 5
Rebiülevvel, III, IV, V, 3
Resûl-i Ekrem, 8
Reşat Öngören, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 17, 18, 19, 83
Rumca, 14
Rükneddîn, 2
Rüknettin Kılıç Aslan IV, 16
Saba Melikesi Belkıs, 68
Sadreddin Konevî, 14
Selâhaddin-i Zerkûb, 10
Semerkandlı, 4
Semerkant, 3
Semih Sergen, 25, 26
Senâî, 16, 18
Seyyid Burhaneddin, 6
Seyyid Burhâneddin, 5, 6, 7, 10
Sivas, 4, 10, 26, 82, 83
Sultan Alâeddin Keykubat, 4
Sultan İzzettin Keykavus II, 16
Sultan Veled, 2, 4, 5, 7, 9, 10, 13, 14, 15, 18, 19, 83
Sultanu'l-ulemâ, 2
Sultânu'l-ulemâ, 2, 3, 5, 14
Şam, 4, 6, 9, 14
Şekerciler Hanı, 8
Şems, I, III, IV, V, 7, 8, 9, 10, 12, 15, 16, 17, 18
Şemseddin Yâhya, 5
Şems-i Tebrîzî, I, V, 7, 8, 9, 10, 17, 18
Şerefeddin Lala, 4
Şeref-i Âkillî, 2
Şeyh Hasan-ı Harekânî, 56
Şihâbuddîn Suhreverdî, 7
Şihâbuddîn Suhreverdî, 4
Tabip Ekmeleddîn, 13
Tâlekân, 56

- Tanrı, 3, 9, 15, 21, 24, 30, 31, 55, 59, 61, 62
 Tebriz, 7
 Tekvîn, 21, 22
 Tevrat, 19, 21
 Tokmak Tülay, 10, 26, 82
 Türk, III, V, 2, 10, 15, 16, 17, 66, 82
 Türkçe, 14, 56
 Ulu Ârif Çelebi, 2
 Uludağ Süleyman, 21
Vâhile, 35
 Veda Hutbesi, 24, 27
 Velednâme), 2
 Yahudilik, III, V
 Yeniterzi, Emine, 2, 83
 Yunus Emre, 16
Zühre, 75

KAYNAKÇA

- Aydın, M. Akif, “İslâm’da Kadın”, *DİA*, İstanbul 2001.
- Banarlı, Nihad Sami *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, MEB Yay., İstanbul 1971,
- Celaleddin, Çelebi M. Bakır, “Hz. Mevlânâ’nın Eserlerinde Kadın Konusuna Kısa Bir Bakış”, *II. Milletler Arası Mevlânâ Kongresi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 3-5 Mayıs 1990, S. 95, 105.
- Demirci, Mehmet, “Mevlânâ’nın Kadına Bakışı”, Erişim tarihi:13.11.2011, <http://akademik.semazen.net/>.
- Eflâki, Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri*, Cilt. I-II, (Çev.: Tahsin Yazıcı), İstanbul 1989.
- Fürûzanfer, Bedüzzaman, *Mevlânâ Celâleddîn*, İstanbul 1986.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlânâ Fihi ma Fih*, İnkılâp Yayınları, Ankara 2008.
- , *Mevânâ Hayatı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Varlık Yayınları, İstanbul 2010.
- , *Mevlânâ, Dîvân-ı Kebîr*, İnkılâp Yayınları, Ankara 1992, I.
- , *Mevlânâ, Mecalisi Seb’â*, İnkılâp Yayınları, Ankara 2010.
- , Abdülbaki, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevilik*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2006.
- , *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, Cilt: I-VI, İnkılâp Kitabevi, Ankara 1985.
- Güllüce, Hüseyin, *Mevlânâ ve Mesnevî Gerçeği*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- Halıcı, Feyzi, *Mevlâna Celâleddin (Hayatı ve Eserleri)*, Konya 1986.
- Harman, Ömer Faruk, “Kadın”, *DİA*, Cilt:XXIV, İstanbul 2001.
- Helminski, Camille Adams, *Sûfî Kadınlar-Saklı Bir Hazine*, Dharma Yayınları, İstanbul 2004.
- Hidayetoğlu, A. Selâhaddin, “Muhammed Celâleddin-i Rumî, Hayatı ve Sahsiyeti”, Erişim tarihi: 11.04.2011, <http://www.semazen.net>.
- Hidâyetoglu, A. Selâhaddin, *Hiz. Mevlânâ Hayatı ve Şahsiyeti*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2008.
- Kuşcan, Özlem, *Kadının Kimlik Sorunu ve Virginia Woolf’un Feminizm Anlayışı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2001, 13-14.
- Mevlânâ Celâleddin- i Rûmî, *Mesnevi*, (Çev.: Derya Örs), Ekim Yayınları, İstanbul 2007.
- Mevlânâ Celâleddin, *Dîvan-ı Kebîr*, (Haz.: Abdülbâkî Gölpınarlı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 1992.
- Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi*, Cilt:I-VI, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), İmaj Baskı, Ankara 2004.
- Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevi-i Mânevi*, (Haz.: Adnan Karaismailoğlu), Derya Örs, Konya 2005.
- Öngören, Reşat “Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî”, *DİA*, Cilt:XXIX, Ankara 2004.

- Öngören, Reşat , “Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî”, *Kültür Dergisi*, S. 5, 2006.
- Özköse, Kadir, “Mevlânâ Celâleddin-i Rumi’nin Düşüncesinde Kadın”, Erişim tarihi: 03 Ağustos 2011, <http://www.hzmevlana.net/>.
- Pehlivan, Rauf, *Büyük Kadın İlmihali (İslam Aile Hukuku)*, Motif Yayınları, İstanbul 2009.
- Saracel, Nüket, “Mevlevî Geleneğinde Kadının Yeri ve Önemi”, Erişim tarihi: 09.08.2011, <http://akademik.semazen.net/>.
- Sergen, Semih, *İslâm’da ve Hz. Mevlânâ’da Kadına Saygı*, 1. Millî Mevlânâ Kongresi, Konya 1985.
- Sipehsâlâr, Ferîdûn b. Ahmed-i er-Risâle (*Mevlânâ ve Etrafındakiler*), (Çev.:Tahsin Yazıcı), İstanbul 1977.
- Sultan, Veled, *İbtidânâme*, (Çev.: Abdalbaki Gölpınarlı), Ankara 1976.
- Şimşekler, Nuri, “Hz. Mevlânâ Eserleri Fîhi ma Fîf”, Erişim tarihi:29.09.2011, <http://www.semazen.net/>.
- Tokmak, Tülay, *Mevlânâ Düşüncesinde Kadın*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2006.
- Uludağ, Süleyman, *Sufi Gözüyle Kadın*, İnsan Yayınları, İstanbul 2007.
- Yakıt, İsmail, “Batı Düşüncesi ve Mevlânâ’da Kadın”, Erişim tarihi: 11.04.2011, <http://akademik.semazen.net/>.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Kur’an-ı Kerîm Türkçe Meâli*, İstanbul 2001, Nisa Suresi, 34. Ayet.
- Yeniterzi, Emine, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, Ankara 1995.
- , “Mevlâna’nın Kadın-Erkek Değerlendirmesi ve İnsana Bakışı”, Erişim tarihi: 29.09.2011, <http://akademik.semazen.net/>.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Reyhan BAŞKENT
Doğum Yeri ve Tarihi	Balıkesir-1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce-Farsça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	17.11.2011